

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ І
ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

CURRENT ISSUES IN SCIENCE, EDUCATION, AND
TECHNOLOGY IN UKRAINE AND THE WORLD

Збірник тез доповідей
Book of abstracts

26 липня 2025 р.
July 26 2025

м. Полтава, Україна
Poltava, Ukraine

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ І
ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

CURRENT ISSUES IN SCIENCE, EDUCATION, AND
TECHNOLOGY IN UKRAINE AND THE WORLD

Збірник тез доповідей
Book of abstracts

26 липня 2025 р.
July 26 2025

м. Полтава, Україна
Poltava, Ukraine

УДК 37:082.2(06)

Актуальні проблеми науки, освіти і технологій в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 26 липня 2025 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2025. 91 с.

У збірнику тез доповідей представлено матеріали учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми науки, освіти і технологій в Україні та світі” з:

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Вінницький національний технічний університет
ДВНЗ “Приазовський державний технічний університет”
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Заклад вищої освіти “Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая”
Західноукраїнський національний університет
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Комунальний заклад “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради
Луцький національний технічний університет
Львівський державний університет внутрішніх справ
Національний технічний університет “Дніпровська політехніка”
Національний транспортний університет
Національний університет оборони України
НТУ “Дніпровська політехніка”
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
ТОВ “Ліс-Сервіс”
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
Хмельницький інститут МАУП

У збірнику тез доповідей висвітлюються результати наукових досліджень з актуальних питань науки, освіти і технологій.

Тематика конференції охоплює актуальні проблеми: педагогічних наук; освіти (дошкільної, початкової освіти, середньої, професійної та спеціальної освіти); філологічних наук; економіки та управління; менеджменту, маркетингу, підприємництва та торгівлі; психологічних наук; технічних наук, виробництва та технологій; архітектури та будівництва; транспорту та логістики; інформаційних технологій та кібернетики; історії та археології; воєнних наук, національної безпеки, безпеки державного кордону; географічних та геологічних наук; туризму та готельно-ресторанної справи; фізико-математичних наук; журналістики; соціальних комунікацій.

Видання розраховане на науковців, викладачів, працівників органів державного управління, студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, докторантів, працівників державного сектору економіки та суб’єктів підприємницької діяльності.

ЗМІСТ
CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ SECTION 1. PEDAGOGICAL SCIENCES	7
Hordieieva A. Y. INNOVATIVE APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE SOCIOCULTURAL COMPETENCE IN PSYCHOLOGY STUDENTS	7
Козубовський Р. В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	9
Матіяш В. В. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОГО МИСЛЕННЯ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ВЧИТЕЛЬ ТА УЧЕНЬ	11
Паранюк А. О. КОМПОНЕНТИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	13
Терлецька Л. М. ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	15
СЕКЦІЯ 2. ОСВІТА (ДОШКІЛЬНА, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, СЕРЕДНЯ, ПРОФЕСІЙНА ТА СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА) SECTION 2. EDUCATION (PRESCHOOL, PRIMARY, SECONDARY, VOCATIONAL AND SPECIAL EDUCATION)	18
Дрокіна А. С. ФЕНОМЕН STEM-ВЧИТЕЛЯ: СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	18
СЕКЦІЯ 3. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ SECTION 3. PHILOLOGICAL SCIENCES	20
Мартинів О. М. СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПРИКМЕТНИКІВ ТА ДІЄПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУЧАННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	20
Посохова А. В. ACTUALISATION OF THE PROFESSIONAL SEGMENT OF “MEDICINE” IN THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL CONTEXT OF A. HALEY'S NOVEL “AIRPORT”	22

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ	
SECTION 4. ECONOMICS AND MANAGEMENT	24
Гришуков В. М.	
ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОГНОЗУВАННІ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА	24
Кравченко В. В.	
ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ В УМОВАХ ВИСОКОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	27
Сагайдак О. О.	
ГНУЧКІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ	30
Чатченко Т. В.	
ПОЛІТИКА ГНУЧКОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	33
СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ	
SECTION 5. MANAGEMENT, MARKETING, ENTREPRENEURSHIP AND TRADE	35
Лесько О. Й., Земляков О. О.	
МЕТОДОЛОГІЇ ВИБОРУ ПАРТНЕРІВ ДЛЯ СУМІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	35
Лозінська Л. Д.	
МІСЦЕ КОНСАЛТИНГОВИХ КОМАНД В СИСТЕМІ РЕАГУВАННЯ НА НОВІ ВИКЛИКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	38
СЕКЦІЯ 6. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	
SECTION 6. PSYCHOLOGICAL SCIENCES	40
Андросович К. А.	
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	40
Гах Р. В.	
ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	42
Дуб В. Г., Струналь Р. В.	
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ВОЛОНТЕРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	44
Зарічний В. С.	
ПРОФЕСІЙНІ КРИЗИ	46
Лаврова О. Г., Олійник В. В.	
СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ САМООЦІНКИ ДИТИНИ: ОСОБИСТІСНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД.....	48
Смук О. Т.	
ПРОФІЛАКТИКА ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	51

СЕКЦІЯ 7. ТЕХНІЧНІ НАУКИ, ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ	
SECTION 7. TECHNICAL SCIENCES, PRODUCTION AND TECHNOLOGY.....	53
Ільків Є. Ю., Галярник М. В.	
ЗАСТОСУВАННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ТЕРМОРОЗВІДКИ ДЛЯ ОБСТЕЖЕННЯ ГЕОДЕЗИЧНИХ ПУНКТИВ.....	53
Іщенко А. О., Кравченко В. М., Капустін С. В.	
ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ ПІДШИПНИКОВИХ ВУЗЛІВ РОТОРНИХ ПИЛ	55
СЕКЦІЯ 8. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО	
SECTION 8. ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION	57
Смірнова О. В.	
УРБАНІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА	57
СЕКЦІЯ 9. ТРАНСПОРТ ТА ЛОГІСТИКА	
SECTION 9. TRANSPORTATION AND LOGISTICS	59
Пахолка О. В.	
СВІТОВИЙ ДОСВІД ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ	59
СЕКЦІЯ 10. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КІБЕРНЕТИКА	
SECTION 10. INFORMATION TECHNOLOGY AND CYBERNETICS.....	61
Гаркуша І. М.	
ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ЦИФРОВИХ КАРТ ПОКРИТТЯ ХМАРНІСТЮ ЗА ДАНИМИ РІЗНОЧАСОВОЇ МУЛЬТИСПЕКТРАЛЬНОЇ КОСМОЗЙОМКИ SENTINEL-2	61
Матей А. А., Сегляник В. І.	
ЗАДАЧА ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ ГРОМАДЯН У СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ	64
Шафар А. А.	
СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ КОМПОНЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИЗМУ.....	66
СЕКЦІЯ 11. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ	
SECTION 11. HISTORY AND ARCHEOLOGY.....	69
Коляда І. А., Семеній Б. А.	
ГЕНЕРАЛ ВАЛЕРІЙ ЗАЛУЖНИЙ: ВПЛИВ МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ	69
Петровський О. М.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАМКОВИХ ТА ІНШИХ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ (2010 р.).....	72

СЕКЦІЯ 12. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ	
SECTION 12. MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY, STATE BORDER SECURITY .	75
Ворощук О. М.	
ДУШПАСТИРСЬКА ОПІКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ (1991–2017 рр.)	75
СЕКЦІЯ 13. ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЛОГІЧНІ НАУКИ	
SECTION 13. GEOGRAPHICAL AND GEOLOGICAL SCIENCES	77
Мисковець І. Я.	
РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ОЗЕРНИХ ЕКОСИСТЕМ РАТНІВЩИНИ.....	77
Остра В. А.	
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ.....	81
СЕКЦІЯ 14. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА	
SECTION 14. TOURISM AND HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS	83
Светлова О. Д., Коваль В. Р.	
УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН: ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ І ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕРЕДОВИЩА В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ЗАКЛАДАХ.....	83
СЕКЦІЯ 15. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ	
SECTION 15. PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES.....	85
Левківська Л. В., Шевчук Л. В., Вишенська О. В.	
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ ТА МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ У ТРАНСПОРТНІЙ ГАЛУЗІ	85
СЕКЦІЯ 16. ЖУРНАЛІСТИКА	
SECTION 16. JOURNALISM	87
Косюк. О. М.	
ЯПОНСЬКИЙ ЩОДЕННИК “ЙОМІУРІ СІМБУН” (讀賣新聞) ЯК ВЗІРЕЦЬ СТАНОВЛЕННЯ ЯКІСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ	87
СЕКЦІЯ 17. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ	
SECTION 17. SOCIAL COMMUNICATIONS.....	90
Skorokhod T.	
STAGES OF DEVELOPING A DESIGN SYSTEM IN SMM	90

УДК 378.147:81'243

Hordieieva A. Y.

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for the Faculties of Psychology and Sociology
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INNOVATIVE APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE SOCIOCULTURAL COMPETENCE IN PSYCHOLOGY STUDENTS

The search for effective approaches to developing foreign language communicative sociocultural competence in non-linguistic students, particularly psychology students, is highly relevant nowadays. Special attention should be paid to the development of future psychologists' skills to conduct both written and oral communication in English within authentic socio-cultural contexts. Traditional teaching methods are based on textbook work when educational materials mostly remain unchanged. Undoubtedly, university teachers often fail to provide full immersion into a real language environment because they are not always able to consider students' communicative needs. As a result, future psychologists are deprived of feedback from native speakers.

In this context, the introduction of digital technologies based on interactive written interaction between students and representatives of other cultures is especially promising. Such technologies include English-language blogs, tandem learning (language exchange), and postcrossing [1].

The first way to use digital technologies is **a blog** in English. It promotes the development not only of grammatical and lexical skills but also of critical thinking, reflection, and the ability for written self-expression within interdisciplinary topics. When teaching students the English language in class the use of a blog with a purpose to summarize their thoughts on current topics in psychology is very important. There is a chance for future psychologists to present their observations regarding interpersonal communication, emotional regulation, motivation as well as they can discuss scientific concepts studied in their core courses. Running a blog can stimulate psychology students' personal involvement, activate language production, improve their ability to adapt written messages to the target audience. What is more, blogs offer opportunities for feedback in the form of comments from native speakers, which adds authentic communication features to the learning process [3].

The second way to use digital technologies is **tandem learning**. Psychology students can collaborate with their foreign partners. Such interaction is implemented through email or video communication. It provides not only the development of lexicogrammatical skills, but also better understanding of cultural peculiarities of expressing emotions, social behavior norms, and ways of supporting their partners. Tandem cooperation stimulates communicative autonomy increasing motivation to learn the English language also contributing to the formation of socio-cultural competence [1].

The third way to use digital technologies is **postcrossing** known as a form of exchanging postcards with participants from other countries. University students can easily write short messages in English, but gaining real experience in observing etiquette and cultural norms can be possible with postcrossing. For psychology students this technology can become a tool for developing empathy, cultural sensitivity as well as a source of authentic material for further professional activity.

Analysing and comparing traditional and interactive approaches to forming communicative sociocultural foreign language competence, and taking into account our personal experience, we can state that all three mentioned above digital technologies show significant advantages. They definitely provide flexible content according to communicative situations, develop skills of adapting to different cultural contexts, improve both receptive and productive activities, and what is the most important – they include feedback from representatives of other language communities. This can help model real communication situations when students do not just learn a language but also use it as a means of real interpersonal interaction [2; 3].

To sum up, we would emphasise that with the help of blogging, tandem, and postcrossing technologies it is possible to significantly increase not only linguistic but also professional competence development of psychology students. Forming competitive psychology specialists capable of acting in a globalized environment is becoming much easier when their integration into the educational process is provided with the help of innovative approaches to the development of foreign language communicative sociocultural competence.

References

1. Svyrydiuk V. P., Hordieieva A. Y., Kyryklytsia V. V. Internet Technologies as a Means of Organizing the Teaching of Foreign Language Writing in the Context of Intercultural Communication // Information Technologies and Learning Tools. – 2024. – No. 1, vol. 99. – Kyiv, Ukraine. – P. 179–192. <https://doi.org/10.33407/itlt.v99i1.5483..>
2. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching / translated from English. – Kyiv: Logos, 2001. – 288 p.
3. Thorne S. L. Artifacts and cultures-of-use in intercultural communication // Language Learning & Technology. – 2003. – Vol. 7, No. 2. – P. 38–67.

УДК 372(73)

Козубовський Р. В.

к.пед.н., доцент кафедри
соціології і соціальної роботи
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Україна є багатонаціональною державою і актуальність питань полікультурної освіти не викликає сумнівів. У вдосконаленні організації полікультурної освіти варто звернути увагу на зарубіжний досвід. Наприклад, у Великій Британії сформувалася власна особлива система полікультурної освіти. Аналіз літератури із проблем полікультурної освіти свідчить про її зв'язок зі стандартами громадянської освіти і опору на принципи так званої громадянської культури. Вперше поняття громадянської освіти було введено Т. Маршалом в 1950 році. У своїй роботі “Соціальний клас і громадянськість” він виділяє три основні принципи розвитку громадянської освіти як шкільного предмета:

1. Соціальна й моральна відповідальність педагогів і учнів.
2. Залучення суспільства в освітній процес.
3. Політична грамотність педагогів і учнів [1, с. 20].

Однак, громадянську освіту як шкільний предмет було введено в навчальні плани набагато пізніше – наприкінці дев'яностих років ХХ століття. Виховання громадянськості повинно, на думку британських педагогів, ґрунтуватися на розумінні того, що існує прямий взаємозв'язок між вихованням громадянськості учнів й активною політичною участю останніх в демократичному житті країни в майбутньому. Одним із результатів такої освіти є збільшення кількості волонтерів, які беруть участь у роботі благодійних організацій, що здійснюють збір коштів для нужденних, залучаються до різних акцій, пов'язаних з демократичним відстоюванням своїх громадянських прав.

Тому в рамках обов'язкової шкільної програми існує дисципліна, яка називається “громадянська освіта”. Вимоги програми включають концептуальні поняття громадянськості (права й обов'язки людини перед суспільством, демократія, уряд, правосуддя, відмінності, ідентичність і громадські організації, влада, терпимість, повага до відмінностей інших), оцінку й розуміння важливості ролі засобів масової інформації в житті суспільства.

У Великій Британії громадянська освіта є не тільки предметом обов'язкової шкільної програми, але й передбачає постійне залучення педагогів і учнів у різні заходи, спрямовані на розуміння культурних і національних особливостей усіх учасників освітнього процесу. Таке залучення проявляється навіть у зовнішньому вигляді навчальних закладів. Так, наприклад, відкрита школа Хакслі в центрі Лондона не має ні воріт, ні шкільного двору, що, на думку адміністрації, допомагає школярам постійно почувати себе частиною суспільства. Культурне різноманіття починається тут із самого порога. На стінах навчального закладу можна побачити малюнки учнів, наприклад, на тему здорового харчування: що розуміють під

здоровим харчуванням у Великій Британії, на Ямайці, Сейшилах і в інших країнах. Адміністрація й педагоги часто розміщують на спеціальних дошках оголошень інформацію про різні культурні й релігійні заходи, які проходять у приміщенні школи й відкриті для всіх бажаючих, у тому числі й для батьків. Слід відзначити, що оголошення пишуться на різних мовах, що дозволяє залучити до суспільного життя школи й тих батьків, які не розмовляють, або слабо володіють англійською мовою. Учні відкритої школи Хакслі ходять на заняття в шкільній формі, що не заважає вираженню їх національної, культурної або релігійної ідентичності. Меню їдальні передбачає їжу, яка покликана задовольнити смаки представників різних релігійних конфесій і вегетаріанців [2, с. 99].

Найцікавішим, на наш погляд, у даній школі є викладання предмета історії. У британському національному освітньому стандарті одним з основних завдань викладання предмета історії є формування національної ідентичності й виховання почуття поваги до інших культур. Історія як предмет покликана допомогти вивченню сьогодення через розуміння минулого, сприяти формуванню в учнів національної ідентичності при одночасному вихованні поваги до представників інших культур, що проживають на одній території (у даному випадку в державі). Автори національного освітнього стандарту вважають, що викладання історії дозволяє підготувати молодого громадянина до життя, навчити розуміти й поважати культурні відмінності, що, у свою чергу, в багатонаціональному шкільному колективі приводить до обміну досвідом і взаємоповаги до культурних традицій усіх учасників освітнього процесу, підвищує культурну й національну самооцінку кожного члена колективу.

Цікавий підхід до теми уельського націоналізму. Дана проблема розглядається у формі трикутника: культура – спільність – ідентичність. Мова, як підкреслюється в підручнику, є не просто засобом комунікації, а основою культури й ідентичності. Тому з визнанням уельської мови другою державною мовою в Уельсі, уряд Великої Британії зняв напруженість і прояви націоналізму серед населення. В підручнику наголошується, що не можна змушувати якусь державу силою перебувати в складі Об'єднаного Королівства, але, якщо поважати культуру її представників, то така держава залишиться в Об'єднаному Королівстві з власної волі. Велика Британія описується в підручнику як держава, що поважає представників всіх частин Королівства і будує відносини з ними на основі поваги культури, спільності й ідентичності останніх. Полікультурна Британія відрізняється позитивним ставленням до міграції, допомагає мігрантам інтегруватися в суспільство шляхом за включення національних співтовариств і діаспор у соціальний і політичний дискурс.

Освітні установи взаємодіють із міськими радами й адміністрацією, результатом таких зусиль є різні заходи й програми спрямовані на виховання поваги до культурних відмінностей народів, які проживають у Великій Британії.

Список літератури

1. Marshal, T.H. *Citizenship and Social Class*. Cambridge University Press: Cambridge, 1950. 115 p.
2. Schiffauer, W., Baumann, G., Kastoryano, R., Vertovec, S. *Civil Enculturation, Nation-State Schools and Ethnic Difference in four European Countries*. London: IPPR, 2004. 348 p.

УДК 373.064.2]:37.015.31:172

Матіяш В. В.

к.п.н., доцент кафедри педагогіки і
методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОГО МИСЛЕННЯ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ВЧИТЕЛЬ ТА УЧЕНЬ

Гуманізація шкільного життя, як відомо, тісно пов'язана з життям сучасного суспільства. Доведено, що змінити взаємостосунки у школі без відповідних змін в суспільстві і суспільства до школи, неможливо. З іншої сторони ми не можемо надіятись на те, що люди стануть гуманнішими, милосерднішими, якщо не введемо нові стосунки у суспільстві. Тому задумуватись над “добродійними” проявами своєї особистості діти повинні якомога швидше.

Утвердження гуманістичного мислення передбачає розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються, чутливість до зрушень в особистості вихованців, їх позицій, цінностей, потреб, мотивів; невпинне переосмислення своїх освітніх дій і використання його в удосконаленні педагогічного процесу. Загалом “гуманістичні цінності повинні утверджувати свободу всього освітнього процесу” [2, с. 14].

На жаль, військові дії, що відбуваються в нашій країні, мають багатофакторний негативний вплив на дітей, утруднюють освітній процес, зокрема, здатність до спілкування та побудови стосунків з дорослими та однолітками. Даний факт обумовлює пошук відповідного ресурсу до подолання цього дисбалансу.

У зв'язку з цим, важливим обов'язком школи як соціального інституту є розвиток духовного потенціалу особистості; формування умінь встановлювати чисто людські стосунки; створення таких умов життєдіяльності, щоб кожна дитина і дорослий відчував себе захищеним, мали можливість розкрити свої здібності, які були б затребувані оточуючими. В основі цього гуманітарного мислення лежить гуманізація спілкування як реального шляху змін у сучасній школі.

Відомо, суть гуманізації полягає у визначенні дитини як найвищої цінності, її прав на свободу, виявлення і розвиток здібностей і талантів її особистості (В. Білоусова, С. Гончаренко, Н. Єфремова В. Зінченко, Л. Кліманова, Ю. Мальований, Д. Мелік-Пашаєв, В. Шубинський).

Готовність до педагогічної взаємодії у педагогічній науці визначається як “складне особистісне утворення, що забезпечує успіх співробітництва вчителя та учня в освітньому процесі, яке включає в себе знання педагогічних основ

спілкування, педагогічне мислення, комунікативні уміння та організаційні здібності”[1, с. 24].

Крім того, суть особистих стосунків у означеній педагогічній взаємодії, критерії їх оцінки, основний показник, основна їх характеристика також “обумовлюються особливостями характеру, розуму, здібностей, емоційності, своєрідності контактів обидвох сторін” [3, с. 11].

Вищевказані гуманістичні ідеї в аспекті взаємостосунків вчителя та учнів ми намагались реалізувати у 7 загальноосвітніх школах міста Тернополя. В процесі дослідно-експериментальної роботи нам вдалось виявити невдоволеність у спілкуванні між учасниками навчально-виховного процесу, серед них: обмеженість змісту і форм спілкування, короткочасність контактів, нерозуміння школяра, який потрапив у важку емоційну та життєву ситуацію, конфліктність, слабка виразність взаєморозуміння і доброзичливості, тактовності і щирості, вимогливості і поваги, об’єктивності в оцінюванні успіхів і невдач. Також виявлено низку причин вказаної невдоволеності як-от: відсутність установки на необхідність вивчення феномену спілкування з урахуванням тих важких соціальних змін, які відбуваються у суспільстві; впевненість у тому, що спілкуватись уміють всі; недостатність уявлення про роль суспільства у розвитку особистості та її успішності.

Вищезазначене спонукало нас до визначення деяких напрямків означеної проблеми: вдосконалення діяльній моделі навчання; орієнтація та принципово діалогічний характер навчання; утвердження демократичного стилю спілкування, посилення уваги до формування особистої позиції учня, підвищення рівня психологічної компетентності вчителів, формування культури спілкування на засадах гуманної педагогіки.

Проявляючи у діалозі, співпраці, партнерстві повагу до школяра, розуміння, толерантність і справедливість, педагог тим самим захищає свободу його особистості, продовжує національно-культурну спадщину, творить нові вартості, виступає співучасником захисту та зміцнення демократичного ладу у нашому суспільстві.

Список літератури

1. Вієвська М.Г. До питання готовності майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями. Дидактичні аспекти взаємодії в школі та вузі. Збірник наукових праць / за заг.ред. Л.К. Велитченко. Ізмаїл, 1999. С. 24
2. Кадієвська Н.А. Цінності освітнього гуманізму в контексті глобалізації: автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10. ДЗ “Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського”. Одеса, 2011. 36 с.
3. Трохименко В.О. Міжособисті стосунки в структурі педагогічної діяльності вчителя. Дидактичні аспекти взаємодії в школі та вузі. Збірник наукових праць / за заг.ред. Л.К.Велитченко. Ізмаїл, 1999. С. 11-12.

УДК 37.014.5: 37.014.3

Паранюк А. О.

аспірант

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

КОМПОНЕНТИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Вивчаючи проблему формування соціальної компетентності старшокласників в освітньому просторі загальноосвітнього закладу, ми вважаємо за необхідне розробити модель цього процесу, внаслідок чого звертаємось до методу моделювання. Моделювання завжди визначається через поняття “модель” [1]. *Модель педагогічного процесу* - це динамічна структура, що розкриває спосіб зв'язку етапів процесу, в якому попередній стан визначає наступний за ним у часі. Це певна послідовність частин процесу (етапів, стадій), яка забезпечує кількісні та якісні зміни властивостей особистості, причому перехід від однієї частини до іншої здійснюється завдяки ускладненню цілей процесу та використовуваних засобів розвитку особистості [2].

При моделюванні формування соціальної компетентності учнів старшої школи ми підійшли до вибору типу моделі, що найкраще дозволила б досліджувати цей процес. Найбільше відповідає цілям нашого дослідження модель структурно-функціонального типу. Структурні компоненти моделі розкривають внутрішню організацію процесу формування соціальної компетентності учнів та відповідають за постійну взаємодію між елементами цього процесу. Функціональні компоненти, тобто способи організації роботи моделі забезпечують функціонування, розвиток та вдосконалення освітнього процесу в школі. *Структурно-функціональна модель формування соціальної компетентності старшокласників в освітньому просторі загальноосвітнього закладу* відображається в чіткому науковому проектуванні цілісного педагогічного процесу, що визначає логічну послідовність і точне відтворення педагогічних дій у спеціально організованих, цілеспрямовано керованих педагогічній взаємодії учителя й учнів, що спрямована на досягнення успіху у формуванні соціальної компетентності старшокласників.

Головною метою формування соціальної компетентності учнів старшої школи в освітньому просторі загальноосвітнього закладу як інтегральної якості особистості є засвоєння знань, умінь, навичок, що забезпечать продуктивну особистісну і професійну адаптацію у середовищі, що постійно змінюється; набуття компетентності, що дозволить ефективно взаємодіяти в суспільстві; підготовка до активного життєвого самовизначення, самореалізації й активної соціальної взаємодії на основі сформованої системи цінностей.

З урахуванням вищевикладеного, ми побудували теоретичну структурно-функціональну модель педагогічного процесу, адекватного логіці формування соціальної компетентності старшокласників, що містить *чотири блоки*: мотиваційно-цільовий, змістовний, процесуально-технологічний, оцінно-результативний.

Мотиваційно-цільовий блок моделі виконує цілепокладальну функцію (тобто сприяє відображенню у свідомості майбутніх випускників школи актуальності та

необхідності підвищення рівня розвитку соціальної компетентності, здатності розглядати проблеми взаємодії з соціумом як невід'ємну складову життя та передбачає постановку мети та визначення провідних завдань педагогічної підтримки старшокласників у роботі з розвитку умінь налагодження партнерської діяльності.

Змістовний блок виконує ціннісно-сенсоутворювальну функцію, тобто сприяє розвитку системи знань та вмінь старшокласників у сфері соціальної взаємодії, сприяє становленню особистісної позиції та базових засад стилю поведінки у процесі організації діалогічних взаємин у соціумі. Змістове наповнення процесу формування соціальної компетентності старшокласників визначається соціальним замовленням, цілями і завданнями, які суспільство ставить перед освітнім закладом. В наш час соціально компетентна молода людина має володіти знаннями про особливості, правила, способи соціальної взаємодії у суспільному житті, про специфіку виконання соціальних ролей сім'янина, громадянина, працівника, власника, споживача, покупця тощо; мати сформовану систему ціннісних орієнтацій, стрижнем якої виступають гуманістичні, демократичні та інші загальнолюдських цінності, організація діяльності на основі етичних норм; володіти вміннями роботи в групі, колективі, конструктивної взаємодії з іншими людьми для досягнення спільної мети; характеризуватися розвинутою готовністю до діалогу, співробітництва та комунікації, культурою мислення та поведінки.

Процесуально-технологічний блок виконує пізнавальну та адаптивно-перетворювальну функції, тобто сприяє поетапній реалізації процесу становлення соціальної компетентності та характеризує операційно-дійовий аспект її формування в освітньому просторі загальноосвітнього закладу: принципи, педагогічні умови, педагогічні технології, форми, методи і прийоми, стадії реалізації моделі.

Оцінно-результативний блок виконує рефлексивно-оцінну функцію, тобто сприяє визначенню рівня сформованості соціальної компетентності старшокласників; реконструкції труднощів і виявленню їх причин; відображає практичний апарат дослідження - рівні, критерії та показники соціальної компетентності. Під час складання характеристик рівнів сформованості соціальної компетентності старшокласників (дифузний, орієнтаційний, соціально-особистісний, індивідуально-особистісний, ціннісно-моральний) нами враховуються ціннісно-орієнтаційний, інтелектуально-пошуковий, комунікативно-діяльнісний, особистісно-корекційний критерії та показники рівнів.

Розроблена структурно-функціональна модель педагогічного процесу та обґрунтована система педагогічних засобів складають комплекс процесуально-технологічного забезпечення формування соціальної компетентності старшокласників в освітньому просторі загальноосвітньої школи.

Список літератури

1. Єльнікова Г. В., Зайченко О. І., Маслов В. І. Теоретичні та методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / за ред. Г. В. Єльнікової. Київ - Чернівці: Книги - XXI, 2010. 460 с.
2. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник. Київ: Кондор, 2003. 192 с.

УДК 3.37.378.

Терлецька Л. М.

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Навчання іноземних мов в Україні в другій половині XX – на початку XXI століття реалізувалося в неоднакових парадигмах державної мовної політики й кардинально різних соціокультурних умовах розвитку освіти. Підготовка вчителів початкової школи в контексті іншомовної підготовки здійснювалася з урахуванням соціокультурних реалій. Тому формування професійних якостей не обмежувалося знанням іноземної мови й педагогічних навичок. У радянсько-український період процес навчання іноземних мов супроводжувався жорстким адміністративним та ідеологічним тиском. Період становлення української освіти часів незалежності характеризується переорієнтацією на стандарти вищої педагогічної освіти демократичного й прагматичного характеру. Часи утвердження вітчизняної системи початкової освіти визначили нові пріоритети педагогічної діяльності вчителя початкової школи, які передбачали врахування інноваційних соціокультурних трендів, орієнтованість на потенціал учасників освітнього простору, ментально-психологічний супровід.

Початкова школа вважається ключовим етапом у формуванні компетентностей дитини, тому підготовка вчителів молодших класів передбачає врахування специфіки сприйняття фундаментальних основ іншомовної компетентності учнями молодшого шкільного віку. Серед різноманіття методологічних підходів і принципів навчання вчитель початкової школи обирає ті, які узгоджуються із цільовими стратегіями навчальної програми й особливостями навчальної активності учнів початкових класів[4]. Стратегія іншомовної підготовки вчителя початкової школи передбачає формування тріади фундаментальних професійних компетенцій лінгвістичного виміру: мовної, мовленнєвої, мовно-культурної [1]. Для вчителя початкової школи важлива синергія загальнопедагогічних компетентностей, методичних і практичних настанов мовної (іншомовної) спеціалізації; психоемоційної готовності до активності в середовищі початкової школи. Серед ключових принципів навчання варто виокремити фундаментальні принципи доступності, достатності й спрямованості навчального процесу, які разом із дидактичними принципами (наочності, усвідомленості, практичності, творчої активності, сталості знань та індивідуалізації навчання) формують синергію ціннісно-цільового компонента навчання іноземних мов.

Важливим аспектом побудови освітньої парадигми в кластері іноземних мов є підходи до навчання, серед яких варто виокремити компетентнісний і діяльнісний виміри, що уніфікують та універсалізують всі наявні педагогічні, інформативно-комунікативні й освітньо-світоглядні елементи формування іншомовної компетентності. Водночас актуалізується диференційований підхід вивчення іноземної мови, основою якого є виокремлення потенціалу кожного учасника освітнього процесу[2]. Важливим чинником змін у парадигмі навчання іноземних мов є впровадження інноваційних елементів. Технології навчання сучасного освітнього простору не використовуються в лінійному контексті. Актуальним форматом залучення педагогічних технологій є поєднання їх окремих елементів у цілісному навчальному процесі, який для учнів початкової школи має бути зрозумілим і цікавим. Інноваційний вимір, який кардинально змінює парадигму навчання іноземних мов, полягає в активному застосуванні цифрових технологій, що суттєво підвищують масштабність та інтенсивність освітнього процесу. Цей процес зумовлює підвищення інтенсифікації освіти в закладі вищої педагогічної освіти, що дає змогу в повному обсязі реалізувати складну структуру навчальних планів підготовки майбутнього початкових класів. У цьому контексті підготовка майбутнього педагога посилюється новими компетентностями – інформаційно-цифровою, психологічною, компетентністю педагогічного партнерства, інклюзивною та іншими[3]. З одного боку, цифровий навчальний формат є більш цікавим для учня й корелює з його повсякденним практичним використанням цифрових технологій. Водночас учитель мусить застосовувати фундаментальні освітні важелі, які покликані систематизувати граматичні, лексичні й фонетичні навички учня, відповідно до навчальної програми. Технологічний вплив варто узгоджувати з традиційними методами аудиторного навчання задля збереження балансу психолого-педагогічного характеру вивчення іноземної мови в початковій школі.

Відповідно до професійного стандарту вчитель початкової школи повинен мати мовно-комунікативну компетентність, а саме:

- 1) А1.3. Здатність забезпечувати навчання здобувачів освіти іноземної мови та спілкуватися іноземною мовою у професійному колі (для вчителів іноземної мови);
- 2) А1.3.31. Іноземна мова та її функційні особливості, необхідні для ефективного спілкування;
- 3) А1.3.У1. Висловлювати іноземною мовою власні думки, бажання, наміри, а також пояснювати свої дії в освітньому процесі, професійному спілкуванні;
- 4) А1.3.У2. Сприяти опануванню здобувачами освіти іноземної мови для вирішення комунікативних завдань у життєвих ситуаціях;
- 5) А1.3.К1. Комунікувати іноземною мовою з метою підвищення професійного рівня й підвищення мотивації здобувачів освіти в опануванні іноземної мови;

б) А1.3. В.1. Підтримувати належний рівень володіння іноземною мовою, необхідний для виконання професійної діяльності [3].

Загалом поєднання фундаментальних вимог до іншомовної підготовки майбутніх педагогів, інноваційних елементів освітньої діяльності й чітких стандартів вищої педагогічної освіти є передумовою становлення професійних компетентностей майбутнього вчителя. Основним критерієм успішності професійної діяльності педагога є здатність педагога до ініціативної, автономної активності, яка супроводжується динамічними параметрами самоконтролю та дисциплінованості.

Список літератури

1. Байдюк Л. Умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №1 (21).2020,С. 14-21.

2. Пінчук І. Інноваційні технології навчання іноземних мов у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.: Педагогічні науки*, №3. 2018, С. 39-46.

3. Професійний стандарт “Вчитель закладу загальної середньої освіти” : Наказ Міністерства освіти науки України від 29.08.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/prozatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

4. Терлецька Л.М. Використання ІКТ у навчання іноземної мови майбутніх учителів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 2 (33).2020,С. 319-323.

СЕКЦІЯ 2

SECTION 2

ОСВІТА (ДОШКІЛЬНА, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, СЕРЕДНЯ,
ПРОФЕСІЙНА ТА СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА)
EDUCATION (PRESCHOOL, PRIMARY, SECONDARY,
VOCATIONAL AND SPECIAL EDUCATION)

УДК 378.011.3-051 (045)

Дрокіна А. С.

кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту,
Комунальний заклад “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

ФЕНОМЕН STEM-ВЧИТЕЛЯ: СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Успішне впровадження STEM-освіти в сучасному освітньому просторі безпосередньо пов'язане з формуванням нової моделі педагога – STEM-вчителя. Це фахівець, який не лише володіє глибокими міждисциплінарними знаннями, а й здатен ефективно інтегрувати їх у освітній процес, використовуючи сучасні цифрові технології, методи проєктного навчання, дослідницьку діяльність тощо. Такий педагог виступає ініціатором освітніх інновацій, стимулює критичне мислення та формує ключові компетентності XXI століття в сучасних учнів. У зв'язку з цим виникає необхідність ґрунтовного осмислення суті поняття “STEM-вчитель” в межах сучасного педагогічного дискурсу.

Метою даної роботи є аналіз сучасних інтерпретацій феномену STEM-вчителя в педагогічному дискурсі.

Поняття “STEM-вчитель” та “STEM-педагог” вже активно вживаються у працях багатьох дослідників, серед яких: А. Андреев, О. Андреева, В. Андрієвська, І. Василяшко, І. Вітенко, Н. Гончарова, І. Дядюшкіна, З. Миколів, Г. Онопченко, О. Онопченко Н. Поліхун, К. Постова, І. Сліпухіна та інші.

Дослідники І. Вітенко та З. Миколів пишуть, що “STEM-педагог – фахівець, який має сформовані загальні та професійні компетентності відповідно до професійного стандарту, а також здатність формувати (розвивати) у здобувачів освіти STEM-компетентності відповідно до Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)” [1, с. 50].

Вчені Н. Поліхун, К. Постова, І. Сліпухіна, Г. Онопченко, О. Онопченко наголошують, що “STEM-педагог – це, насамперед, активний розробник міждисциплінарних навчальних програм. На основі системи наукових знань і практичних навичок він має визначати зміст, обсяг і послідовність навчання, характер і ступінь інтеграції знань із різних гностичних полів, добирати методи, методики та стратегії, які забезпечать найбільш очікуваний педагогічний результат, а також постійно підвищувати рівень і розширювати зміст власної фахової підготовки” [4, с. 8].

Науковиця І. Василяшко зазначає, що STEM-педагог є фахівцем, який захоплюється професією, запроваджує інновації, використовує сучасні методики, навчання базує на дослідницькій та проєктній діяльності, володіє ІТ-навичками, застосовує персоналізований підхід до кожного учня, вчиться впродовж життя тощо [5].

Цінною вважаємо і думку В. Литвиненко, яка виокремлює такі особистісні якості як “сміливість і підприємливість при конструюванні освітнього процесу, увага до нового у світі, здатність мобілізувати учнів до розв’язання нестандартної проблеми (задачі), мотивувати їх відстоювати власну точку зору” [2, с. 31].

Дослідники В. Пелех та В. Рогоза виділяють такі групи компетентностей вчителя STEM: педагогічні (здатність до впровадження сучасних методик викладання; навички створення інтерактивного та мотивувального середовища; розвиток критичного мислення та навичок вирішення проблем; інклюзивність і врахування індивідуальних особливостей учнів; навички управління командною роботою; формування емоційного інтелекту; оцінювання результатів навчання), наукові (здатність до наукового мислення; навички проведення досліджень; володіння міждисциплінарними знаннями; навички популяризації науки; формування наукової культури; здатність використовувати сучасні інструменти та технології) та технічні (володіння цифровими технологіями та обладнанням; інтеграція інструментів STEM-освіти в навчальний процес; навички забезпечення безпечного використання обладнання; здатність до технічної підтримки навчального процесу [3, с. 5–10].

Науковці сходяться в думці про те, що учитель STEM має бути готовим адаптуватися до змін у світі технологій, впроваджувати нові підходи до навчання та мотивувати учнів до дослідження й творчості [3, с. 10].

Таким чином, STEM-вчитель – це педагог нового покоління, який успішно інтегрує знання з природничих наук, технологій, інженерії та математики відповідно до вікових особливостей учнів, забезпечуючи формування в них дослідницьких умінь, критичного мислення та інтересу до наукового пізнання шляхом використання міждисциплінарних підходів, інноваційних освітніх технологій, проектною та ігровою діяльністю.

Перспективами подальших розвідок вважаємо розгляд феномену STEM-вчителя крізь призму педагогічного, психологічного та цифрового аспектів його професійної діяльності.

Список літератури

1. Вітенко І. М., Миколів З. П. STEM-центр як вектор розвитку інноваційного освітнього простору закладів освіти. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (05-06 жовтня 2023 року). Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2023. С. 48–50. URL : <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/6467/1/zb.pdf#page=48> (дата звернення: 20.07.2025)
2. Литвиненко В. В. Як зі звичайного вчителя стати STEM-учителем? *Постметодика*. 2021. № 1. С. 26–31
3. Підготовка вчителя до реалізації технологій STEM-освіти в гімназії: методичні рекомендації. [Електронне видання] / Левченко Ф. Г., Рогоза В. В. та ін. Київ.: Педагогічна думка, 2025. 69 с.
4. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпучіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с.
5. STEM-педагог, який надихає: *матеріали сайту “На Урок”*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=0AaMUgKlbzo> (дата звернення: 20.07.2025)

УДК 81'42:81'373.611.1

Мартинів О. М.

к. філол. н., асистент

кафедри германської філології та перекладу

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПРИКМЕТНИКІВ ТА ДІЄПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУЧАННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У процесі взаємодії з матеріальним світом людина навчилася не тільки розпізнавати звуки, причини та джерело їхнього походження, а й виділяти важливі параметри звуку, його основні фізичні властивості. Семантика прикметників та дієприкметників, які позначають звучання, здатна відтворювати різноманіття звукових характеристик і передавати їх об'єктивні ознаки. Дослідники, які займаються вивченням семантики прикметників зазначають, що все, що людина оцінює, класифікує та вимірює залежить від її сприйняття, вона локалізує звуки стосовно себе, виступає точкою відліку в просторі [1; 2]. Наприклад, близьку відстань до суб'єкта мовлення імплікують прикметники та дієприкметники, що позначають соматичні звуки: *flüsternd, heiser, rau, keuchend, schnaufend, lallend, stöhnend, murmelnd, brummend, gähnend*. Такі прикметники вживаються переважно з іменниками *die Stimme, das Gespräch, der Atem, der Husten, das Lachen*, які позначають джерела звуку та пов'язані з тілом людини чи мовленням. Дієприкметники *weitragend, hallend, schallend, dröhnend, fernklingend, grollend*, характеризуються семою “далеко” та вживаються з іменниками, які мають семантику поширення звуку в просторі: *die Stimme, das Gelächter, der Lärm, die Schritte*.

Аналіз прикметників та дієприкметників на позначення звучання в німецькій мові свідчить про те, що німецька мова демонструє пріоритетність таких акустичних властивостей як **простір, час, гучність, тиск, оцінка**.

Здатність звуків викликати різноманітні емоції впливає на сприйняття слухачем просторових особливостей звуків. Інтенсивні звуки грому здатні викликати у людини відчуття тривоги, тоді як тихий шелест листя вдалині асоціюється з відчуттям спокою. Просторове поширення звуку та його здатність викликати сильну емоційну реакцію ілюструє, зокрема, речення: *Das ferne, grollende Donnern hallte durch das Tal und ließ mir einen Schauer über den Rücken laufen* [3]. Натомість позитивну сенсорну та емоційну реакцію викликає аудіальний пейзаж, переданий за допомогою дієприкметників та образної лексики: *Stattdessen hören Sie das Summen der Bienen, Vogelgezwitscher und die raschelnden Blätter der Olivenbäume im Wind* [4]. Такі емоційні реакції залежать від того, як людина сприймає відстань, напрям і масштаб звуку, хоча фізичні параметри (частота, інтенсивність) можуть залишатися подібними.

Отже, семантика прикметників та дієприкметників на позначення звучання відображає просторову локалізацію звуку щодо мовця та тісно пов'язана з його емоційною оцінкою простору, що формує просторову звукову картину.

Звук поширюється не тільки в просторі, але й в часі. Темпоральні прикметники та дієприкметники мають складну семантичну структуру та відзначаються значною метафоризацією. Це особливо помітно в таких зворотах: *ein plötzlich anschwellendes Schweigen; ein ewig klingelnder Ton der Erinnerung; ein verhallender Takt des Lebens*. Проте специфіка їх лексичної сполучуваності свідчить про різні способи переосмислення часових відношень. Темпоральні прикметники можна поділити тематично щодо семантики минулого, теперішнього та майбутнього: *nachhallend, verhallend, abklingend* (вказує на залишкове звучання після події), *wiederkehrend, sekundlich* (має значення регулярності у часі, вказує часто на теперішнє, майбутнє, а частотність, ритмічність позначають, наприклад, дієприкметники – *trommelnd, hämmernd, pfeifend*.

Кількісні семантичні ознаки прикметників звучання демонструє сема інтенсивності, що виражає різний ступінь вияву ознаки. Наскільки сильним і гучним є звук вербалізують прикметники та дієприкметники, які впорядковуються за рівнем інтенсивності у межах шкали “гучність”: *laut, lautstark, überlaut, ohrenbetäubend, schrill, dröhnend, gellend*. Мінімальну інтенсивність передає прикметник *unhörbar* (нечутний), *still, lautlos* – описують повну відсутність звуку, *mucksmäuschenstill, mäuschenstill* – ще інтенсивніші вияви тиші, що означають абсолютну відсутність навіть найменшого звуку.

До окремої групи належать ті мовні одиниці, які вербалізують акустичні уявлення про тиск. Вони відображають звуки, що виникають внаслідок удару, вибуху, розриву, тиснення. До таких одиниць належать прикметники та дієприкметники, які викликають відчуття, тривоги, неспокою, напруги, наприклад, *berstend, explosiv, krachend, hämmernd, pressend, drückend*. Їхня семантика пов'язана з емоційною оцінкою, яку цей звук викликає у слухача. Загалом усі групи прикметників та дієприкметників мають оцінний потенціал, однак позитивна чи негативна оцінка звуку формується на основі його сприйняття, тобто чи асоціюється він з небезпекою, загрозою, стресом, чи комфортом, гармонією та спокоєм.

Аналіз прикметників та дієприкметників німецької мови на позначення звучання свідчить про те, що їх семантика демонструє складну багатовимірну структуру, в якій інтегруються просторові, темпоральні, інтенсивні, оцінні параметри звуку. Простір, час, гучність і тиск формують семантичну основу, тоді як метафоризація та емоційна насиченість посилюють образ та експресивність мовної картини звуку.

Список літератури

1. Hundsnurscher, F. Semantik der Adjektive des Deutschen. – Opladen, Westdeutscher Verlag, 1982. – 112 S.
2. Radtke, P. Bedeutung und Bedeutungswandel im deutschen Adjektivwortschatz/in: Meaning Change-Meaning Variation. Workshop held at Konstanz, Feb. 1999, Vol.1.Arbeitspapier Nr.106. – Konstanz, 2000. – S.149 – 160.
3. <https://denis-katzer.de/bin-ich-ein-ungeduldiger-mensch>
4. ferienhaus-casita-del-mirador.de

УДК 81'25:821.111:656.71

Посохова А. В.

к. філол. н., доцент, доцент кафедри мовної підготовки,
Львівський державний університет внутрішніх справ

ACTUALISATION OF THE PROFESSIONAL SEGMENT OF “MEDICINE” IN THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL CONTEXT OF A. HALEY'S NOVEL “AIRPORT”

The first component of the professional medical segment in the novel concerns *the Three-Point Pregnancy Program*, a special program run by airlines to provide medical and financial support to flight attendants who become pregnant out of wedlock. The name of the program is derived from the fact that a flight attendant who becomes pregnant and does not intend to marry makes three commitments to the airline, which has spent a lot of money on her professional training and, in the new circumstances, helps her give birth to a child by taking over the financial support: *three assurances from the stewardess – hence the Three-Point Pregnancy Program*.

Here is what these requirements look like if they are separated from the general description of the program: 1: *must keep the airline personnel department informed of her whereabouts at all times during her pregnancy*; 2: *must agree that her baby be surrendered for adoption immediately after birth + would never know the baby's adoptive parents; thus the child would pass out of her life entirely*; # 3: *must inform the airline of the name of the child's father*.

The frame of this situation is as follows: (1) *pregnancy => (2) official leave of absence => (3) medical or nursing home arrangements => (4) a loan of money => (5) a stewardess who has had her child chooses one of the possible options for her further work in the company: the first option is (5.a) return to her original base, the second is (5.b) be quietly transferred to a new one of her own choice*.

Abortion is discussed informally, proper care (*to insure its performance under safe medical conditions*) and assistance is also provided unofficially, as the corporate image may suffer (*no airline would, or could, become directly involved in abortion arrangements*).

The corporate machine is aimed at preserving: 1) the health of a stewardess in difficulty (*medical or nursing home arrangements*; у випадку аборту: *to insure its performance under safe medical conditions*); 2) her financial solvency *financial support for the girl*: 1) *enough money to cover medical and nursing home expenses and, if possible, some or all of the stewardess's lost wages*; 2) *temporary support payments*; 3) *regular deductions from the employee's pay checks – to avoid awkward questions at home, such deductions appeared under the heading: “personal misc.”*). All the money that the company has managed to accumulate through this program is paid in full to the flight attendant: *All money received by these means was paid, in its entirety, to the pregnant stewardess*.

The second component of the professional medical segment is related to the issue of abortion. The debate on the legality of abortion is between two pilots, one of them a devout family man, *Captain Anson Harris*, and the other *Captain Vernon Demerest*, the latter is married and has a mistress (a stewardess) who became pregnant by him and whom he is trying to persuade to have an abortion. *Harris* links progress in social development to progress in the struggle for human rights (*the elevation of the status of the individual*): *Each time civilization has stumbled into another age that's a little better, a bit more enlightened, than the one before it, it's because people cared more about other people and respected them as individuals*.

He does not understand how people who advocate the prohibition of the death penalty can simultaneously proclaim freedom of abortion: *The strange thing is, you hear people argue for **abolition of capital punishment**, then for **legalized abortion in the same breath**. What they don't see is **the anomaly of raising the value of human life on one hand, and lowering it on the other**.*

The third component of the professional segment of medicine is dedicated to providing first aid to the victims on board the plane where the explosion occurred. Fortunately, there were three doctors among the passengers: *Dr. Milton Compagno, a G.P. (general practitioner – a medical doctor who is trained to provide primary health care to patients of either sex and any age [2]) and two medical interns (the other two doctors internists). Dr. Milton Compagno is a model of a real doctor, he is always ready to help: never considered himself off duty. The author jokingly notes that he only interrupts his medical practice when he sleeps: **the only time he ceased practicing medicine was while he slept**. He truly loves his profession and considers it his greatest gift: **He enjoyed being needed. He acted as if his profession were a prize he had won**.*

The framework for providing emergency medical care in an emergency situation is as follows: A. *Dr. Compagno – (1) to detect if she was breathing => (2) checked Gwen's mouth for an unobstructed airway => (3) smashed teeth, which he removed => (4) made sure the bleeding was not preventing respiration => (5) hold the mask in place => (6) to control bleeding, extensive around the face and chest => (7) a hemostat to clamp off a facial artery => (8) external hemorrhage / pressure dressings => (9) detected a probable fracture of the clavicle and left arm – need to be splinted later => (10) splinters from the explosion in the patient's left eye; B. the other two doctors: (11) were bandaging passengers who had received cuts, none excessively serious => (12) a deep gash in one arm could be repaired and would heal => (13) other minor cuts about the face and shoulders => (14) pressure dressings were applied to his injured arm => (15) was given morphine; B. the report of injuries: (16) **It was characteristic that he had already obtained names, and recorded injuries and treatment**.*

Vernon's beloved Gwen Meighen was severely injured: *the most badly hurt: 1) multiple lacerations of the face and chest, with considerable bleeding; 2) a compound fracture of the left arm and, of course, shock; 3) an ophthalmic surgeon should be available immediately – her left eye has splinters, whether wood or metal. Therefore, during an emergency landing, two doctors will support her: **Two of the doctors had stationed themselves on either side of Gwen, ready to support her as they landed**.*

The author emphasizes that, as always, in such critical situations, people have demonstrated their willingness to help each other, their selflessness and even their sense of humor: *As always, in such situations, **people showed a willingness to help one another, unselfishness, and even flashes of humor**.*

Thus, medical terminology has become the main means of verbalizing medical realities in A. Haley's novel.

Список літератури

1. Hailey A. Airport / A. Hailey. Toronto : Bantam Books of Canada Ltd., 1968. 10th print. 502 p.
2. ABBYY Lingvo x 5, Universal English-Ukrainian Dictionary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.abbyy.ua/ua/products/personal/lingvo/>.
3. Webster's New World College Dictionary Copyright © 2010 by Wiley Publishing, Inc., Cleveland, Ohio. Used by arrangement with John Wiley & Sons, Inc. [Electronic resource]. Available from : www.yourdictionary.com.
4. <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/airport>.

Гришуков В. М.

аспірант спеціальності 051 Економіка,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОГНОЗУВАННІ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах функціонування підприємств спостерігається підвищення рівня економічної нестабільності, що зумовлена низкою зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких найбільш суттєвими є повномасштабна війна на території України, що призвела до дестабілізації логістичних ланцюгів та інфляційні коливання. З іншого боку, прискорена цифрова трансформація бізнес-процесів виступає як чинник, що водночас створює нові можливості для адаптації, але й вимагає від підприємств швидкого впровадження сучасних технологічних рішень. У сукупності ці фактори істотно підвищують рівень фінансових ризиків, з якими стикаються суб'єкти господарювання, особливо у сегменті малого та середнього підприємництва.

У відповідь на вищезазначені виклики бізнес-середовище поступово звертається до інноваційних цифрових інструментів, серед яких особливе місце посідають системи штучного інтелекту (ШІ).

На підтвердження цього науковці все активніше досліджують різні аспекти використання ШІ в економіці й управлінні підприємствами, зокрема, в управлінні ризиками, фінансовому плануванні, стратегічному аналізі, аналізі показників виробництва тощо. Так, Фокін О. В. дослідив можливості застосування технологій штучного інтелекту для прогнозування фінансових ризиків на рівні підприємств з особливим акцентом на малий та середній бізнес. Автором проаналізовано потенціал ШІ для моделювання нестабільного фінансового середовища та ідентифікації критичних ризик-факторів, а також обґрунтовано переваги впровадження ШІ у фінансову аналітику підприємств, включаючи підвищення точності оцінок, своєчасність реагування та гнучкість стратегічного планування. За результатами дослідження зроблено висновок про доцільність інтеграції ШІ у фінансовий менеджмент як елементу стійкого розвитку бізнесу в цифрову епоху [3].

У статті вчених Некрасової Л. А. і Хмарюк А. С. обґрунтована важливість використання ШІ як інструменту підвищення точності фінансового прогнозування та обґрунтування стратегічних інвестиційних рішень. Науковці підтвердили, що застосування ШІ дозволяє підприємствам ефективніше аналізувати великі обсяги фінансових даних, оцінювати ризики, виявляти ринкові тенденції та оптимізувати управління активами. Наведені результати підкреслюють, що, зокрема, для українських компаній інтеграція ШІ у фінансову аналітику відкриває нові можливості для управління ризиками в умовах економічної нестабільності, сприяє зниженню витрат та підвищенню якості стратегічного планування [1].

Вчені В. Фаріон, А. Гомотюк, Р. Назар, С. Турчин дослідили застосування штучного інтелекту для прогнозування фінансових показників підприємств, акцентуючи увагу на ефективності ШІ у зменшенні ризиків, підвищенні точності прогнозів та ефективності управління. Автори дійшли висновку, що ШІ, завдяки

машинному та глибинному навчанню, дозволяє аналізувати великі масиви даних, виявляти приховані закономірності й приймати стратегічно обґрунтовані рішення, що особливо актуально в умовах економічної нестабільності [2].

Таким чином, застосування алгоритмів машинного навчання, нейронних мереж і аналітики великих даних дозволяє виявляти нелінійні залежності, моделювати сценарії розвитку подій та оперативно реагувати на загрози. Такий підхід особливо актуальний для малого та середнього бізнесу, який, з одного боку, є більш вразливим до зовнішніх ризиків, а з іншого, має вищий рівень гнучкості та швидкості впровадження нових технологічних рішень.

Зважаючи на аналіз наукових досліджень, можемо стверджувати, що штучний інтелект є ефективним інструментом для передбачення й мінімізації ризиків.

Управління ризиками є однією з ключових сфер застосування технологій штучного інтелекту, що відіграє вирішальну роль у фінансовому та економічному плануванні. Завдяки можливості аналізу великих обсягів даних, ШІ дозволяє більш точно оцінювати ймовірність настання ризикових подій та формувати ефективні стратегії їх мінімізації. Окрім цього, алгоритми ШІ використовуються для прогнозування макроекономічних показників, таких як валютні коливання, що має критичне значення для стабілізації інвестиційного середовища та забезпечення адаптивного розвитку різних секторів економіки.

Світовий досвід свідчить, що великі компанії вже давно використовують ШІ для обробки, аналізу та прогнозування даних у фінансовій, маркетинговій, аналітичній та інших сферах. До цих компаній можна віднести OpenAI, DeepMind, що входять до складу Alphabet Inc., IBM Watson, Microsoft Research, Salesforce, Amazon Web Services (AWS) тощо [1]. Ці провідні компанії створюють екосистему інструментів, які дозволяють малим, середнім і великим підприємствам прогнозувати фінансові ризики з вищою точністю, швидкістю й адаптивністю, ніж це можливо за допомогою традиційної фінансової аналітики.

Для України така трансформація не лише питання інновацій, а й засіб виживання бізнесу в нестабільному середовищі. Особливої актуальності набуває застосування технологій штучного інтелекту для прогнозування фінансових ризиків для малого та середнього бізнесу, який функціонує в умовах високої невизначеності та обмежених ресурсів. Завдяки алгоритмам машинного навчання підприємства отримують змогу оперативно аналізувати фінансові дані, виявляти ризикові зони, своєчасно коригувати управлінські рішення та ухвалювати виважені рішення, зменшувати ймовірність збитків та формувати більш стійкі бізнес-моделі. Також розробляються комплексні рішення на стику ШІ, блокчейну, Інтернету речей (IoT), що допомагають забезпечити прозорість фінансових операцій, посилити контроль за ризиками та підвищити точність розрахунків у складних багатофакторних середовищах.

Для прикладу розглянемо кейси практичного впровадження ШІ-рішень у сфері сервісних IT-послуг, що демонструють позитивні ефекти цифрової трансформації фінансового менеджменту.

Мале підприємство “TechFix”, що спеціалізується на наданні послуг з ремонту комп’ютерної техніки, впровадило базову нейромережеву модель прогнозування касових розривів, яка здійснює обробку щоденних транзакційних даних, витрат і сезонних коливань попиту. За результатами аналітичного моделювання, було ідентифіковано періоди з підвищеним ризиком втрати платоспроможності, зокрема на межі квартального звітного періоду. На основі отриманих прогнозів

підприємство здійснило своєчасне коригування фінансових потоків, реалізувало оптимізацію витратної частини та застосувало механізми реструктуризації платіжного календаря. У підсумку, частота касових розривів знизилася на 40% за півріччя, що свідчить про високу результативність використання навіть відносно простих ШІ-інструментів у сфері управління фінансовими ризиками.

Мале підприємство “Print&IT”, яке функціонує в сегменті обслуговування офісної техніки, запровадило ШІ-орієнтовану модель класифікації клієнтів за рівнем кредитного ризику. Модель, побудована з використанням алгоритмів машинного навчання (зокрема Random Forest), здійснює оцінювання на основі історичних даних про своєчасність оплат, інтенсивність комунікації та якість зворотного зв'язку. Інструмент дозволив підприємству диференціювати клієнтів за ступенем фінансової надійності, адаптувати умови контрактів і застосувати превентивні механізми управління дебіторською заборгованістю. Це, у свою чергу, сприяло зниженню рівня неплатежів на 25% та забезпечило покращення показників фінансової стабільності.

Підприємство середнього масштабу “NetSupport Group”, що надає послуги IT-аутсорсингу, інтегрувало аналітичну платформу Power BI із вбудованими модулями штучного інтелекту, які оперують методами предиктивної аналітики. Система здійснює багатофакторний аналіз динаміки контрактів, інтенсивності клієнтської взаємодії, рівня прибутковості проєктів та операційних витрат. На основі обробки цих показників формується рейтинг фінансової надійності клієнтів і контрагентів, що дозволяє оперативно реагувати на ризик-фактори, реструктуризувати портфель замовлень та мінімізувати ймовірність фінансових втрат. Така модель забезпечує прийняття стратегічно обґрунтованих рішень в умовах інформаційної невизначеності та високої мінливості бізнес-середовища.

Розглянуті приклади підтверджують практичну цінність впровадження технологій штучного інтелекту у фінансову діяльність підприємств, незалежно від їхнього масштабу. Малі компанії демонструють ефективне використання базових ШІ-моделей для вирішення конкретних завдань, зокрема, прогнозу ліквідності чи оцінки платоспроможності клієнтів. Середні підприємства, маючи більше ресурсів, інтегрують комплексні аналітичні системи, що дають змогу формувати стратегічно обґрунтовані рішення.

Таким чином, штучний інтелект на сьогодні виступає як критично важливий елемент інфраструктури сучасного фінансового управління. Його впровадження сприяє не лише підвищенню точності фінансових прогнозів, а й забезпечує гнучкість управлінських рішень, а це, у свою чергу, забезпечує підвищення стійкості, зниження ризиків та стратегічну конкурентоспроможність підприємств в умовах цифрової трансформації економіки.

Список літератури

1. Некрасова Л. А., Хмарюк А. С. Місце і роль штучного інтелекту в обґрунтуванні стратегічних інвестиційних рішень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 15. С. 47-52. <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4294/4329>
2. Фаріон В., Гомотюк А., Назар Р., Турчин С. Використання штучного інтелекту для прогнозування фінансових показників. *Економічний аналіз*. 2024. Т. 34. № 2. С. 327 – 337. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.327>
3. Фокін О.В. Вплив використання штучного інтелекту на фінансовий сектор. *Академічні візії*. 2024. Вип. 34. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1322>

УДК 330.131.7

Кравченко В. В.

аспірант кафедри економіки, маркетингу та
бізнес-адміністрування
Національний транспортний університет

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ В УМОВАХ ВИСОКОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Ідентифікація ризиків в умовах високої невизначеності є особливо складним процесом, оскільки не завжди можна точно визначити джерела загроз та їх потенційний вплив. Зміни у політичному, економічному або технологічному середовищах відбуваються швидко та часто непередбачувано, що ускладнює збір актуальної аналітичної інформації. Крім того, обмеженість історичних даних, складність прогнозування поведінки систем (підприємства як системи мікрорівня і зовнішнього середовища як системи макрорівня) і суб'єктивність експертних оцінок посилюють виклики при виявленні ризиків. Важливо враховувати взаємозалежність ризиків, оскільки один негативний фактор може спричинити каскад впливів на інші аспекти функціонування систем. Комплексна ідентифікація ризиків у нестабільному середовищі є ключовою передумовою ефективного стратегічного планування. Розглянемо основні проблеми ідентифікації ризиків в умовах високої нестабільності зовнішнього середовища.

Проблема неповноти та низької якості інформації. У контексті високої невизначеності обмеженість доступу до повної та якісної інформації значно ускладнює процес виявлення ризиків. Дані можуть бути фрагментарними, неактуальними або суперечливими, що створює додаткові виклики для аналітичного моделювання. Це особливо критично при швидкій зміні зовнішніх умов, коли навіть мінімальні зрушення можуть спричинити нові типи загроз. Внаслідок чого підвищується ризик прийняття рішень на основі неадекватної або неперевіреної інформації. Тому ефективне управління ризиками потребує застосування методів, здатних компенсувати ці інформаційні прогалини.

Проблема динамічності зовнішнього середовища. Динамічність зовнішнього середовища створює високий рівень невизначеності, який суттєво ускладнює процес ідентифікації ризиків. Різкі зміни у політичному регулюванні, економічній кон'юнктурі чи технологічних трендах можуть миттєво трансформувати умови функціонування підприємств. Такі ризики часто мають латентний характер і не проявляються до моменту реалізації, що обмежує можливість їхнього своєчасного прогнозування. Крім того, взаємодія між різними зовнішніми факторами може створювати нові, комплексні загрози, які важко ідентифікувати традиційними методами.

Проблема складності прогнозування наслідків. У ситуаціях з високою невизначеністю суттєво ускладнюється визначення масштабів і можливих наслідків ризиків, що створює перешкоди для ефективного управління. Традиційні методи оцінки не завжди адекватно відображають потенціал загроз, особливо у складних системах зі змінними параметрами. Це призводить до труднощів у визначенні пріоритетності реагування, а також у розподілі ресурсів для мінімізації негативних впливів. Непередбачуваність поведінки зовнішніх і внутрішніх факторів також знижує точність прогнозування, що посилює загальну вразливість організації.

Проблема суб'єктивності експертних оцінок. Суб'єктивність експертних оцінок ускладнює достовірну ідентифікацію ризиків, особливо в ситуаціях, до дослідження яких не можна застосовувати формалізовані моделі або відсутня достатня кількість якісних даних. Прийняття рішень на основі інтуїції чи попереднього досвіду, хоча і корисне в окремих випадках, але може створювати перекося у аналізі та призводити до недооцінки або переоцінки загроз. Крім того, вплив особистих переконань, професійного бекґраунду чи організаційного контексту може спотворювати об'єктивність оцінки. У складних системах така суб'єктивність може стати джерелом нових ризиків або неадекватної реакції на вже існуючі. Тому ефективне управління потребує впровадження комбінованих підходів, що поєднують експертні судження з формалізованими методами моделювання та аналізу.

Проблема взаємозалежності ризиків. У складних і багатокомпонентних системах взаємозалежність між ризиками може призводити до ланцюгових реакцій, коли один негативний фактор активує або поглиблює інші загрози. Такі ефекти часто залишаються невидимими на етапі первинної ідентифікації, адже ризики проявляються не ізольовано, а у взаємодії з іншими. Це суттєво ускладнює побудову прогнозних моделей і вимагає системного підходу до аналізу. Крім того, синергетичний вплив ризиків здатен змінювати структуру загроз, що потребує постійного оновлення аналітичних параметрів.

Проблема невизначеності у джерелах ризиків. Невизначеність у джерелах ризику становить суттєву загрозу для формування дієвої системи управління, оскільки унеможлиблює точне встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Ризики можуть виникати з неочікуваних або комплексних взаємодій факторів, що не завжди є видимими або логічно пояснюваними на ранніх етапах аналізу. Відсутність чітких ознак загроз ускладнює своєчасне реагування, а також знижує ефективність превентивних заходів. Крім того, розмитість у часових межах реалізації ризиків впливає на точність прогнозування та розподіл ресурсів.

В умовах значної невизначеності процес виявлення ризиків стає надзвичайно складним, що знижує ефективність традиційних управлінських механізмів. Це зумовлює потребу у запровадженні більш гнучких та динамічних методів, здатних швидко адаптуватися до змін в середовищі функціонування підприємства. Особливо актуальним є використання таких підходів у галузі залізничного

транспорту, де складність систем і швидкі зовнішні впливи створюють додаткові виклики. Нижче представлено основні групи методів, які забезпечують більш точну та обґрунтовану ідентифікацію ризиків в нестабільному середовищі.

Група 1. Аналітичні та експертні методи, а саме: SWOT-аналіз (для виявлення внутрішніх слабких сторін, які можуть трансформуватись у ризики при змінах у зовнішньому середовищі), PESTEL-аналіз (для оцінки політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних і правових чинників, що можуть генерувати ризики), метод “що, якщо?” (What-if analysis) (для моделювання гіпотетичних сценаріїв для виявлення ризиків, які не були очевидними на початковому етапі).

Група 2. Моделювання та цифрові інструменти, а саме: сценарне моделювання (для створення альтернативних сценаріїв розвитку подій і оцінки ризику для кожного з них), імітаційне моделювання (для оцінки ймовірності різних результатів у складних системах з великою кількістю невизначених параметрів), метод цифрових двійників (для створення віртуальних моделей транспортних систем для тестування ризиків у безпечному середовищі).

Група 3. Експертні системи та AI-рішення, а саме: Fuzzy logic (для опрацювання нечітких, неповних або суперечливих даних), Bayesian networks (для побудови причинно-наслідкових зв'язків між ризиками та оцінки їх ймовірності), AI-платформи для аналізу ризиків (наприклад, Visure ALM, RiskWatch або IBM OpenPages, які інтегрують дані з різних джерел і автоматизують процес ідентифікації).

Група 4. Організаційні інструменти, а саме: матриця ризиків (для візуалізації рівня ризику за шкалами ймовірності та впливу), інтерв'ю та опитування експертів (для збору думок фахівців щодо прихованих або нових ризиків), аналіз інцидентів та історичних даних (для виявлення повторюваних ризиків і тенденцій).

Цей інструментарій має високу гнучкість і може бути ефективно адаптований під специфіку різних управлінських завдань у сфері залізничного транспорту. Крім того, дуже важливою є технологічна підтримка, яка відіграє ключову роль у побудові сучасної системи управління ризиками в транспортному секторі. Так, використання цифрових двійників дозволяє створювати віртуальні копії об'єктів або процесів для тестування сценаріїв ризиків без шкоди для реальної інфраструктури. Інтеграція з ERP та SCADA системами дозволяє об'єднати управлінську й технічну інформацію, забезпечуючи оперативну реакцію та синхронізацію процесів. Такий набір технологій формує основу адаптивного ризик-менеджменту, здатного функціонувати у нестабільному середовищі.

Сагайдак О. О.

аспірант спеціальності 051 Економіка,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ГНУЧКІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

Сучасна цифровізація економіки та виклики воєнного часу актуалізують потребу в нових підходах до управління персоналом. В умовах затяжної нестабільності виникає необхідність переосмислення моделей зайнятості та організації праці. Цифрова трансформація стає важливим інструментом адаптації, забезпечуючи доступ до освіти, послуг і робочих процесів у дистанційному форматі. На ринку праці ці процеси відображаються через поширення гнучких форм зайнятості, дистанційної та проєктної роботи, використання цифрових платформ для збереження безперервності бізнесу. Роботодавці змушені переглядати кадрові моделі, забезпечуючи баланс між ефективністю, безпекою й ментальною стійкістю персоналу. Надання працівнику свободи вибору формату, часу і місця виконання завдань посилює його залученість, відповідальність та інноваційну продуктивність - особливо важливо при роботі з поколінням Z і в умовах високої турбулентності.

Як зазначає О. Ачкасова, гнучка зайнятість – це форма організації праці, за якої працівник має можливість варіювати обсяг, режим і час виконання своїх трудових обов’язків відповідно до особистих потреб і виробничих умов. Вона передбачає відхід від традиційного фіксованого графіка роботи на користь індивідуалізованих і нестандартних моделей зайнятості [1, с. 43].

Основні види гнучкої зайнятості вчені класифікують за кількома ключовими критеріями: за режимом робочого часу, місцем виконання трудових обов’язків, а також характером правового оформлення трудових відносин [1; 2; 3; 4]. Така класифікація дозволяє систематизувати широкий спектр форм нестандартної зайнятості, які виникають як відповідь на потребу в адаптивності ринку праці до динамічних соціально-економічних умов та дозволяють адаптувати робочий процес до потреб працівника, роботодавця та умов ринку (таблиця 1).

Таблиця 1

Класифікація гнучких моделей зайнятості

Критерій	Варіанти гнучкості
Час роботи	змінний графік / часткова зайнятість / за результатом
Місце виконання	дистанційно / офіс / гібрид
Формат співпраці	штат / фріланс / аутсорс / сумісництво
Тип контракту	постійний / строковий / проєктний / контракт з вільним графіком

У практиці часто застосовуються комбіновані моделі, коли, наприклад, дистанційна робота поєднується з частковою зайнятістю або проєктною формою. Це свідчить про еволюцію зайнятості в напрямі індивідуалізованих форматів праці, орієнтованих як на ефективність підприємства, так і на гнучкість і добробут працівника.

Гнучка зайнятість дедалі більше розглядається не лише як форма організації праці, а як інструмент стимулювання інноваційного мислення та творчої активності працівників. Розширення меж особистої свободи у виборі робочого графіка чи простору роботи підвищує внутрішню мотивацію, базовану на довірі до працівника та повазі до його професійної індивідуальності. Це дозволяє ефективніше керувати

власними ресурсами: часом, енергією, увагою, та знижує ризики емоційного вигорання.

Гнучкі умови праці також відкривають більше можливостей для особистісного й професійного розвитку, стимулюючи працівників до самонавчання, експериментування з новими підходами, участі в інноваційних процесах. Вони створюють простір, у якому креативність не обмежується жорсткою регламентацією або стандартами офісної взаємодії.

Крім того, така модель зайнятості сприяє розширенню доступу до ринку праці для тих категорій фахівців, які з різних причин не можуть або не хочуть працювати в традиційному режимі, зокрема, людей з інвалідністю, батьків маленьких дітей, мешканців сільських або прикордонних регіонів. Це дозволяє залучити унікальні таланти та підвищити інклюзивність організаційного середовища.

Попри очевидні переваги гнучких форм праці, їх впровадження в українських реаліях супроводжується низкою організаційних, нормативних та ментальних викликів, які обмежують поширення таких практик на широкому рівні. Так, на рівні нормативно-правового забезпечення спостерігається фрагментарність та відставання законодавства від реальних потреб ринку. Попри внесення змін до трудового законодавства, питання, що стосуються дистанційної, проектної чи фріланс-зайнятості, досі залишаються недостатньо врегульованими [3]. Зокрема, не визначено чіткі механізми оподаткування, страхування та соціального захисту для осіб, які працюють поза межами традиційної зайнятості. Також існують труднощі із фіксацією робочого часу, контролем результатів праці та забезпеченням відповідальності у віддалених форматах.

На організаційному рівні перешкодою стає відсутність належної цифрової інфраструктури, особливо в малому та середньому бізнесі. Багато підприємств не мають досвіду управління розподіленими командами, не застосовують гнучкі моделі оцінювання результатів та не впровадили сучасні цифрові інструменти комунікації й управління. Недостатній розвиток внутрішньої комунікації та нечіткість критеріїв ефективності призводять до труднощів у переході від контролю процесів до управління результатами.

Психологічні та ментальні бар'єри також істотно впливають на впровадження гнучкої зайнятості. З боку керівництва часто переважає недовіра до персоналу, а контроль розглядається як основний засіб забезпечення результативності. Водночас частина працівників демонструє низький рівень самоорганізованості, що ускладнює ефективну роботу без зовнішнього нагляду. У багатьох випадках гнучка зайнятість сприймається як тимчасова або ризикована форма, що породжує опір змінам.

Окрему групу становлять стратегічні ризики, пов'язані з довготривалими наслідками гнучкої організації праці. Серед них — втрата командного духу, розмивання корпоративної культури та ускладнення формування спільних цінностей. Також існує загроза посилення диспропорцій на ринку праці, оскільки переваги гнучкої зайнятості зосереджені переважно в ІТ, креативних індустріях і консалтингу, тоді як інші галузі залишаються менш охопленими.

Для подолання існуючих бар'єрів та розширення практик гнучкої зайнятості в українському соціально-економічному контексті доцільно враховувати низку стратегічних і тактичних рекомендацій:

1. Нормативно-правове вдосконалення законодавчої бази щодо регулювання нестандартних форм зайнятості (зокрема дистанційної, проектної, фріланс- та

надомної роботи), з чітким визначенням норм оподаткування, соціального захисту, страхування та умов укладення трудових договорів.

2. Розвиток цифрової інфраструктури, стимулювання впровадження сучасних цифрових рішень на рівні підприємств, особливо у сфері малого та середнього бізнесу. Це включає застосування платформ управління завданнями, засобів віддаленої комунікації та цифрового моніторингу результативності праці.

3. Переорієнтація управлінських практик, перехід від традиційної моделі контролю до моделей, орієнтованих на результат, самостійність працівника й довіру до персоналу.

4. Підвищення у працівників цифрової компетентності та розвиток навичок самоорганізації, управління часом та ефективної онлайн-взаємодії як частина внутрішньої політики розвитку персоналу.

5. Запровадження пілотних моделей, тестування й поширення успішних кейсів гнучкої зайнятості у різних секторах економіки, що дозволить адаптувати найкращі практики до специфіки українського ринку праці, зменшуючи супротив змінам.

6. Формування трудової культури гнучкості, створення середовища, в якому гнучка зайнятість сприймається не як виняток, а як ефективна і легітимна модель. Для цього слід посилювати внутрішню комунікацію, розвивати корпоративні цінності, формувати організаційне середовище, орієнтоване на емоційне благополуччя співробітників та впровадження культури довіри й інклюзивної взаємодії.

Узгоджене впровадження вказаних заходів сприятиме подоланню бар'єрів і трансформації гнучкої зайнятості з епізодичного кадрового інструменту на стійкий елемент сучасної моделі організації праці, що відповідає викликам нової соціальної та економічної реальності.

Таким чином, гнучкі форми зайнятості в сучасних умовах виступають не лише засобом адаптації бізнесу до змін, але й важливим драйвером інноваційного розвитку персоналу. Однак для повноцінної реалізації потенціалу гнучкої зайнятості в Україні необхідно подолати нормативні, організаційні та ментальні бар'єри, адаптувати інституційне середовище до нових викликів, забезпечити розвиток цифрової культури в управлінні персоналом. У поєднанні з грамотними управлінськими рішеннями гнучкі формати можуть суттєво підвищити інноваційну активність, конкурентоспроможність та адаптивність підприємств в умовах постійної турбулентності.

Список літератури

1. Ачкасова О. В. Гнучка зайнятість як засіб збереження робочих місць на українських підприємствах під час війни. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. № 3. С. 41-46. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/33557>

2. Гук Л. П., Біліченко С. П. Гнучкі форми зайнятості та мобільність робочої сили в умовах економічної нестабільності. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2022. № 2 (65). С. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/1377>

3. Балясний В. Інституційні засади гнучкої політики зайнятості. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1992>

4. Шостак Л., Сур'як А. Цифровізація економіки: вплив на структуру зайнятості та еволюцію трудових відносин. *Вісник ШНАУ. Економіка і менеджмент*. 2025. № 2 (102). С. 25-30. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/379>

УДК 331.526:331.312.4

Чатченко Т. В.

к. е. н., доцент,

доцент кафедри економічної теорії

та економічних методів управління

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ПОЛІТИКА ГНУЧКОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Гнучка зайнятість — це форма організації праці, яка передбачає можливість варіювати час, місце та умови роботи залежно від потреб працівників і роботодавців. Вона включає різноманітні форми праці: дистанційну роботу, неповний робочий день, фриланс, проєктну зайнятість тощо.

Однією з головних причин популяризації гнучких форм зайнятості є глобальні зміни, зокрема пандемія COVID-19, які змусили компанії шукати нові способи організації праці. Перехід на дистанційну роботу став не лише вимушеним кроком, а й частиною стратегії адаптації до нових умов [1].

У часи війни та економічної нестабільності гнучка зайнятість також стала важливим інструментом, що дозволяє країнам швидше адаптуватися до змінних умов, водночас забезпечуючи вищий рівень економічної мобільності працівників.

Так, військова агресія Російської Федерації, яка розпочалася 24 лютого 2022 р. змінила в Україні багато аспектів життєдіяльності громадян, зокрема ринок праці. Виникли величезні проблеми, які пов'язані з переміщенням людей, зниженням економічної активності, руйнуванням інфраструктури. Все це суттєво вплинуло на можливість традиційної зайнятості. У цей період саме гнучка зайнятість стає важливою стратегією для забезпечення стабільності економіки та підтримки населення.

Зіткнувшись із постійною загрозою воєнних дій, багато компаній були змушені відмовитися від своїх традиційних моделей роботи. Замість того, щоб призупинити діяльність, вони адаптувалися, перевивши своїх співробітників на дистанційну роботу або запровадивши гнучкий графік для тих, хто може працювати в небезпечних зонах. Це дозволяє економічній діяльності залишатися незмінною навіть за складних умов.

Війна спричинила масове переміщення населення як усередині країни, так і за кордон. У цьому контексті гнучка зайнятість дозволяє людям продовжувати працювати, навіть якщо вони змушені покинути свої домівки або переїхати до інших регіонів. Це важливий інструмент для забезпечення економічної стійкості на індивідуальному та національному рівнях [2].

Гнучка зайнятість, як інструмент адаптації до війни та економічної нестабільності, є важливим елементом соціальної та економічної стійкості України. Вона забезпечує мобільність працівників, підтримує економічну активність та запобігає масовому безробіттю в період збройного конфлікту. Однак, щоб ці форми зайнятості були повною мірою результативними, необхідно створити ефективну законодавчу та соціальну інфраструктуру, яка підтримуватиме та розвиватиме гнучкі моделі роботи як у воєнний, так і в повоєнний періоди.

Таким чином, встановлення гнучкої політики зайнятості, яка б забезпечувала баланс між правами працівників та потребами роботодавців, не лише сприяло б стабільності під час війни, але й стало б основою для відновлення та розвитку національної економіки після завершення конфлікту.

Список літератури

1. Балясний В. О. Інституційні засади гнучкої політики зайнятості. Економіка та суспільство. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1992/1920> (дата звернення 21.07.2025)
2. Данилишин Б. Сприяння зайнятості – важлива складова державної політики під час війни. URL: <https://espreso.tv/spriyannya-zaynyatosti-vazhliva-skladova-derzhavnoi-politiki-pid-chas-viyni> (дата звернення 21.07.2025).

СЕКЦІЯ 5
SECTION 5

МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ
MANAGEMENT, MARKETING, ENTREPRENEURSHIP AND TRADE

УДК 005.94

Лесько О. Й.

к. е. н., професор,

професор кафедри економіки підприємства та
виробничого менеджменту

Вінницький національний технічний університет

Земляков О. О.

Менеджер ТОВ “Ліс-Сервіс”

МЕТОДОЛОГІЇ ВИБОРУ ПАРТНЕРІВ ДЛЯ СУМІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації вибір партнерів для спільної діяльності є важливим фактором успіху для організацій, що прагнуть підвищити конкурентоспроможність, забезпечити інноваційний розвиток або вийти на нові ринки. Ефективна методологія вибору партнерів дозволяє не лише зменшити ризики співпраці, а й сформувати стабільні стратегічні альянси [1]. Вибір потенційного партнера ґрунтується на низці підходів, які враховують як кількісні, так і якісні характеристики, стратегічну сумісність, фінансову стійкість, ділову репутацію та технологічну сумісність сторін.

Одна з найпоширеніших методологій – експертна оцінка, яка базується на думці фахівців щодо релевантності партнера за певними критеріями. Така оцінка дає змогу швидко провести відбір за досвідом, компетенціями, надійністю. Водночас цей підхід часто є суб’єктивним і залежить від кваліфікації експертів [2].

Іншим підходом є багатокритеріальний аналіз, зокрема методи аналітичного ієрархічного процесу. Вони дозволяють ранжувати кандидатів за ваговими коефіцієнтами кожного з критеріїв, таких як фінансова стабільність, технологічна сумісність, відповідність цілям компанії, логістична доступність тощо. Перевагою такого підходу є прозорість і відтворюваність, що особливо важливо при залученні зовнішніх інвесторів або державного фінансування [2].

Метод SWOT-аналізу дозволяє оцінити не лише внутрішній потенціал майбутнього партнера, але й зовнішні можливості співпраці [3]. SWOT допомагає виявити критичні точки дотику або конфліктні зони в майбутній взаємодії, що дозволяє запобігти ризикам ще на етапі планування.

SWOT допомагає виявити критичні точки дотику або конфліктні зони в майбутній взаємодії, що дозволяє запобігти ризикам ще на етапі планування [3].

Також використовується метод стратегічної відповідності, який оцінює, наскільки бачення, місія та стратегічні цілі потенційного партнера узгоджуються з власною стратегією організації. Це особливо актуально у випадках довгострокових партнерств, де важлива культурна та управлінська сумісність [2].

Сучасна практика включає також мережевий аналіз, зокрема при формуванні кластерів або партнерств у межах інноваційних екосистем. Такий аналіз дозволяє визначити, яке місце займає потенційний партнер у галузі, як він взаємодіє з іншими гравцями, наскільки є впливовим або інноваційним [3].

В умовах цифрової трансформації зростає роль інструментів оцінки на основі даних, коли використовуються автоматизовані системи або алгоритми машинного навчання для аналізу репутації компаній, їх фінансових показників, комунікаційної активності або соціальної відповідальності. Це дозволяє підвищити об'єктивність відбору та знизити витрати на аудит і перевірки [4].

Крім того, широко застосовуються індекси відповідності, створені на основі опитувань, відкритих даних або стандартів. Це дозволяє стандартизувати процедури оцінювання та проводити обґрунтоване порівняння між потенційними партнерами.

Не менш важливо враховувати юридичну та етичну сумісність, особливо у транскордонному партнерстві, де можуть діяти різні регуляторні вимоги, антикорупційні норми та стандарти корпоративного управління [1].

У практиці проектного управління також застосовуються матриці відповідальності, які дають змогу попередньо змодельовати ролі і взаємодію сторін у спільному проєкті. Це дозволяє уникнути конфліктів на етапі реалізації та перевірити практичну доцільність співпраці.

Успішна методологія вибору партнерів передбачає наявність етапів, які забезпечують послідовну логіку та обґрунтованість прийняття рішень. До таких етапів належать:

Визначення стратегічної мети партнерства – чітке окреслення потреби: вихід на новий ринок, розвиток інновацій, спільне виробництво, фінансування, трансфер технологій або здобуття нових компетенцій.

Формування критеріїв відбору – розмежування стратегічних та операційних показників; виділення обов'язкових та бажаних умов.

Скринінг потенційних партнерів – на основі реєстрів, галузевих рейтингів, рекомендацій або відкритих даних.

Застосування методики оцінювання – АНР (аналітичний ієрархічний процес), балова система, експертне опитування [2].

Оцінка ризиків партнерства – аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз (PESTEL, FMEA, репутаційні ризики тощо) [3].

Переговори, перевірка сумісності – у тому числі через укладання меморандуму про наміри, спільне пілотування або тимчасове тестування.

Юридичне оформлення співпраці – підготовка та підписання угоди з чіткими пунктами про обов’язки, строки, конфіденційність, управління змінами, процедури врегулювання спорів.

У Вінницькій області реалізуються ініціативи, що базуються на принципах партнерства між державними структурами, університетами та бізнесом. Наприклад, співпраця між Вінницьким національним технічним університетом та компаніями “EPAM”, “Playtika”, “Onseo” має ознаки стратегічної взаємодії, де ключовими критеріями виступають репутація, технічна сумісність, наявність сертифікацій та досвід спільних проєктів [5].

У галузі харчової промисловості прикладом ефективного партнерства є ТОВ “Агрона Фрут Україна”, яке співпрацює із закордонними постачальниками, залучає інвесторів і застосовує критерії вибору партнерів з урахуванням міжнародних стандартів безпечності харчових продуктів (ISO 22000, HACCP), що є елементом етичної та операційної сумісності [4].

Список літератури

1. Іщук С. О. Формування стратегічних партнерств у регіональному розвитку : монографія / С. О. Іщук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. – 280 с.
2. Саєнко О. С. Багатокритеріальні методи прийняття рішень у менеджменті : навч. посіб. / О. С. Саєнко. – Київ : КНЕУ, 2020. – 190 с.
3. Литвиненко Д. І. Мережеві моделі взаємодії в бізнесі : монографія / Д. І. Литвиненко. – Харків : Факт, 2021. – 240 с.
4. Козловський А. В. Управління партнерськими проєктами : навч. посіб. / А. В. Козловський. – Одеса : ОНЕУ, 2022. – 172 с.
5. Романюк О. М. Вибір стратегічних партнерів в IT-секторі: критерії та моделі / О. М. Романюк // Бізнес Інформ. – 2023. – № 1. – С. 58–64.

УДК 005.95:316.77

Лозінська Л. Д.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва та маркетингу,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Івано-Франківськ, Україна

МІСЦЕ КОНСАЛТИНГОВИХ КОМАНД В СИСТЕМІ РЕАГУВАННЯ НА НОВІ ВИКЛИКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Постійні зміни зовнішнього середовища у вигляді пандемій, військових конфліктів та економічних криз вимагають від організацій швидкої реакції і оновлення управлінських підходів. Консалтингова команда в такого роду системі виконує роль каталізатора адаптації: вона залучається до розробки стратегії реагування на нові виклики, створення кризових планів дій та оптимізації організаційної структури. Значущість такого реагування посилює складність і швидкість змін у навколишньому середовищі, що робить консалтингові команди невід’ємною складовою оперативної системи підтримки бізнесу. Можна стверджувати, що консалтингова команда – це тимчасово або постійно сформоване професійне утворення консультантів і (за потреби) представників клієнта та зовнішніх експертів, інтегроване єдиною методологічною рамкою, системою ролей, процедур управління знаннями і механізмами координації, яке колективно генерує, валідує та впроваджує рішення для клієнтських проблем, забезпечуючи синергію спеціалізованих компетенцій та адаптивну реакцію на постійні зміни зовнішнього середовища. При цьому, консалтингова команда формується як мультидисциплінарне об’єднання, де поєднуються фахівці з менеджменту, фінансів, ІТ та інших галузей. До її принципів входять інтеграція знань і синергія дій, що забезпечують комплексне вирішення завдань. Така структура дає можливість швидко реагувати на різні аспекти зовнішнього середовища: кожен консультант несе в собі специфічний набір експертних знань, а разом вони створюють єдине бачення проблеми і відповіді на неї [1]. Крім постійних співробітників, до команди можуть залучатися тимчасові експерти і представники клієнта, що розширює оперативні можливості й розуміння конкретної ситуації.

Глобальні тенденції призвели до появи нових ролей у складі консалтингових команд. Зокрема, все частіше до проєктів залучають спеціалістів з цифрової трансформації, кібербезпеки, ESG або антикризового менеджменту. Наприклад, під

час пандемії COVID-19 компанії створювали спеціальні антикризові групи у складі консультантів та внутрішніх експертів для розробки планів неперервності бізнесу. Такі зміни у зовнішньому середовищі підвищили цінність гнучкості і швидкої професійної переорієнтації консалтингових команд. Відомо, що успішна колаборація досягається, коли клієнт і консалтингова команда працюють як єдина команда. Сучасні консалтингові команди часто інтегрують клієнтів до свого складу: спільна робота над цілями проєкту дозволяє краще врахувати зовнішні впливи та адаптувати стратегію до реальних умов. Так, це також відповідає принципам мультидисциплінарності й синергії, закладеним у таких командах. У багатьох компаніях поширені більш адаптивні методології управління (Agile, Scrum), що дозволяють консалтинговим командам швидко перебудовуватися під нові вимоги зовнішнього середовища [2].

Таким чином, ключовим завданням консалтингової команди в умовах постійних змін та викликів, що привносить зовнішнє середовище є забезпечення синергетичного поєднання знань і досвіду для спільного вирішення складних завдань. Лідерські принципи команд (спільне бачення, взаємна довіра, безперервне навчання) забезпечують їхню здатність швидко адаптуватися до невизначеності й невідповідності реального світу. У результаті саме найбільш адаптивні колективи можуть ефективно підтримувати клієнтів у реагуванні на нові виклики зовнішнього середовища, створюючи комплексні та релевантні рішення.

Список літератури

1. Брінцева О. Г. (2010) Рівні та показники оцінки ефективності консалтингової діяльності з управління персоналом. Актуальні проблеми економіки. №6. С. 91-95.
2. The Power of Cross-Cultural Communication in Coaching & Leadership Development (2024). URL: <https://itdworld.com/blog/leadership/cross-cultural-communication/>

УДК 159,9:316,6

Андросович К. А.

д.пс.н., ст. дослідник,

професор кафедри психології та суспільно-гуманітарних наук,
Заклад вищої освіти “Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая”

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Поняття “психологічна допомога особистості” є фундаментальним у сучасній психології та охоплює систему професійних заходів, спрямованих на підтримку психічного здоров’я, адаптацію, розвиток внутрішніх ресурсів та подолання труднощів життєдіяльності. Його зміст варіюється залежно від теоретичного підходу, контексту ситуації та специфіки запиту клієнта.

Сучасні підходи до надання психологічної допомоги все частіше ґрунтуються на принципах еkleтизму та інтеграції – поєднання технік когнітивно-поведінкової терапії, гуманістичного підходу, тілесно-орієнтованих методів та арт-терапевтичних засобів. Це дозволяє ефективніше реагувати на багатовимірні потреби клієнтів у складних умовах життєдіяльності – зокрема під час війни, внутрішнього переміщення, втрати або посттравматичних переживань.

Важливо зазначити, що поняття “психологічна допомога” є ключовим у сфері практичної психології та охоплює широкий спектр видів взаємодії психолога з індивідом у складних життєвих обставинах. У науковій літературі це поняття розглядається як сукупність професійних дій, спрямованих на збереження, підтримку, відновлення та розвиток психічного здоров’я людини в умовах стресу, кризи або психотравмуючих подій.

Як зазначає С. Д. Максименко, психологічна допомога – це процес міжособистісної взаємодії, в якому фахівець створює умови для усвідомлення особистістю своїх ресурсів, труднощів і способів їх подолання [4]. Цей підхід спирається на гуманістичні традиції психології, де ключовим є повага до суб’єктності людини, її внутрішньої цілісності та прагнення до самореалізації.

Згідно з О. В. Шевцовою, психологічна допомога – це цілеспрямована діяльність, яка охоплює діагностику, консультування, корекцію та розвиток особистості у складних життєвих обставинах, і ґрунтується на принципах гуманістичної етики, партнерства та конфіденційності [7]. У більш широкому значенні вона охоплює не лише терапевтичні дії, а й профілактичну, освітню та реабілітаційну роботу.

У межах досліджень сучасних українських авторів, психологічну допомогу розглядають як системну діяльність, що включає психодіагностику, консультування, психотерапію, профілактику та психологічну освіту [1]. При цьому особливу увагу приділяють контексту, в якому надається допомога – будь то військові дії, внутрішнє переміщення, втрата близьких, насильство чи інші критичні життєві обставини.

Виділяють кілька основних форм психологічної допомоги:

- перша психологічна допомога (ППД) – швидке реагування в умовах стресу або катастроф;
- психологічне консультування – короткострокова підтримка для вирішення окремих проблем;

- групова або індивідуальна психотерапія – глибша і триваліша робота з психотравмою або особистісними конфліктами;
- психокорекція – цілеспрямована робота з окремими рисами, що заважають ефективній адаптації.

За результатами аналізу публікації О. В. Савченко [5], психологічна допомога в кризових умовах повинна враховувати емоційний стан особистості, її соціальні зв'язки, а також наявні ресурси – як внутрішні (резильєнтність, самооцінка, когнітивні стратегії), так і зовнішні (соціальна підтримка, доступ до фахівців). Автор підкреслює, що ефективна допомога передбачає не лише зменшення психоемоційного напруження, але й стимулювання розвитку адаптивних механізмів поведінки.

У контексті воєнного часу важливою є позиція Т. М. Титаренко, яка акцентує увагу на формуванні життєстійкості особистості як стратегічної мети психологічного супроводу [6]. Вона розглядає психологічну допомогу не як реактивну, а як проактивну діяльність, що передбачає навчання стресостійкості, розвитку саморегуляції та когнітивної гнучкості.

Науковці вказують, що психологічна допомога є міждисциплінарним феноменом, який поєднує в собі елементи психологічного консультування, кризової інтервенції, психотерапії, соціально-психологічної підтримки та іноді навіть медіації. Як зазначає Л. М. Карамушка, вона виконує три ключові функції: стабілізаційну (зниження рівня дистресу), адаптаційну (формування нових копінг-стратегій) і розвивальну (стимулювання особистісного зростання) [3].

У науковій літературі також розрізняють терміни “психологічна підтримка”, “перша психологічна допомога”, “реабілітація”, “консультування”, які частково перетинаються, але не є синонімами. Психологічна допомога включає в себе ці поняття як окремі компоненти, залежно від гостроти ситуації, контексту запиту та цілей взаємодії з клієнтом [2]. Таким чином, психологічна допомога – це не лише інтервенція у стан кризи, а й потужний інструмент розвитку особистості, її адаптації та збереження психічного благополуччя. Вона має багатовимірний характер, поєднуючи етичні, наукові, емоційні й методичні засади.

Отже, поняття “психологічна допомога особистості” у сучасному науковому дискурсі охоплює широкий спектр професійних дій, що спрямовані не лише на подолання кризи, а й на відновлення суб'єктності, життєстійкості та цілісності особистості. Його зміст є динамічним і постійно розвивається під впливом нових суспільних викликів.

Список літератури

1. Бевзенко Н. Є. Психологічна допомога у кризових ситуаціях. Психологія і суспільство. 2020. № 3. С. 42–48.
2. Бурлачук Л. Ф., Кочарян А. С. Словник-довідник з психології. Київ : А.С.К., 2002. 456 с.
3. Карамушка Л. М., Зубенко І. В. Психологічна допомога особистості в складних умовах життєдіяльності [Електронний ресурс]. Київ : ІП НАПН України, 2023. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9833>
4. Максименко С. Д. Психологія особистості: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 480 с.
5. Савченко О. В. Психологічна підтримка в умовах війни: теоретичні основи та практичний досвід. Актуальні проблеми психології. 2022. Т. 4. С. 84–91.
6. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: теоретико-емпіричний аналіз. Київ : ІПіЕНД, 2018. 264 с.
7. Шевцова О. В. Психологічна допомога особистості в умовах невизначеності та соціальних змін. Психологія і суспільство. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2021. №2. С. 12–21.

УДК 159.9:796.01

Гах Р. В.

к. пед. н., доцент,
докторант кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ефективна саморегуляція є наріжним каменем успіху у спорті, дозволяючи спортсменам досягати максимальних результатів та долати виклики тренувального процесу й змагань. Цей складний процес охоплює взаємодію низки психологічних чинників, які спільно формують здатність атлета свідомо керувати своєю поведінкою, емоціями та думками.

Одним із ключових елементів є самоефективність спортсмена, що відображає його віру у власну здатність успішно виконувати певні дії та досягати поставлених цілей. Високий рівень самоефективності сприяє підвищенню наполегливості, стійкості до невдач та готовності долати труднощі, тоді як низький може призвести до уникнення складних завдань та швидкої відмови від спроб. Паралельно з цим, усвідомленість та аутотелічне переживання у спорті грають важливу роль у саморегуляції. Усвідомленість полягає у здатності спортсмена бути повністю присутнім у теперішньому моменті, об'єктивно сприймати свої думки, почуття та тілесні відчуття без осуду. Це дозволяє краще розуміти власний стан та реагувати на нього адекватно. Аутотелічне переживання, відоме як “потік” або “стан потоку”, характеризується глибокою залученістю та задоволенням від самої діяльності, коли спортсмен повністю поглинений процесом і відчуває єдність зі своїм завданням. Це не тільки підвищує ефективність виконання, а й сприяє внутрішній мотивації та психологічному благополуччю.

Не менш важливою є мотивація спорту, яка визначає напрямок та інтенсивність зусиль спортсмена. Вона може бути як зовнішньою (нагороди, визнання), так і внутрішньою (задоволення від процесу, самовдосконалення). Для ефективної саморегуляції критичною є переважання внутрішньої мотивації, оскільки вона забезпечує довготривалу залученість та стійкість до труднощів. Диспозиційний оптимізм також є значущим чинником, відображаючи загальну схильність спортсмена очікувати позитивних результатів та вірити у свою здатність долати перешкоди. Оптимістичний настрій допомагає зберігати позитивний настрій навіть у складних ситуаціях, сприяє відновленню після невдач та підтримує високий рівень енергії.

У контексті тренувань та змагань, емоційна саморегуляція набуває особливого значення. Здатність спортсмена розпізнавати, розуміти та ефективно керувати своїми емоціями – будь то тривога, розчарування, гнів чи надмірне збудження – є вирішальною для оптимальної продуктивності. Це включає використання різних стратегій, таких як переоцінка ситуації, дихальні вправи, візуалізація або переключення уваги. Нарівні з емоційною регуляцією, вольові якості є фундаментом спортивної саморегуляції. Вони охоплюють цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, самовладання та ініціативність. Ці якості дозволяють спортсмену долати внутрішні перешкоди, такі як втома, біль, страх або лень, і продовжувати діяти відповідно до своїх цілей, незважаючи на зовнішні та внутрішні чинники.

Нарешті, самооцінка та рівень домагань спортсмена тісно пов'язані з його здатністю до саморегуляції. Самооцінка відображає загальне ставлення спортсмена до себе, його відчуття власної цінності та компетентності. Адекватна та стабільна самооцінка сприяє впевненості у своїх силах, тоді як занижена може призвести до невпевненості та страху перед невдачами. Рівень домагань, у свою чергу, визначає складність цілей, які ставить перед собою спортсмен. Реалістичний та водночас амбітний рівень домагань мотивує до постійного розвитку та самовдосконалення, підтримуючи високий рівень внутрішньої регуляції. Всі ці чинники взаємодіють між собою, формуючи складну систему саморегуляції, яка визначає ефективність діяльності спортсмена та його здатність досягати високих спортивних результатів.

Список літератури

1. Зайцева Ю., Момот О. Психологічні критерії спортивного відбору. *Педагогічні науки*. 2024. 1. С. 130–132.
2. Чернявська Т. Емоційне благополуччя та успішність у командних видах спорту. *Спортивні ігри*. 2024. 1 (31). С. 75–85.
3. Lovyagina A. E. Metacognitive strategies in the system of mental self-regulation of athletes. *Science and sport: current trends*. 2020. 27 (2). P. 77–85.

УДК 159.923:355.087.2

Дуб В. Г.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Струналь Р. В.

студентка магістратури
факультет історії, педагогіки та психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ВОЛОНТЕРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Волонтерська діяльність є невід'ємною частиною нашого суспільства. Війна, яка породила у нас багато емоцій, спонукала до єднання, і не лише на передовій, але й в тилу. Для нас, українців, волонтерство – це більше, ніж просто допомога. Це – необхідність, це – можливість, це – честь. Кожного дня волонтери проявляють соціальну свідомість, велику рішучість та силу духу, людяність, відповідальність. Проте, вони також стикаються з небезпекою, страхом, психологічним тиском, емоційним вигоранням, фізичними травмами. Така ситуація актуалізує проблему психологічних ресурсів, які забезпечують життєдіяльність, дозволяють вирішувати актуальні та глобальні питання власного буття. Одним з таких ресурсів є резильєнтність.

Американська психологічна асоціація (APA) позначає резильєнтність як процес адаптації особи до умов виснаження, фізичних чи психологічних травм, спричинених посттравматичними ситуаціями [2]. О. Романчук розуміє резильєнтність як здатність проходити через життєві випробування, зберігаючи психічне здоров'я та особистісну цілісність [3].

Резильєнтність волонтерів – це здатність зберігати психічне здоров'я та ефективно діяти, долаючи труднощі та виклики, пов'язані з волонтерською діяльністю. Вона включає в себе вміння адаптуватися до складних ситуацій, знаходити сенс у своїй роботі та відновлюватися після стресових подій.

Основними компонентами резильєнтності волонтерів є:

- цінності (вони визначають сенс життя, мотивують до дій та надають сил для подолання труднощів);
- ефективна дія (здатність організовувати свою поведінку, приймати рішення та діяти у відповідності до своїх цінностей та поставлених цілей);

– корисне мислення (вміння сприймати ситуацію позитивно, знаходити можливості та будувати конструктивні плани);

– емоційна регуляція (здатність розуміти та контролювати власні емоції, не дозволяючи їм домінувати над діями та мисленням);

– соціальна підтримка (взаємодія з іншими людьми, отримання підтримки та допомоги від близьких, спільноти та колег-волонтерів, що є важливим ресурсом у складних ситуаціях).

Серед факторів, які зумовлюють рівень резильєнтності учені визначають такі: цілеспрямоване подолання, позитивні емоції, моральна мужність, когнітивна гнучкість, здатність регулювати емоції, мету або місію, увага до фізичного здоров'я, високий рівень позитивної соціальної підтримки [1].

Групи чинників, що сприяють розвитку резильєнтності:

Чинники індивідуального рівня: позитивний копінг; позитивні прагнення; позитивне мислення; реалізм; контроль поведінки; фізична підготовка; альтруїзм.

Чинники сімейного рівня: емоційні зв'язки; комунікація; підтримка; близькість; виховання; адаптивність.

Чинники рівня команди; позитивний психологічний клімат; командна робота; згуртованість.

Суспільні чинники: приналежність; згуртованість; зв'язаність; колективна ефективність [1].

Отже, резильєнтність як психологічний ресурс особистості – це внутрішні сили, здібності та якості, які допомагають людині адаптуватися до життєвих обставин, долати труднощі та зберігати відчуття впевненості, щастя та життєвого досвіду. Вони включають в себе як особистісні властивості, так і вміння, що дозволяють ефективно діяти в складних ситуаціях.

Розвиток резильєнтності (психологічної стійкості) волонтерів є критично важливим для їхнього ефективного та сталого виконання волонтерської діяльності. Резильєнтність, тобто здатність відновлюватися після стресових ситуацій, є надзвичайно важливим психологічним ресурсом для волонтерів, які працюють під час війни. Вона допомагає їм не лише вижити, а й ефективно діяти в умовах надзвичайних викликів, зберігаючи при цьому своє психічне здоров'я.

Список літератури

1. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.

2. American Psychological Association. (2023). Resilience. <https://www.apa.org/topics/resilience>

3. https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/

Зарічний В. С.

асистент кафедри інформаційних технологій та
комп'ютерної інженерії,
НТУ “Дніпровська політехніка”

ПРОФЕСІЙНІ КРИЗИ

Для багатьох людей втрата роботи – це позбавлення самоповаги, втрата соціального статусу, інтересу до життя, прагнення вдосконалення. Не знайшовши застосування своїх фізичних, інтелектуальних і духовних можливостей, втрачаючи надію на те, що все зміниться на краще, не знаючи чим годувати сім'ю, люди поринають у стан, який називається невроз безробіття. Найбільш поширені почуття в цей період такі: розчарування, зневіра у свої сили, ущербність, безнадійність, самотність, пасивність і безпорадність, песимізм, образа та спрага помсти, злість та ненависть до всього світу, вина за те, що втратив роботу, ненависть до власної зовнішності, особливо якщо для роботи це має важливе значення. Втрата роботи виявляється настільки потужним фактором, що травмує, що його вплив зберігається довгий час навіть після повторного працевлаштування.

Втрата роботи неминує провокує конфлікти у ній, погіршується загальне самопочуття людини. У психології безробітних виділяють кілька стадій.

1. Шок. Людина не вірить, що саме її звільнили, що саме вона виявилася непотрібною.

2. Стадія надії. Людина починає активно шукати собі роботу, але, оцінюючи себе високо, вона відмовляється від тих вакансій, які вважає непрестижними, низькооплачуваними, такими, що не відповідають професії, соціальному статусу.

3. Песимізм. Виникають фінансові труднощі, людина готова відмовитися від колишніх амбіцій і братися за будь-яку роботу, проте здобувач, що довго не працює, викликає підозри у роботодавців.

4. Фаталізм. Адаптуватися в суспільстві стає все важче, люди, які дійшли до цієї стадії, зазвичай поповнюють собою армію професійних безробітних. Вони припиняють пошук хорошої роботи, упокорюються зі своїм напівзлидним існуванням, у них якісно змінюється ставлення до життя. Особливо тяжко переживають безробіття люди після 50 років.

Втрату роботи цілком резонно розцінювати як професійну кризу. Зовнішні причини цієї кризи можуть бути різними: скорочення штату, ліквідація підприємства, відсутність потреби у фахівця такого профілю, але є й внутрішні причини. Як правило, у подібні ситуації найчастіше потрапляють люди, не схильні до інтенсивних змін, ті, які чекають, доки життя не дасть їм поштовх для подальшого руху. Крім того, передумови для неприємного фіналу зазвичай дозрівають не один день, отже, люди не помітили як ситуація склалася не на їхню користь, доки не залишилися без роботи. Власне звільненню може передувати втрата мотивації на роботу. Гідна зарплата сама по собі не може нікого мотивувати, це лише цементуючий фактор, який утримує людину від пошуку нової роботи.

Можна виділити шість основних стадій втрати мотивації: здивування, ігнорування, несвідомий саботаж, безнадійність, італійський страйк та добровільна каторга. Не завжди і не кожна людина проходить усі стадії демотивації та не обов'язково саме в такій послідовності.

Криза, що склалася, може бути вирішена різними шляхами: або людина може скористатися конструктивними стратегіями подолання, або вибрати шлях уникнення проблем, або слідувати саморуйнівної стратегії (самогубство, алкоголізм, відхід у хворобу).

Найменші наслідки психологічної кризи спостерігаються у людей, які знайшли роботу протягом першого місяця після звільнення. Якщо протягом року людина не знайшла роботу, у неї формується психологія безробітного, яка заважає їй у пошуку не лише високооплачуваної, престижної, а й взагалі роботи. Навіть маючи роботу, можна бути психологічно готовим до її зміни, пам'ятати кілька варіантів можливого працевлаштування. Проте професійна переорієнтація лякає людей. Багато хто вважає, що професію треба обирати один раз і на все життя. Тому зміна – зміна роботи, зміна професії – багатьма сприймається як особиста трагедія чи життєва катастрофа. Найлегше з цим справляються молоді фахівці та студенти, які ще тільки розпочинають професійну діяльність та розуміють, що орієнтація на одну професію виявиться недостатньою. Тому багато хто вже зараз намагається в ході навчання опанувати ще одну-дві суміжні спеціальності, щоб підвищити свою цінність на ринку праці та бути готовим до швидкої зміни робочого місця. У цьому спеціальності іноді вибираються принципово різні: технарі освоюють гуманітарні науки, а економісти навчаються творчих спеціальностях.

Перехід до нової діяльності змінює як професійне, так і соціальне становище людини. Тому готовність до професійної переорієнтації включає багато соціально-психологічних чинників – такі як товарииськість, вміння знаходити і підтримувати контакти з людьми, доброзичливість, чуйність. Основою для різноманітних комплексів можуть бути невпевненість у собі, сором'язливість, емоційна нестійкість, підвищена тривожність.

Багато фахівців вважають, що оптимальним для людини є кардинальна зміна діяльності раз на 5-7 років. Це дозволяє розвиватися особистості, виходити на нові рівні розвитку, самоактуалізуватися.

Мінімізувати наслідки професійної кризи допомагає:

1. Постійне підвищення професійного рівня.
2. Відстеження актуальної ситуації ринку праці.
3. Самостійне планування власної професійної кар'єри.
4. Увага до свого внутрішнього світу. Наявність внутрішніх конфліктів не сприяє особистісній реалізації. Орієнтуйтеся на те, що ви любите і хочете робити.
5. Зберігання гідності та значлива, конструктивна діяльність.

Переживання професійної кризи – особистий вибір кожного. Кризова ситуація перевіряє людину на міцність, дає їй шанс стати сильнішим.

УДК 316.624:159.922.7

Лаврова О. Г.

магістрантка,

Олійник В. В.

к.пед.н., доцент

Хмельницький інститут МАУП

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ САМООЦІНКИ ДИТИНИ: ОСОБИСТІСНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Нині спостерігається зростання напруги в міжособистісних стосунках, зокрема в родинному середовищі. Сімейні конфлікти, часто ігноровані або знецінені дорослими, можуть чинити глибокий і довготривалий вплив на психоемоційний стан дитини. Нерідко саме в таких умовах закладаються передумови низької самооцінки, емоційної нестабільності та порушення соціальної адаптації у подальшому житті. З огляду на це, вивчення особливостей впливу конфліктних ситуацій у родині на самооцінку дитини через призму психології особистості є важливим для фахівців у галузі психології, педагогіки та соціальної роботи.

Сім'я є провідним соціальним інститутом, у межах якого дитина вперше набуває досвіду емоційної взаємодії, морального орієнтування та формує базові уявлення про себе і навколишній світ. У цьому контексті велике значення має характер стосунків між членами родини. Особливої уваги потребує вплив сімейних конфліктів – як хронічних, так і ситуативних – на психологічний розвиток дитини. Одним із основних аспектів цього впливу є формування самооцінки, що відіграє вирішальну роль у становленні особистості, її впевненості, мотивації та здатності до самореалізації. Самооцінка дитини певною мірою залежить від емоційного клімату в родині, способів вирішення конфліктів і стилів батьківського виховання, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета: розкрити особливості впливу сімейних конфліктів на формування самооцінки дитини з позицій особистісно-психологічного підходу.

Завдання: схарактеризувати особливості сімейних конфліктів, що найбільш істотно впливають на психоемоційний стан дитини; розкрити вплив сімейного конфлікту на становлення самооцінки у дітей.

Н. Сушик підкреслює, що сім'я, на відміну від інших соціальних інститутів, вирізняється низкою специфічних характеристик, які чинять глибокий вплив на розвиток особистості дитини. Розглянемо основні з них:

По-перше, саме в сім'ї формується індивідуальний стиль життя та власна мікрокультура, що базується на загальнолюдських цінностях, елементах національної культури та особливостях конкретної соціальної групи.

По-друге, родинне середовище є першоджерелом засвоєння базових моральних орієнтирів – уявлень про добро і зло, справедливість, прийнятне і неприйнятне. Сім'я виступає першоосновою соціалізації, забезпечуючи передавання як біологічної спадковості, так і культурних та соціальних цінностей від покоління до покоління.

По-третє, завдяки постійному емоційно насиченому спілкуванню з членами родини різного віку, статі та життєвого досвіду, діти поступово переймають зразки поведінки своїх батьків. Ці моделі слугують основою для подальшого засвоєння норм взаємодії з іншими людьми в ширшому соціальному контексті.

По-четверте, сімейні взаємини, які ґрунтуються на глибокій емоційній прихильності, любові та підтримці, активізують дію несвідомих механізмів впливу – зокрема наслідування та навіювання. Емоційна інтенсивність цих контактів відіграє

важливу роль у формуванні у дитини почуття впевненості в собі, внутрішньої гармонії та задоволеності міжособистісними стосунками [3].

На думку О. Гловацької [1], вплив сім'ї на становлення особистості дитини є найвідчутнішим на ранніх етапах її соціалізації, коли закладаються основи подальшого психологічного розвитку.

Термін “самооцінка” трактується як уявлення особистості про власну цінність, здібності, якості, поведінку, яке формується в процесі інтерпретації власного досвіду та соціального зворотного зв'язку. У дитячому віці основним джерелом такого зворотного зв'язку виступають батьки та найближче оточення. Тому саме сімейне середовище є основним середовищем, де закладаються основи образу “Я”, і де формується ставлення дитини до самої себе.

Варто зазначити, що конфлікти в родині, особливо ті, які супроводжуються агресією, образами, ігноруванням або психологічним тиском, порушують відчуття безпеки, стабільності й емоційної підтримки, що є критично важливими для становлення здорової самооцінки. Дитина, стаючи свідком або учасником напружених ситуацій між батьками, часто несвідомо бере на себе відповідальність за ці події, що породжує почуття провини, страху чи меншовартості. Якщо такі переживання не отримують належного опрацювання й підтримки з боку дорослих, вони можуть трансформуватись у стійку негативну самооцінку.

Особистісно-психологічний підхід до аналізу цього явища акцентує увагу на внутрішньому світі дитини, її досвіді переживання родинних конфліктів, що відрізняється залежно від індивідуальних особливостей – темпераменту, рівня тривожності, типу прив'язаності тощо. Наприклад, діти з підвищеною емоційною чутливістю більш схильні інтерналізувати родинні проблеми, що може призводити до формування негативного образу себе. У той час як у дітей з більш вираженими рисами автономності або стійкістю до стресу може спостерігатися менший вплив конфліктного середовища на самооцінку [2].

Важливою є й роль моделей поведінки, які дитина засвоює в конфліктному середовищі. Відсутність конструктивної комунікації між батьками, схильність до емоційних зривів або, навпаки, холодна відстороненість часто відображаються в міжособистісних реакціях дитини, зокрема в тому, як вона реагує на критику, як сприймає власні досягнення чи невдачі, як будує взаємини з однолітками. Таким чином, конфлікти в родині стають не лише джерелом стресу, а й певним “еталоном” для формування уявлень дитини про себе та про світ.

Зауважимо, що батьківське ставлення в умовах конфлікту часто характеризується непослідовністю: дитина може одночасно отримувати як емоційну підтримку, так і критику чи ігнорування. Така суперечливість сприймається як небезпека для внутрішньої стабільності, що посилює невпевненість у собі. У результаті дитина не здатна сформувати цілісне і позитивне “Я-концепт”, що в подальшому впливає на її емоційний стан, мотивацію досягнень і здатність до самореалізації.

Сімейні конфлікти є невід'ємною частиною міжособистісних взаємодій у родині, однак їхня частота, форма прояву та інтенсивність можуть мати різний вплив на дитину. Особливо небезпечними для психоемоційного стану дитини є конфлікти, що мають системний, хронічний характер або супроводжуються емоційним насильством, ігноруванням, криками, приниженням, фізичними проявами агресії. До таких конфліктів належать не лише відкриті сварки між батьками, але й приховані форми напруженості – холодність, байдужість, емоційне відсторонення, які дитина, незважаючи на вік, тонко вловлює. Особливо вразливими є діти молодшого шкільного віку та підлітки, які переживають активні етапи становлення

особистості, і тому більш схильні до глибоких емоційних реакцій на деструктивні події в родинному середовищі.

До чинників, що найбільше дестабілізують психоемоційний стан дитини, належать: непередбачуваність поведінки батьків, відсутність емоційної підтримки, втягування дитини в конфліктну ситуацію як “свідка” або “посередника”, критика або знецінення її почуттів у контексті конфлікту. Такі обставини можуть спричинити підвищену тривожність, емоційну нестабільність, замкнутість, агресивні реакції або регресивну поведінку.

Коли дитина стає свідком постійних конфліктів або відчуває себе їхньою причиною, у неї поступово формується негативне ставлення до самої себе. Це може проявлятися у відчутті провини, сорому, неадекватності, а згодом – у низькому рівні впевненості у власних силах, униканні соціальних контактів, надмірній самокритиці.

На думку вчених, якщо в конфліктних ситуаціях батьки прямо чи опосередковано виражають негативні судження про дитину, порівнюють її з іншими, принижують або звинувачують, це призводить до деформації “Я-концепції” – дитина починає сприймати себе через призму негативних оцінок, нав’язаних їй дорослими. У результаті в неї знижується мотивація до саморозвитку, з’являється страх помилок, а також залежність від зовнішньої оцінки.

З іншого боку, якщо навіть у конфліктних умовах зберігається емоційний контакт між батьками та дитиною, а її почуття визнаються і приймаються, це може частково зменшити негативні наслідки впливу родинної напруженості. Значення має не лише наявність або відсутність конфлікту в родині, а й те, як саме батьки взаємодіють з дитиною в його контексті. Підтримуючі, уважні, чуйні стосунки з батьками можуть виконувати роль захисного чинника, що допомагає дитині справлятися з емоційним стресом, формувати позитивне уявлення про себе і світ.

Важливу роль у зменшенні негативного впливу конфліктів відіграє стабільність життєвих умов, передбачуваність реакцій дорослих, а також наявність конструктивних моделей розв’язання суперечок. Коли дитина бачить, що дорослі здатні домовлятися, визнавати свої помилки, вибачатися і поважати один одного навіть у ситуаціях розбіжностей – це формує в неї уявлення про здорові взаємини, де конфлікт не є загрозою, а можливістю для розвитку.

Отже, сімейні конфлікти є не просто ситуативними труднощами, а глибинним психосоціальним чинником, який може стати визначальним у процесі формування самооцінки дитини. Для запобігання негативним наслідкам необхідною є підтримка емоційної стабільності в родині, розвиток навичок конструктивної взаємодії між батьками, а також своєчасне психологічне втручання в разі виявлення тривалого напруження або агресивних форм поведінки в сімейному колі. Формування здорової самооцінки можливе лише за умов безпечного, приймаючого й емоційно підтримувального середовища, в якому дитина відчуває себе цінною, потрібною та зрозумілою.

Список літератури

1. Гловацька О.В. Психогігієна сімейних взаємовідносин. Забезпечення психічного здоров’я розвитку дитини завдання батьків. НМП Вінниця. 2020. 20 с.
2. Майбутнє психології в умовах сучасної України: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 23 травня 2024 р. Київ: НУБіП України, 2024. 204 с.
3. Сушик Н. Особливості впливу сім’ї на соціалізацію дитини. Нова педагогічна думка. 2021. № 1. С. 64-70.
4. John M. Gottman. Quotes. URL: https://www.goodreads.com/author/quotes/14734208.John_M_Gottman?page=6/

УДК 364.62

Смук О. Т.

к. психол. н. доцент кафедри психології
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

ПРОФІЛАКТИКА ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Віктимологія (від лат. *victima* – жертва, *logos* – слово) є галуззю знань, що базується на поєднанні педагогіки, психології, соціології, кримінології, медицини і вивчає різні категорії людей, які за відповідних обставин є реальними чи потенційними жертвами несприятливих умов соціалізації, життєвого становлення [1, с. 22], Відповідно, віктимність – це підвищена здатність людини ставати жертвою.

Відомі різні види віктимності: особистісна (як сукупність соціально-психологічних властивостей людини, готової стати жертвою); групова або професійна (як властивість, зумовлена виконанням людиною певних соціальних функцій); загальна (існування в суспільстві (спільноті), де людина перебуває в ситуації ризику стати потенційною жертвою) та інші. До найбільш значимих ознак віктимності можна віднести: соціально-демографічні характеристики; морально-психологічні характеристики; соціально-психологічні характеристики рольової поведінки. Жертви можуть бути реальні, потенційні, латентні. Найчастіше, це діти, жінки, люди похилого віку.

Віктимізація визначається, з одного боку, як процес впливу на людину сукупності негативних зовнішніх умов і факторів, з іншого боку, як процес соціально-психологічних змін особистості людини під впливом негативних зовнішніх умов і чинників.

Серед факторів і умов віктимізації зазвичай визначають постійні і непостійні, ті, які можна усунути, і ті, які не піддаються усуненню.

Наприклад, неможливо усунути такий фактор віктимізації, як олігофренія дитини, оскільки це стаціонарний (постійний) стан недостатнього інтелектуального розвитку індивіда, який не піддається кардинальним змінам впродовж життя людини. Прикладом непостійного фактору віктимізації, який можна усунути, є затримка психічного розвитку дитини.

Віктимологічна профілактика відіграє важливу роль в єдиному комплексі заходів попередження порушень соціалізації особистості. І сьогодні питання віктимологічної профілактики набувають особливої актуальності в зв'язку з воєнними діями в Україні, де значна кількість людей, зокрема неповнолітніх перебувають під загрозою віктимізації.

Віктимологічна профілактика представляє собою цілеспрямовану діяльність фахівців різних спеціальностей (психологів, педагогів, юристів, медиків, соціальних

працівників), спрямовану на виявлення і усунення (принаймні, нейтралізацію) можливих чинників віктимізації. Наприклад, своєчасне надання житла постраждалим від воєнної агресії може попередити міграційні процеси серед громадян; проведення групових та індивідуальних психологічних тренінгів, спрямованих на оволодіння навичками ефективної взаємодії, психологічної саморегуляції допоможе уникнути конфліктів; професійне консультування родин і дітей, які виховуються в них, може суттєво знизити ризик виникнення напруги в родині, девіантну поведінку дітей.

Профілактична діяльність передбачає також надання допомоги, соціально-психологічної підтримки тим, хто вже став жертвами несприятливих обставин чи дій, наприклад, створення спеціальних центрів для неповнолітніх, які потерпіли від насильства; створення центрів допомоги, де працюють з вимушено переселеними громадянами; розвиток соціальної інфраструктури, що спеціалізується на певних дефектах розвитку індивіда. Особливої уваги вимагають діти-сироти, діти, які є представниками етнічних меншин.

Список літератури

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. редакцією І.Д.Зверевої. Київ: Універсум, 2013. 536 с.

УДК 528.4

Ільків Є. Ю.

к. т. н., доцент кафедри геодезії та землеустрою,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Галярник М. В.

асистент кафедри геодезії та землеустрою,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ЗАСТОСУВАННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ТЕРМОРОЗВІДКИ ДЛЯ ОБСТЕЖЕННЯ ГЕОДЕЗИЧНИХ ПУНКТІВ

Термометрія, або терморозвідка, є ключовим геофізичним методом для вивчення теплового поля Землі з метою вирішення пошуково-розвідувальних задач. Цей підхід базується на реєстрації спотворень геотермічного поля, що виникають над підземними об'єктами з відмінними від навколишнього середовища термічними властивостями. Теплове поле Землі характеризується такими параметрами, як геотермічний градієнт, щільність теплового потоку, та інтенсивність джерел тепла. Розподіл тепла залежить від теплопровідності, питомого теплового опору, питомої теплоємності та температуропровідності порід.

У приповерхневому шарі земної кори температура піддається добовим і річним коливанням. Наприклад, на території України постійна добова температура спостерігається на глибині 0,8–1,5 м, тоді як постійна річна температура – на глибині 25 м і глибше.

На основі відмінностей у термічних властивостях матеріалів, які використані для виготовлення геодезичних центрів, марок та ґрунту, терморозвідка може бути ефективно використана для обстеження та оновлення пунктів Державної геодезичної мережі [1]. Цей метод дозволяє виявляти підземні центри та репери. Для цього необхідно виміряти температуру в достатній кількості точок і побудувати температурну карту. Аналіз розподілу температур у плані та за глибиною допомагає визначити наявність підземних об'єктів.

Підготовчі роботи включають розмітку профілів та підготовку шурфів глибиною до 1 м для розміщення термометрів. Вимірювання проводять спеціальними термометрами з точністю до 0,05 °C після 1,5-годинної витримки, необхідної для відновлення порушеного теплового режиму ґрунту.

Обмеження методу. Незважаючи на потенціал, практичне застосування терморозвідки для обстеження геодезичних пунктів стикається з низкою недоліків:

- залягання в зоні коливань. Більшість центрів геодезичних пунктів (за винятком пунктів мереж згущення) закладають на глибинах, де спостерігаються значні добові коливання температури ґрунту, що ускладнює виявлення [2, 3];

- трудомісткість. Метод вимагає виконання значних обсягів земляних робіт для підготовки шурфів, а також тривалої витримки (1,5 години) термометрів для стабілізації показань;

- необхідність просторового та часового розділення. Процес вимірювань не може бути одночасним, що збільшує загальний час робіт;

- громіздкість обладнання. Терморозвідувальна апаратура вимагає спеціалізованого транспорту для перевезення;

- вимога до контакту. Необхідний безпосередній контакт термометрів з ґрунтом або гірською породою;

- вплив зовнішніх факторів. Результати вимірювань чутливі до впливу промислових та побутових джерел тепла.

Таким чином, термометрія є потужним інструментом не тільки для геофізичних досліджень, але і для пошуку геодезичних пунктів. Проте вона вимагає врахування певних обмежень. Подальші дослідження та розробки мають бути спрямовані на подолання цих недоліків, зокрема шляхом вдосконалення технологій вимірювань, зменшення вимог до трудомісткості та розробки менш громіздкої та стійкішої до зовнішніх впливів апаратури. Це дозволить повною мірою реалізувати потенціал терморозвідки для пошуку геодезичних пунктів.

Список літератури

1. Інструкція з обстеження та оновлення пунктів Державної геодезичної мережі України (Затверджено наказом Головного управління геодезії, картографії та кадастру України № 23 від 29.02.2000). (2000).

2. Інструкція про типи центрів геодезичних пунктів (ГКНТА – 2.01, 02 – 01 – 93). (1994). Київ.

3. Інструкція з топографічного знімання у масштабах 1:5000, 1:2000, 1:1000 та 1:500 (ГКНТА – 2.04 – 02 -98). (1999). Київ.

УДК 621.91

Іщенко А. О.

д.т.н., професор кафедри ПТМ і ДМ
ДВНЗ “ПДТУ”

Кравченко В. М.

д.т.н., професор кафедри ПТМ і ДМ
ДВНЗ “ПДТУ”

Капустін С. В.

аспірант кафедри ПТМ і ДМ
ДВНЗ “ПДТУ”

ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ ПІДШИПНИКОВИХ ВУЗЛІВ РОТОРНИХ ПИЛ

Для сучасного прокатного виробництва актуальним є питання міцності та надійності конструкцій роторних пил, які призначені для різання металопрокату.

Одним з основних факторів, який знижує надійність пили, є недостатня довговічність підшипників високошвидкісного дискового валу, що сприймає зусилля різання.

Розрахунок несучої здатності підшипників дискового валу роторних пил проводився традиційними методами враховуючи вагу шків ремінної передачі, маховика планшайб з ріжучим диском і зусилля різання [1],[2],[3],[4]. Однак, в області режимів різання роторними пилами, тобто при товщині зрізу 0,05...2 мм, застосування цієї методики потребувало проведення комплексу дослідницьких робіт з метою розширення сфери її застосування [5],[7],[8]. Отримані результати були використані у визначенні надійності підшипникових вузлів.

Методика визначення кількісних значень показників надійності зводиться до послідовного вирішення таких завдань, як збір даних, встановлення виду закону відмов, ступеня близькості емпіричного і теоретичного розподілів, обчислення параметрів закону відмов і надійності виробу, який досліджується.

Статистична функція розподілу розраховується шляхом послідовного обчислення частоти $\frac{n_i}{n}$, накопиченої частоти $\sum \frac{n_i}{n}$, емпіричної щільності ймовірності $\frac{n_i}{n \cdot \Delta t}$. Для визначення виду закону відмов статистичну функцію розподілу представлено гістограмою (рис. 1), візуальний аналіз якої дозволяє прийняти гіпотезу про те, що відмови вузлів роторних пил описуються нормальним законом.

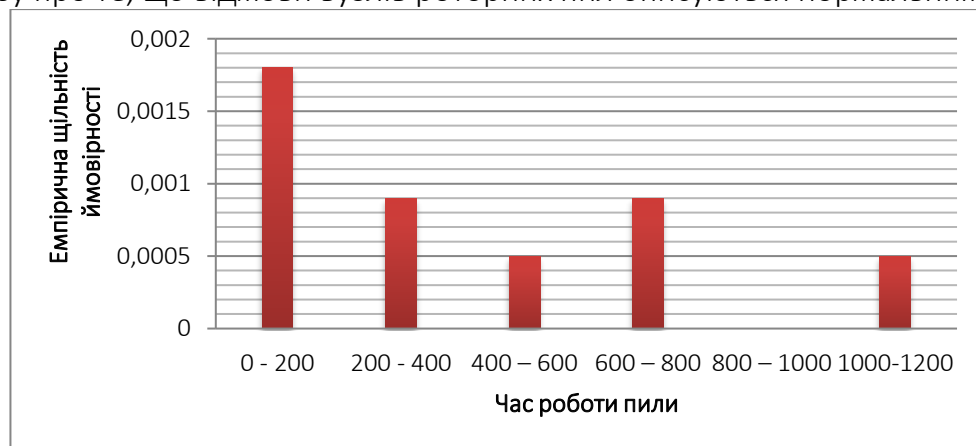

Рис. 1. Гістограма відмов роторних пил

Враховуючи виконаний аналіз статистичних даних відмов роторних пил в умовах прокатного цеху можна визначити, що всі показники надійності вузлів роторних пил описуються нормальним законом розподілу.

Список літератури

1. Іщенко А. О., Лоза Є. А. Пили гарячого різання прокату. Конструкції та розрахунок: Монографія // ДВНЗ “Приазовський державний технічний університет”. – Маріуполь: ДВНЗ “ПДТУ”, 2012. – 251 с.
2. Іщенко А. О. Ділянки різання прокату дисковими пилами. – К.: Вища школа, 1989, - 61 с.
3. Розрахунок машин та механізмів прокатних цехів. Часть 6. Ножиці и пили. Під ред. Ширяєва А.В. / Ф.К. Іванченко, В.М. Гребеник, В.И. Ширяев. – Маріуполь, ПДТУ, 2012. - 84 с.
4. Гребеник В. М., Іванченко Ф.К., Ширяєв В.І. Розрахунок металургійних машин іа механізмів. - Київ: Вища шк., 1988. – 448 с.
5. Седуш В.Я. Надійність, ремонт та монтаж металургійних машин. – К.: НМК ВО, 1992.–368 с.
6. Павловскій М.А. Теоретична механіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів// М.А.Павловскій.-Київ: Техніка, 2002 - 512 с.
7. Паливода Ю. Є. Інструментальні матеріали, режими різання, технічне нормування механічної обробки : навчально-методичний посібник / Паливода Ю.Є., Дячун А.Є., Лещук Р.Я. – Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2019. – 240 с.
8. Механічне обладнання металургійних заводів (устаткування прокатних цехів. Добронос Ю.К. - Краматорськ: ДДМА, 2019. – 50 с.

УДК 72.01

Смірнова О. В.

канд. арх., доцент,
доцент кафедри архітектури будівель і споруд,
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків, Україна

УРБАНІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Урбанізація є одним із найпомітніших соціально-економічних процесів, що впливають на сучасне життя в усьому світі. Вона визначається як зростання частки населення, яке проживає в міських районах, внаслідок міграційних процесів, демографічних змін та економічних чинників. Цей процес набуває особливого значення на тлі глобалізації, економічного розвитку та технологічних інновацій, проте він також приносить численні проблеми, які суттєво впливають на архітектуру та містобудування. Так за останні кілька десятиліть багато країн зіштовхнулися з надзвичайно швидким зростанням міського населення. Причинами цього є пошук кращих економічних можливостей, доступ до освіти, медичного обслуговування та інших соціальних благ, що притягують людей із сільських місцевостей до міст. Стрімка урбанізація ставить перед суспільством низку викликів, які потребують термінових рішень.

Однією з найсерйозніших проблем, що виникають внаслідок урбанізації, є переповненість міст [1]. Число мешканців у мегаполісах зростає швидше, ніж здатність інфраструктури їх підтримувати. Це призводить до транспортних заторів, екологічного забруднення, браку доступного та якісного житла тощо.

Екологічні виклики, пов'язані з архітектурою та містобудуванням, є одними з найактуальніших проблем сучасного суспільства. Прискорена урбанізація, збільшення населення міст та промислова діяльність негативно впливають на навколишнє середовище, створюючи серйозні загрози для екосистем та здоров'я людей. В цьому контексті важливо визначити основні екологічні проблеми. Забруднення повітря є одним з основних екологічних викликів у містах. Воно призводить до численних хвороб. Основними джерелами забруднення є:

- транспорт (викиди шкідливих речовин);
- промислова діяльність;
- водне забруднення (знищення водних екосистем, зменшення запасів прісної води), що може бути викликано стічними водами та промисловими відходами;
- втрата біорізноманіття (знижує стабільність екосистем, впливає на всі аспекти життя на планеті, в тому числі на продукти харчування, водні ресурси та збереження природних циклів);
- погіршення стану зелених територій (зменшення площі зелених зон, необхідних для відновлення екологічного балансу) [2];
- погіршення якості існуючих зелених територій.

Соціально-економічні проблеми в сфері архітектури та містобудування є невід'ємною складовою сучасного урбаністичного середовища. Вони виникають як

наслідок неефективного планування, економічних змін, соціальної нерівності та недостатньої уваги до потреб різних соціальних груп. Ці проблеми впливають на якість життя в містах, соціальну інтеграцію та загальний розвиток суспільства.

У цьому контексті важливо розглянути основні аспекти соціально-економічних викликів, які стоять перед сучасними містами. Однією з основних проблем є нерівномірний розвиток різних районів міст [3]. Як правило, центральні райони отримують більше інвестицій і ресурсів, тоді як периферійні або соціально незахищені зони залишаються без належної уваги. Це призводить до ряду наслідків:

- соціальна ізоляція;
- економічна нерівність;
- проблема доступності житла (зростання цін на житло, часте відчуження людей, відсутність прозорих механізмів планування, відсутність громадського контролю, втрата місцевого контексту із уніфікацією архітектурного стилю, погіршенням якості сусідства тощо).

Важливо враховувати потреби та інтереси різних груп населення, забезпечуючи їх участь у процесах планування. Розробка стратегій, спрямованих на досягнення не лише економічного розвитку, але й соціальної справедливості, може суттєво поліпшити якість життя в містах.

Застарілість архітектурних норм і стандартів також є однією з основних проблем у сфері архітектури та містобудування, яка має вагомий вплив на якість будівельних проєктів та безпеку їх експлуатації. Вона призводить до серйозних наслідків, які можуть не лише знизити ефективність використання ресурсів, але й загрожують громадському здоров'ю, безпеці та екології.

Таким чином, швидка урбанізація стала потужним фактором, що формує сучасні мегаполіси, але водночас створює численні виклики, включаючи переповненість, недоступність житла та соціальну ізоляцію. Ці проблеми негативно впливають на якість життя городян і потребують термінового вирішення через ефективне планування та стратегічний підхід до розвитку міст.

В цілому, комплексний підхід до розв'язання цих проблем, врахування інтересів усіх учасників процесу, а також мобілізація ресурсів для впровадження новітніх технологій можуть стати запорукою сталого розвитку архітектури та містобудування в Україні та в усьому світі.

Список літератури

1. Мартишова Л. С. Структура сучасного міста: контекст містобудівної трансформації. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 69. 2024. С. 157-165
2. Гусев М.О. Загальні принципи формування відкритих публічних просторів міст. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 69. 2024. С. 3-11
3. Votinov, M.; Smirnova, O., Chubarova, D.: Sustainable urban environment development by means of the innovative architecture of transport structures formation, International Journal of Energy, Environment, and Economics, Volume 29 Issue 3, 2022. – P. 355-363

УДК 338.47

Пахолка О. В.

аспірант кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій
Національний транспортний університет

СВІТОВИЙ ДОСВІД ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

В умовах глобальної трансформації у транспортній галузі під впливом інноваційних технологій, екологічних викликів та змін у споживчих очікуваннях відбуваються певні зміни. Як відомо, транспорт відіграє важливу роль у соціально-економічному та сталому розвитку країни, оскільки забезпечує зв'язок між виробництвом та споживанням. Також слід зазначити, що транспорт є невід'ємною частиною інфраструктури, що впливає на глобальні ланцюги постачання, і відповідно сприяє мобільності населення та вантажів, а також інтеграції регіонів. Очевидно, що інноваційний розвиток транспортних підприємств в таких умовах впливає не лише на технологічне оновлення, а також і на глибоку трансформацію управлінських підходів, екологічну відповідальність та потреби суспільства. При цьому Україна має значний потенціал для адаптації світових практик щодо інноваційного розвитку транспортних підприємств, особливо через розвиток цифрових платформ, модернізацію інфраструктури та активізацію інноваційної політики.

Світова транспортна інфраструктура вступає в нову фазу переосмислення та реконфігурації, а саме національні пріоритети дедалі активніше формують стратегічні рішення, економічні моделі адаптуються до нових глобальних реалій, а виклики, спричинені кліматичними змінами та технологічним прогресом, стають рушієм інноваційних змін.

Повномасштабна війна на території України зумовила глибоку трансформацію транспортної системи та логістичних процесів, спричинивши значні руйнування інфраструктури, обмеження фізичної доступності транспортних засобів та порушення стабільності ланцюгів постачання. Внаслідок війни в Україні спостерігається загальне уповільнення економічної активності в ключових секторах, що прямо корелює з деградацією транспортного потенціалу. Відновлення транспортної інфраструктури має відбуватися із застосуванням сучасних підходів на основі світового досвіду країн щодо інноваційного розвитку транспортної сфери.

В [1] авторами виокремлено ключові тренди, що формують майбутнє транспортної галузі, а саме діджиталізація та автоматизація процесів, екологізація, розвиток мультимодальних перевезень та електронної комерції. Саме ці тренди

сприятимуть перетворенню транспорту на цифровий, екологічний та клієнтоорієнтований.

Провідні країни світу демонструють багаторівневу інтеграцію інновацій, а саме від переходу до енергоефективного транспорту до впровадження цифрових платформ.

Успішний досвід Норвегії, Нідерландів, Сінгапуру, Японії та Гельсінкі підтверджує, що адаптація до нових реалій можлива лише через системну інноваційну політику, динамічне партнерство держави та бізнесу, а також орієнтацію на сталий розвиток. Норвегія є лідером із впровадження транспорту, що працює на альтернативних джерелах енергії, так у 2024 році, згідно з офіційною статистикою, майже дев'ять із 10 проданих у країні автомобілів були на електричній тязі [2]. Нідерланди активно впроваджують інновації у транспортний сектор, зокрема, сонячні дороги, велоінфраструктура, електричні вантажівки, при цьому акцентують увагу на екологічності тобто зменшенні впливу викидів на навколишнє середовище. Японія відома передовими інноваціями щодо автоматизації та робототехніки, також високошвидкісними залізницями. Сінгапур вирізняється як найрозумніше місто завдяки системному впровадженню інновацій на всіх рівнях управління. Гельсінкі активно впроваджують екологічні, цифрові та інфраструктурні інновації, що впливає на трансформацію транспортної системи, зокрема, набула розвитку трамвайна інфраструктура з орієнтацією на цифровізацію та екологічність.

Отже, досвід різних країн може бути корисним для України у впровадженні таких інновацій, зокрема, у сфері автоматизації, електрифікації, використання альтернативних видів палива та розвитку інтелектуальних транспортних систем.

Список літератури

1. Мудра Я.А., Яременко О.Ф. Трансформація глобального ринку транспортних послуг: стратегічні імперативи планування діяльності транспортних компаній. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. Випуск 53. С. 47-52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-53-7>.

2. Секрет успіху: як Норвегія перейшла на електромобілі. URL: <https://www.dw.com/uk/sekret-uspihu-ak-norvegia-perejsla-na-elektromobili/a-71254467>.

УДК 004.94:528.8

Гаркуша І. М.

к.т.н., доцент,

доцент кафедри інформаційних технологій

та комп'ютерної інженерії,

Національний технічний університет

“Дніпровська політехніка”

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ЦИФРОВИХ КАРТ ПОКРИТТЯ ХМАРНІСТЮ ЗА ДАНИМИ РІЗНОЧАСОВОЇ МУЛЬТИСПЕКТРАЛЬНОЇ КОСМОЗЙОМКИ SENTINEL-2

В еколого-агрогеографічних дослідженнях, які базуються на даних дистанційної зйомки, зокрема космозйомки, використовують оптичні (панхроматичні, мультиспектральні, гіперспектральні) та радарні космознімки. Велику кількість інформації можна отримати з мультиспектральних космознімків. При їх обробці важливу роль відіграє процес відокремлення пікселів, які можуть заважати проведенню досліджень. Наприклад, є досить важливим отримання з космознімку інформації щодо хмарності, яка часто присутня на момент зйомки певної території. Атмосфера досить сильно впливає на якість оптичних космознімків. Найвідомішими перепонами при проведенні обробки оптичних космознімків є хмари, тіні, різноманітні забруднювачі атмосфери, на кшталт великих концентрацій пилу.

При використанні різночасової мультиспектральної космозйомки проблема присутності хмар над територією дослідження різко підвищується. При аналізі часового ряду зйомки треба мати інструменти, які будуть чітко фіксувати місця на знімках, що покриті хмарами та тінями й відокремлювати ці місця від основних даних дослідження.

З 2015 року дослідникам стали доступні відкриті мультиспектральні дані космозйомки, що отримують з апаратів дистанційного зондування (ДЗ) Землі серії Sentinel-2. Станом на 2025 рік на орбіті Землі функціонують три супутники цієї серії, що роблять зйомку мультиспектральним 13-тиканальним сканером MSI (Multi-Spectral Instrument) [1, с. 40]. В переважній більшості саме ці дані в останні роки стають основою при проведенні різноманітних еколого-агрогеографічних досліджень з використанням дистанційних методів.

Станом на 2025 рік центральною Internet-платформою отримання даних Sentinel-2 є CDSE (Copernicus Data Space Ecosystem). Подібні дані доступні й через хмарні обчислювальні оточення та сервіси різних компаній, наприклад, Amazon, Google та Microsoft.

В комплектах з даними мультиспектральної зйомки Sentinel-2 присутні спеціальні маски для відокремлення ділянок, які покриті хмарами та тінями. Алгоритм побудови масок базується на пороговому методі обробки мультиспектральних даних та додаткових математичних перетвореннях [2, с. 36-40]. Але подібні маски часто не гарантують високої точності віднесення пікселів космознімка до хмар. Тому задача виявлення, наприклад, хмар по наборам мультиспектральних даних є достатньо актуальною. З врахуванням

періодичності великої множини зйомок Sentinel-2 певних територій дослідження, є досить актуальним також автоматизація аналізу подібних космоснімків щодо доцільності їх залучення для подальшої обробки в контексті проблеми наявності хмар.

В процесі дослідження розроблена інформаційна технологія автоматизації аналізу стану хмарності за обраним тайлом Sentinel-2 у часі. В якості вхідних даних, для аналізу розповсюдження хмарності, обраний тайл із MGRS-кодом 23LMG (MGRS – Military Grid Reference System – сітка для проєкції UTM WGS-84, до якої прив’язані тайли гранул зйомок Sentinel-2). На рис. 1 представлено композитне кольорове зображення території зйомки, яке побудоване за даними RGB-каналів сканера MSI (відповідно канали зйомки: 4, 3 та 2).

За метаданими, у представленого на рис. 1 космоснімку, маємо 0% хмарності. У правому нижньому куті бачимо деяку множину пікселів білого кольору, які не віднесені у масці Sentinel-2 до хмар, хоча вони такими є.

Для оцінки стану космоснімків, щодо покриття хмарністю, був обраний період спостережень між жовтнем 2019 року та вереснем 2020 року включно. На рис. 2 представлена діаграма розподілу відсотка хмарності за метаданими зйомок обраного тайлу у зазначений період спостережень.

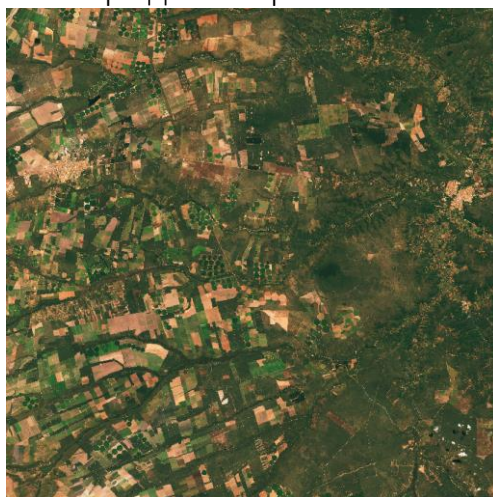

Рис. 1. Приклад майже безхмарної сцени зйомки території від 13.06.2020 року, яка покриває тайл із MGRS-кодом 23LMG

Джерело: сформовано автором за даними зйомки

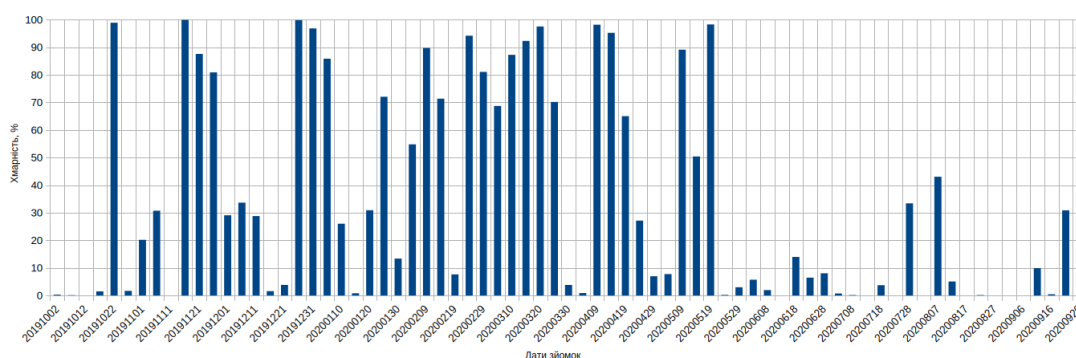

Рис. 2. Відсоток хмарності в продуктах зйомки Sentinel-2 за період 10.2019 – 09.2020 по тайлу з MGRS-кодом 23LMG

Джерело: сформовано автором за даними зйомки

Всього за зазначений період спостережень було отримано 73 космознімки Sentinel-2 по вказаному тайлу. Тільки 20 космознімків із 73-х мають менше 1% хмарності та у 11 продуктах хмарність за метаданими взагалі відсутня.

На рис. 3 представлений відсотковий розподіл хмарності за рік зйомок Sentinel-2 для тайлу з MGRS-кодом 23LMG.

Розроблена інформаційна технологія дозволила автоматизувати побудову цифрових карт покриття хмарністю певного тайлу за вказаний період спостережень. Такі карти дозволяють з'ясувати, в яких локаціях території дослідження буде найбільший відсоток покриття хмарністю обраними сценами.

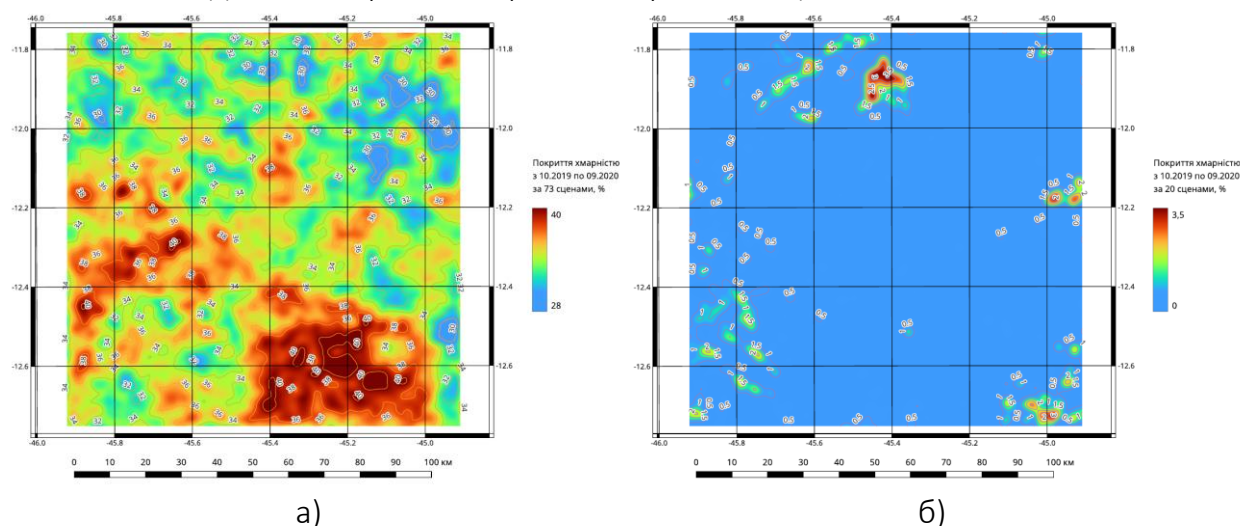

Рис. 3. Карти покриття хмарністю за даними космознімків Sentinel-2 за період зйомок жовтень 2019 – вересень 2020 для тайлу 23LMG:
а) для 73 сцен; б) для 20 сцен, у кожній з яких не більше 1% хмарності
Джерело: сформовано автором

Подібні карти покриття хмарністю корисні для обрання певних космознімків в процесах обробки території дослідження. Наприклад, з рис. 3, б) бачимо, що навіть при обранні космознімків із хмарністю не більше 1%, маємо такі, що завадять аналізувати локацію у північній частині тайлу 23LMG – для 20 космознімків в цьому місці 3,5% пікселів з часового ряду відносяться до хмар.

Запропонована інформаційна технологія обробки мультиспектральних космознімків Sentinel-2 рівня L1C використовує інструменти, які базуються на мові командного процесору Bash, мовах програмування Python та C, бібліотеках обробки растрових геоданих GDAL та rasterio. Для візуалізації використана геоінформаційна система QGIS.

Список літератури

1. Sentinel-2 Products Specification Document. REF : S2-PDGS-CS-DI-PSD, Issue : 15.0. ESA, Sopra Steria, CS team, 2024. 487 p.
2. S2 MPC. Level-1 Algorithm Theoretical Bases Document / A. Chambrelan & S2 MPC team. Ref. S2-PDGS-MPC-ATBD-L1 issue 1.1, 2023-01-31. ESA, S2 MPC team, CS, 2023. 40 p.

УДК 519.86

Матей А. А.

аспірант кафедри програмного забезпечення систем,
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Сегляник В. І.

аспірант кафедри програмного забезпечення систем,
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

ЗАДАЧА ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ ГРОМАДЯН У СФЕРІ КІБЕРБЕЗПЕКИ

У сучасних умовах цифровізації кібербезпека стала ключовим елементом національної безпеки [1]. Зростаюча кількість кіберзагроз вимагає не лише технічного захисту [2], а й належної обізнаності громадян щодо безпечної поведінки в цифровому середовищі. Для України, яка перебуває в умовах гібридної війни та активної цифрової трансформації, питання оцінювання рівня кіберобізнаності населення є особливо актуальним. Недостатня обізнаність користувачів посилює вразливість держави до кібератак та інформаційних впливів [1]. Метою дослідження є формалізація задачі оцінювання рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки.

Нехай маємо деякий регіон дослідження R , його населення позначається як $C = \{c_1; c_2; \dots; c_n\}$. Задача полягає в оцінюванні рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки. Для отримання необхідних даних передбачено проведення опитування серед респондентів. Збір первинної інформації здійснюється за допомогою спеціально розробленої текстової анкети, побудованої на основі системи критеріїв K , згрупованих за категоріями G . Анкетна форма разом із системою обробки отриманих даних формують інформаційну модель для оцінювання рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки – K_S . Далі дані обчислюються за згортковим методом визначення агрегованого рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки – M_S .

Формальна постановка задачі оцінювання рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки може бути представлена у вигляді оператора:

$$T(R, C, K_S, M_S) \rightarrow Y. \quad (1)$$

Оператор T на основі вхідних даних R, C, K_S, M_S ставить у відповідність вихідне значення Y . Вихідне значення Y складається з наступних величин: $\vartheta(c)$ – агрегований рівень обізнаності громадянина у сфері кібербезпеки; ϑ_R – загальний рівень обізнаності громадян у сфері кібербезпеки для досліджуваної території R ; LFC – лінгвістичний рівень обізнаності громадян у сфері кібербезпеки для досліджуваної території.

Для наглядного представлення задачі оцінювання наведена структурна схема (рис. 1).

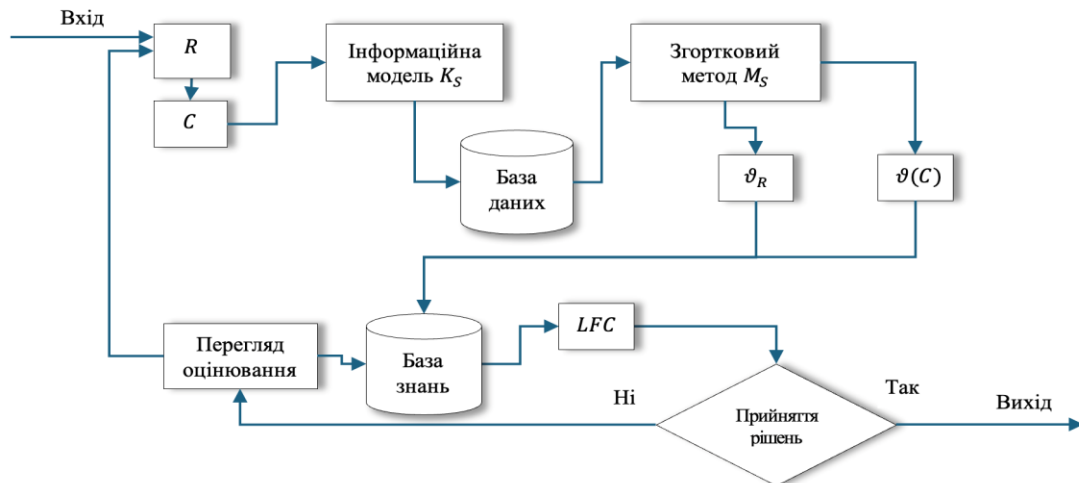

Рис. 1. Структурна схема задачі оцінювання рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки

Рис. 1. відображає структурну задачу оцінювання рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки. Опрацювання вхідних даних відбувається за інформаційною моделлю оцінювання – K_S . Тут на вхід подаються зібрані вхідні дані від громадян C на досліджуваній території R . Після їх опрацювання отримуються нормовані оцінки, що формують базу даних дослідження. Далі дані опрацьовуються згортковим методом (M_S). Тут визначається агрегований рівень обізнаності громадянина у сфері кібербезпеки $\vartheta(c)$ та загальний рівень обізнаності громадян у сфері кібербезпеки для досліджуваної території (ϑ_R). Отримані оцінки формують базу знань дослідження та на їх основі виводиться лінгвістичний рівень обізнаності громадян у сфері кібербезпеки для досліджуваної території (LFC). Особа, що приймає рішення аналізує отримані вихідні знання та приймає подальші рішення. В протилежному випадку відбувається перегляд оцінювання.

Таким чином, запропонована задача оцінювання рівня обізнаності громадян у сфері кібербезпеки дозволяє формалізовано представити весь процес – від збору первинної інформації до отримання узагальнених аналітичних результатів. Інформаційна модель забезпечує систематизацію даних, отриманих в результаті анкетування, тоді як згортковий метод дозволяє здійснити обчислення агрегованого рівня обізнаності як на індивідуальному, так і на регіональному рівні. Отримані результати формують цінні аналітичні показники, що можуть бути використані для подальшого ухвалення рішень у сфері підвищення цифрової грамотності населення. Структурна схема процесу дозволяє чітко відобразити логіку оцінювання та взаємозв'язок між його основними етапами.

Список літератури

1. Spruit M., Oosting D., Kreffer C. Factors that influence secure behaviour while using mobile digital devices // *Information and Computer Security*. – 2024. – Vol. 32, No. 5. – P. 729–747. – DOI: <https://doi.org/10.1108/ICS-02-2024-0035>.
2. Kelemen M., Polishchuk V., Gavurová B., Andoga R., Szabo S., Yang W., Christodoulakis J., Gera M., Kozuba J., Kaľavský P., Antoško M. Educational model for evaluation of airport NIS security for safe and sustainable air transport // *Sustainability*. – 2020. – Vol. 12. – Article No. 6352. – DOI: <https://doi.org/10.3390/su12166352>.

УДК 519.86

Шафар А. А.

аспірант кафедри програмного забезпечення систем,
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ КОМПОНЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИЗМУ

У контексті цифрової трансформації туристичної галузі зростає потреба в ефективних інформаційно-аналітичних системах підтримки прийняття рішень (ІАС ППР), здатних інтегрувати дані, експертні знання та сучасні технології. У дослідженні представлено структурну модель компонентів ІАС, що включає модулі збору, обробки, аналізу та інтерпретації даних, зокрема з використанням нечітких моделей для оцінювання рівня туристичних місць, задоволеності туристів, ризиків безпеки тощо. Результати ґрунтуються на обробці емпіричних даних, зібраних у трьох туристичних регіонах України, та дозволяють сформувати гнучку, адаптивну систему, здатну генерувати обґрунтовані управлінські рішення і сприяти сталому розвитку туризму.

Результативність ІАС ППР у процесі цифрової трансформації туристичної галузі значною мірою визначається якістю її внутрішніх компонентів. Саме ці компоненти забезпечують необхідний рівень функціональності, адаптивності та можливостей інтеграції з іншими інформаційними ресурсами. Отже, до основних функцій системи належать: збір, обробка та аналіз даних, а також формування обґрунтованих рекомендацій для підтримки прийняття управлінських рішень. Ключовим елементом системи виступає модуль обробки вхідних даних, який реалізує нечіткі моделі для вирішення запропонованих завдань [1-3]:

- T_1 – гібридне багатокритеріальне оцінювання рівня місця призначення;
- T_2 – оцінювання та вибору місця призначення засобами штучного інтелекту;
- T_3 – оцінювання та прогнозування рівня задоволеності туристами щодо закладів розміщення;
- T_4 – оцінювання впливу людських ресурсів на задоволення туристів від місця призначення;
- T_5 – оцінювання ризику безпеки туристичної подорожі.

Рисунок 1 ілюструє структурну модель компонентів ІАС, що забезпечує ППР у контексті цифрової трансформації туристичної галузі.

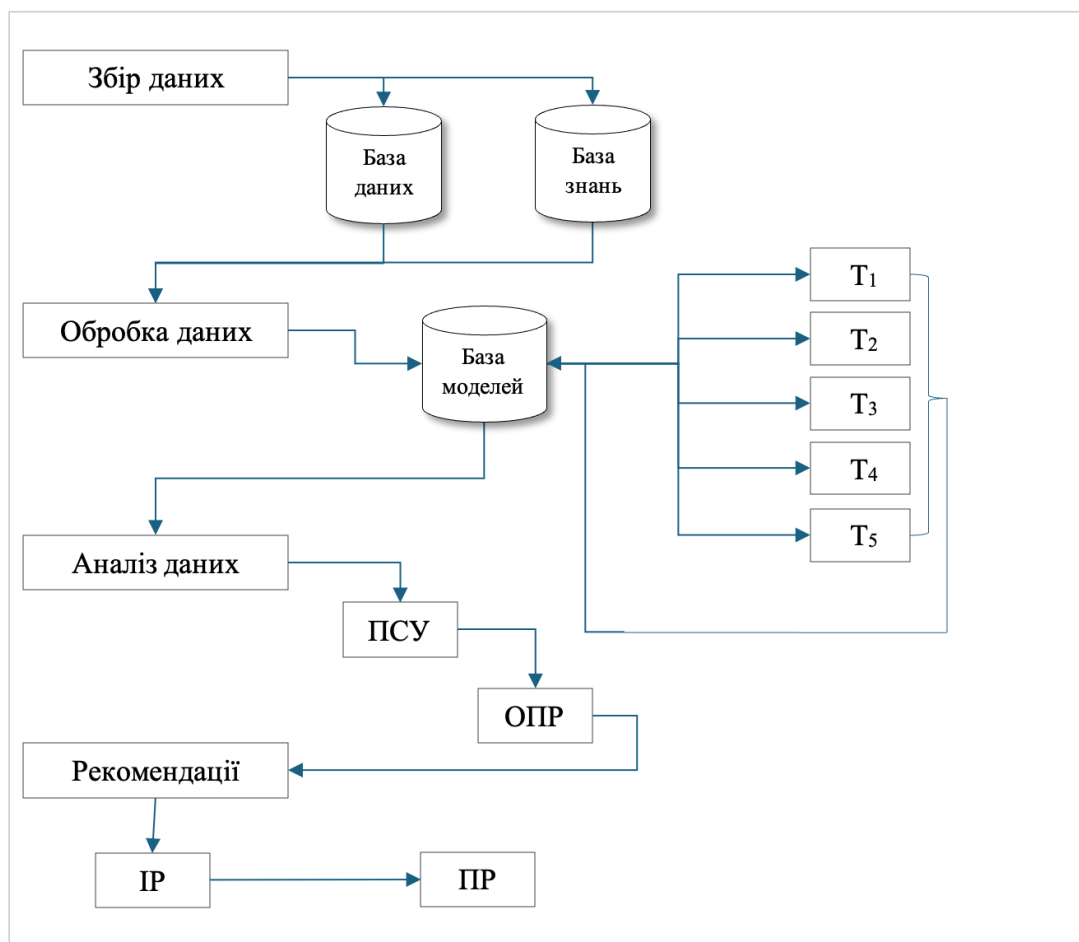

Рис. 1. Структурна модель компонентів ІАС ППР

Процес збору інформації передбачав анкетування респондентів щодо їхніх очікувань та фактичного досвіду відвідування туристичних місць [1-3]. Окрім цього, здійснювався також збір даних від експертів – фахівців із практичним досвідом, знаннями та компетенціями в галузі туризму, з урахуванням поточного стану та перспектив її розвитку.

Компоненти ІАС ППР складаються з чотирьох наступних модулів.

1. Збір даних

Оброблені результати опитувань зберігаються в базі даних, тоді як відомості, надані експертами, накопичуються та структуруються в базі знань.

База даних (БД) містить структуровані дані та параметри, необхідні для налаштування та роботи розроблених моделей та засобів цифрової трансформації туристичної галузі.

База знань (БЗ) акумулює систематизовану інформацію про предметну область, включно з фактами та логічними зв'язками між ними, що дозволяє інтегрувати експертний досвід у процес аналітики.

2. Обробка даних

База моделей (БМ) об'єднує множину моделей та технологічних засобів цифрової трансформації $T = \{T_1; T_2; \dots; T_5\}$, які забезпечують підтримку впровадження цифрових рішень у туристичній галузі.

3. Аналіз даних

Програмна система управління (ПСУ) є спеціалізованим програмним забезпеченням, адаптованим для реалізації визначених функціональних задач. Основне призначення системи полягає в обробці даних та знань із застосуванням відповідних моделей і методів з метою формування обґрунтованих рішень, що сприяють впровадженню цифрових технологій у сфері туризму. Важливою складовою є інтеграція з мобільними додатками та веб-платформами для ефективної взаємодії з користувачами, що забезпечує зручний доступ до аналітичних результатів і рекомендацій у режимі реального часу.

4. Рекомендації

Інтерпретатор рішень (IP) виступає як ключовий компонент системи, що взаємодіє з особами, які приймають рішення (ОПР), забезпечуючи аналіз оброблених даних та трансформуючи їх у зрозумілі рекомендації, призначені для розв'язання актуальних задач та підтримки процесу прийняття рішень (ПР).

Архітектура та компоненти ІАС ППР у туристичній галузі мають забезпечувати високу гнучкість, адаптивність і масштабованість, що досягається завдяки модульному принципу побудови, інтеграції хмарних рішень, забезпеченню інформаційної безпеки та підтримці взаємодії з користувачами. Завдяки поєднанню збору, обробки, аналізу та інтерпретації даних система здатна ефективно формувати аналітичні висновки та обґрунтовані управлінські рішення, що сприяє цифровій трансформації туристичної галузі на основі сучасних технологічних підходів та експертного досвіду.

Список літератури

1. Поліщук В. В., Білак Ю. Ю., Шафар А. А., Шпак О. І. Гібридна математична модель оцінювання рівня іміджу місця призначення в контексті сталого розвитку регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Математика і інформатика”, 2023. – 43(2). – С.144-154. [https://doi.org/10.24144/2616-7700.2023.43\(2\).144-154](https://doi.org/10.24144/2616-7700.2023.43(2).144-154)
2. Шафар А. А. Нейро-нечітка модель оцінювання та вибору місця призначення з урахуванням цільових потреб туриста // Computer Science and Applied Mathematics, 2024. – (2). – С.13-22. <https://doi.org/10.26661/2786-6254-2024-2-02>
3. Шафар А. Модель експертного оцінювання рівня впливу людських ресурсів на задоволення туристів від місця призначення // Herald of Khmelnytskyi National University. Technical Sciences, 2025. – 349(2). – С.474-480. <https://doi.org/10.31891/2307-5732-2025-349-69>

УДК 821.161.2

Коляда І. А.

д. істор. н., професор

професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Семеній Б. А.

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ГЕНЕРАЛ ВАЛЕРІЙ ЗАЛУЖНИЙ: ВПЛИВ МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасному глобалізованому світі з його цифровізацією та мультимедійними засобами комунікації значно впливає на становлення та формування особистості соціальне середовище. Специфічний контекст для розвитку індивідуальності створюють самі люди, які постійно взаємодіють з оточуючими їх людьми, культурою, інституціями та нормами. Українське соціальне середовище, маючи свої особливості та унікальні способи, не менше впливає на формування особистості [3].

Першим соціальним середовищем, яке впливає на формування особистості є мала батьківщина.

У другій половині ХХ ст. у західній історіографії сформувався новий напрямок досліджень окремих просторових регіонів – локальна історія, яка поєднавши у собі здобутки та методологічні засади мікроісторії, нової соціальної історії, історії повсякденності, усної історії, зосередила свої дослідження на усебічному вивченні певної локальної спільноти, сприймаючи її як соціальний організм, що розвивається [2, с. 13].

Людина віддавна відчувала зв'язок із місцем, у якому народилася та виросла. Саме слово “батьківщина” означає “земля наших батьків”. Тому спочатку під батьківщиною мали на увазі саме місце народження, де живуть батьки та рідні, минуло дитинство. Лише згодом рідний край людини почали називати “малою” батьківщиною. Чи може в людини змінитися “мала” батьківщина? Як не дивно, але – може. У наш час люди часто переїжджають і відчуття “я – звідси” не завжди пов'язане з місцем, яке в документах записане як місце народження. Адже “мала” батьківщина – це не лише формальне місце народження, а й певні теплі відчуття – комфорт, безпека, затишок. Батьківщина – це там, де людина добре почувається. Так, сталося і у житті майбутнього Головнокомандувача ЗСУ (2021-2024 рр.) генерала В. Залужного. Відповідаючи журналістці інтернет-видання “Вість/Весть” В. Залужний зауважив: “Не зважаючи, що народився я в Новограді-Волинському, я вважаю, що Чернігівщина моя Батьківщина” [5]. Згодом, уточнюючи деталі свого дитинства, генерал В. Залужний додав: “Моя мама з Чернігівщини. Я в дитинстві і юності провів там дуже багато часу. І сьогодні вся наша рідня живе в Чернігові” [5].

Дитинство майбутнього “залізного генерала” пов’язано з Менщиною – територія якої “була заселена ще у сиву давнину. Безпосередньо дитячі роки малого Валерія пройшли у с. Семенівка Менського району Чернігівської області, яке розташоване недалеко від районного центру – містечка Мена. За статистичними даними на 1968 р. у селі нараховувалося: дворів – 147, населення – 382 чоловіка. Коли Валерій проживав у своїх дідуся Василя та бабусі Уляни, ще діяв колгосп “Зоря”, який спеціалізувався на вирощуванні переважно зернових культур та мав розвинуте м’ясо-молочне тваринництво. Саме село Семенівка виникло в першій половині XIX ст. [7]. Саме дід Василь, як згадує брат Головка Артур Залужний, мав неабиякий вплив на формування особистості старшого брата. “У діда – три дочки, у кожної по двоє дітей. Поміж онуків Валерій був найстаршим, а я наймолодшим, – говорить Артур. – Дідусь вважав себе головою всього сімейства [1, с. 25]. З родиною дідуся Василя й бабусі Уляни у майбутнього генерала залишилися найсвітліші та найтепліші спогади: “ще зовсім крихітним я опинився у своїх найрідніших і найдорожчих дідуся й бабусі... У невеликій сільській хаті, яку дідусь з бабусею самі ж і збудували для себе й дочок, завжди було тепло. На диво, мені там ніколи не було холодно. Ніколи!.... Я жив і не тужив. Дід на той час працював, бабуса й Катя ле-ліяли мене, мов маленьке божество. Я не пам’ятаю, щоб тоді хтось підвищив на мене голос чи пройшовся по тому місці, на якому можна не лише сидіти” [6, с. 19, 29].

Дідусь та бабуса В. Залужного були справжніми носіями народних знань, вірувань, трудового досвіду. Саме вони навчали свого онука цінувати й оберігати честь роду. Спілкування з ними надавало гармонії родинним стосункам, сприяючи найвищому результату у родинному вихованні – формуванню свого національного самоусвідомлення майбутнім генералом. Завдяки цьому відбувалося формування не лише світогляду та моральних цінностей, засвоєння ним практичних знань, а і становлення української самоідентичності підростаючого Валерія [6, с. 19].

У селянській родині матері Валерія Залужного, Клавдії Василівни, як і у кожній українській селянській родині, важливе займали народні звичаї та традиції. Серед них свято Різдва. Різдво здавна святкували в Україні. Сорокаденний піст закінчувався у Святвечір, тобто їсти скоромне можна було з появою першої зірки – Різдвяної. Їли кутю – зерна злаків, замочені у воді, з медом. Зазвичай під Різдво ще в роки нашого дитинства, у роки дитинства морози також були, проте вже не такі великі, розпочиналися сильні морози, але це не заважало нашому народу, особливо молоді, веселитися. Святкова процесія йшла з паперовою зіркою і вертепом – яскраво розфарбованою скринькою у два яруси. У ньому за допомогою дерев’яних фігурок розігрували сценки, що стосувалися Різдва Христового. Колядування починали діти – хлопці і дівчата. Звичай колядувати має свою давню історію. Колядки пов’язані з днем зимового сонцестояння, яке наші предки називали святом Коляди. Його святкували 25 грудня. Вважалося, що в цей день Сонце з’їдає змій Коротун. Всесильна богиня Коляда в дніпровських водах народжувала нове сонце – маленького Божича. Язичники намагалися захистити новонародженого: вони проганяли Коротуна, який хотів з’їсти нове Сонце, а потім ходили від хати до хати, щоб сповістити людей про народження нового Сонця, і зображення його носили із собою. Як тільки на небі сходила зоря, колядники

заходили у двір, кликали господаря і співали його родині величальних пісень про сонце, місяць, зорі. Ці пісні і стали називати колядами або колядками. Згодом, із появою християнської релігії, обряд колядування був присвячений Різдву Христовому. Після вечері починалися забави. Старші діти несли вечерю дідусям та бабусям і починали колядувати. Колядують діти, дорослі парубки та дівчата. В українському фольклорі “коляда” означає “Різдво” і пов’язаний із цим звичай славити господарів, дарувати подарунки колядникам. Дорослі парубки та дівчата в наші дні ходять ватагами зі “звіздою” і дзвоником [1, с. 86-88]. У родині дідуся Василя також особливо ставилися до свята Різдва. “На Різдво всі мали обов’язково бути у діда Василя”, – згадує Артур Залужний [4, с. 25].

Валерій зростав і розвивався у родині, в якій українство було важливою частиною світогляду та найвищою духовною цінністю. Валерій був слухняним хлопчаком, який любив людей, птахів, тварин. Він ріс люблячою та чудовою дитиною під наглядом прекрасних людей, зокрема свого дідуся Василя, до якого уже генерал В. Залужний буде почувати “глибоку повагу, величезну любов та вдячність за науку” [6, с. 15].

Отже, зростаючи у атмосфері народних звичаїв та традицій Чернігівщини, у майбутнього “залізного генерала” В. Залужного формувалося почуття приналежності до українського народу, відбувався процес усвідомлення своєї української національної самоідентичності. І головну роль у цьому відіграли родинні традиції сім’ї дідуся Василя та бабусі Уляни Кондратенків.

Список літератури

1. “Бешкетник з козацьким духом. Солдат Збройних сил України Роман Солоха, позивний “Більбо” та його побратими. Біографія у спогадах про побратимів Більбо, Леоніда Федюка (“Кубік”) і Семена Берестенка (“Сеня”). Серія: “Нескорені Українці”. / автор-упор. д.істор.н., проф. І.Коляда. К. 2024. – 437 с.
2. Верменич Я. “Нова локальна історія та історична регіоналістика: експлікація термінів”. Регіональна історія України. - 2007. - Вип. 1. – С. 13-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2007_1_4 (дата звернення: 17.07.2025).
3. “Вплив соціального середовища на формування особистості в українському контексті”. URL: <https://fact-news.com.ua/vpliv-sotsialnogo-seredovisha-na-formuvannya-osobistosti-klyuchovi-faktori-ta-vazhlivist-v-ukrainskomu-konteksti> (дата звернення: 21.07.2025)
4. Долгоновська Л. “Залізний генерал. Уроки людяності”. Х.:Віват, 2024. – 208 с.
5. Журнал “Весть”. “Валерій Залужний вважає Чернігівщину рідною”. URL: <https://www.facebook.com/100069098076732/posts/609604207272623/> (дата звернення: 21.07.2025)
6. Залужний В. “Моя війна”: Роман / Валерій Залужний. – Івано-Франківськ: Вавилонська бібліотека, 2024. – 260 с.
7. “Історія міст і сіл УРСР”. Семенівка, Менський район, Чернігівська область. URL: <https://ukrssr.com.ua/chernig/menskiy/semenivka-menskiy> (дата звернення 18.07.2025)

УДК 930.85(477.84) + 725.18 + 069.01 + 351.853

Петровський О. М.

к. і. н., доцент,

доцент кафедри стародавньої та середньовічної історії,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАМКОВИХ ТА ІНШИХ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ (2010 р.)

Історія західного регіону України дає багато фактів-підстав вважати, що Тернопільщина була “контактною зоною”, територією, де зустрічались різні культури, відбувалась активна їх взаємодія. Оскільки згадувані контакти часто мали немирний характер, то їй доводилося нашим землям виконувати роль своєрідного “буферу” між “заходом” і “сходом”. Внаслідок тривалого історичного розвитку на територіях, що часто називають Галичиною та Західним Поділлям, сформувалось своєрідне історико-культурне обличчя, з’явилося багато історичних та пам’ятних місць. Відповідно, ці землі вкрилися різноманітними оборонними та захисними спорудами, серед яких – вали, фортеці, замки, а також культові споруди, що поєднували в собі сакральні та оборонні функції, тощо.

Серед найдавніших споруд, що виконували захисні функції для населення та убезпечення від захоплення території його проживання, варто відзначити зокрема городища гальштатського та ранньоскіфського періодів, зокрема в с. Лисичники Заліщицького, с. Лошнів Теребовлянського районів, а також деякі інші пам’ятки. Окремо варто згадати т.зв. “Траянові” вали над р. Збруч. На моє переконання, яке я вже неодноразово висловлював у своїх лекціях в курсі “Археологія та давня історія краю”, ці оборонні споруди засвідчують існування в VII-VI ст.ст. до н.е. невеликої держави або, принаймні, протодержавного утворення, у Надзбруччі. Періодом слов’ян датується городище поблизу с. Кровинка Теребовлянського району (інформація Олега Гаврилюка), зруйноване аварською навалою. Значною кількістю представлені городища й міста часів Київської та Галицько-Волинської держав.

Комплексне вивчення таких пам’яток дало би повне уявлення про роль кожного з них в історії краю, відтак і України.

Значний пласт культурної спадщини краю складають залишки замкових споруд. На жаль, більшість з них не знайшли належного вивчення науковцями, а деякі з них ще й не внесені до реєстрів пам’яток. Для прикладу, наведу пункти поблизу сіл Вільховець, Мечищів Бережанського району. Ці пункти були оглянуті учасниками археологічно-краєзнавчих екскурсій під моїм керівництвом. Інформацію про укріплення поблизу Вільхівця було опубліковано студентами географічного факультету Ростиславом Антимісом та ін. Укріплення бастіонного (?) типу біля с. Мечищів було обстежено учасниками археологічно-краєзнавчої екскурсії під моїм керівництвом та, після відповідних вимірювань контурів, нанесено на схематичний план місцевості. План-схема та результати вимірювань передано учаснику цих досліджень Володимиру Парацію, співробітнику Бережанського ДІАЗ.

Кращою виявилась доля тих замків, які з’явилися ще у XVI-XVIII ст.ст., але експлуатувались упродовж тривалого часу, зокрема ще й у XX ст.. Власне, це і забезпечило їх певну збереженість до наших днів. Варто зауважити, що їх

використання з утилітарною метою сприяло збереженню автентичного стану або убезпеченню від остаточного руйнування. Наведу приклади замків, що на сьогодні мають різний стан збереження, у Бережанах, Вишнівці, Збаражі, Тернополі, Микулинцях, Кременці, Бучачі, Язлівці тощо.

Тож, серед чинників, що впливали на збереження замкових споруд маємо визначити їх **тривале використання**. Зрозуміло, у тих випадках, коли користувачі не спотворювали історичного обличчя пам'яток різноманітними добудовами, утриманням худоби, а навпаки підтримували цілісність їхніх стін та надвірних споруд тощо.

Серед інших чинників збереження замків або й того, що від них іще залишилось, виступає **інтерес громадськості / громадські ініціативи** до історичних пам'яток. Втішає те, що цей інтерес щирий і підкріплювався/підкріплюється громадськими ініціативами щодо впорядкування, наприклад, території пам'яток, ремонту ділянок стін тощо. Треба відзначити, що дієвість громадянської ініціативи виступає “лакмусовим папірцем” у визначенні суспільних настроїв та інтересів.

Наступний чинник – **позиція держави**. Проте її, вірогідно, слід розглядати в історичному аспекті. Нема чітких розрахунків щодо кількості окупаційних влад, які приходили з давніх часів на землі Тернопільщини. Лише у ХХ ст. одна одну змінювали австрійська, польська, німецька окупаційні влади, радянський режим. Кожен з окупантів нав'язував власні уявлення, розставляв свої акценти щодо змісту і характеру використання та збереження пам'яток історії і культури на українських землях. Сьогодні в Україні вже, фактично, подоланий класовий та партійний підходи радянської влади щодо оцінки історичної цінності об'єктів культурної спадщини, внесення або вилучення їх з реєстрів пам'яток державного чи місцевого значення.

За всіх часів були та залишаються актуальними критерії, пов'язані з визначенням виховного потенціалу пам'яток, а також можливістю їх використання з комерційною метою, у внутрішньому та міжнародному туризмі. Із заяв представників державних органів управління та місцевого самоврядування випливає, що вони, начебто, виступають за збереження об'єктів культурної спадщини та зростання ролі культури в процесах консолідації суспільства, формуванні громадянського суспільства, підтриманні найкращих традицій у збереженні правди про історичне минуле українського народу, зміцненні історичної пам'яті нації.

В історичному аспекті зауважу, що пам'яткоохоронна справа, наприклад, у міжвоєнній Польщі, в СРСР використовувалась як потужний чинник внутрішньої політики, формування культурної ідентичності своїх суспільств, обмеження формування історичної пам'яті окремих національних спільнот тощо. Вочевидь, і в незалежній Україні справа охорони пам'яток повинна стати невід'ємною частиною внутрішньої політики, але вже без “рудиментів” і “атавізмів” минулих режимів, коли пам'ятки поділяли на “потрібні” чи “непотрібні”, “шкідливі” для режиму.

За часів Радянського Союзу головним громадським утворенням, що переймалося проблемами збереження культурної спадщини, було Українське товариство охорони пам'яток історії та культури (далі – УТОПІК). Його осередки існували не лише у кожній області чи місті, але й мало не у всіх установах, організаціях, підприємствах, закладах освіти тощо. Зрозуміло, що УТОПІК відчувало значний ідеологічний прес, і окрім пам'яток світового та державного масштабу активно опікувалося пам'ятками радянської доби. Сьогодні ідеологічні орієнтири

зазнали змін. Загалом, діяльність УТОПІК та його Тернопільської обласної організації вартують доброї згадки.

Прокоментую заклик генерального директора Національного заповідника “Замки Тернопілля” Анатолія Маціпури створити регіональну громадську організацію, яка б сприяла охороні культурної спадщини в Тернопільській області. Ідея – зрозуміла, актуальна. Проте, на мій погляд, спочатку варто докласти зусиль до відродження діяльності обласної організації УТОПІК, яка сьогодні формально ще жевріє, але, на жаль, занедбана теперішнім керівництвом і потребує реанімування та налаштування роботи відповідно до сучасних потреб і реалій. Сьогодні ж потрібна потужна сила, яка б могла протистояти нездоровим тенденціям, як, наприклад, використання пам’яток, зокрема замків, в якості кошар, стайнь чи ще чогось подібного? Доцільно, на мою думку, приділити особливу увагу залученню корпоративних членів для фінансування пам’яткоохоронних заходів, координуванню громадських ініціатив тощо.

Отже, громадські ініціативи, рухи у сфері охорони пам’яток історії та культури в Тернопільській області потребують відповідної координації та науково-методичного супроводу, особливо коли йдеться про збереження історичного обличчя замків та інших нерухомих пам’яток або їх дослідження шляхом проведення археологічних, архітектурно-археологічних робіт. Це важливо і з огляду на деякі пропозиції, щодо відновлення репрезентативності пам’яток, оскільки запропоновані проекти є, швидше, профанацією вирішення проблеми реставрації окремих культових, фортифікаційних споруд, “відновлення” історичного вигляду комплексів чи ансамблів таких пам’яток.

Принагідно хочу звернути увагу на те, що обласні організації УТОПІК, наприклад, Львівська, Житомирська, Вінницька, Луганська, Івано-Франківська тощо активно виступають у ролі координаторів підготовки обласних книг-томів “Зводу пам’яток історії та культури України”. При цьому варто наголосити, що створені Обласні редакційні колегії “Зводу...”. Що ми знаємо про діяльність Тернопільської редакційної колегії? Широка громадськість про неї й не чула. Ці питання теж стосуються координації та фінансування відповідних заходів.

Всі перелічені вище проблеми свідчать про недбале ставлення до культурної спадщини, колективну (?) безвідповідальність відповідних органів державного та самоврядного управління. Ми й досі не знаємо точної кількості замків, що захищали наш край від часів “сивої” давнини до пізнього середньовіччя (озвучуються цифри в діапазоні від 30 до 130 об’єктів). Це питання “перейшло” до приватної ініціативи окремих науковців, учителів, економістів та інших людей, що люблять свій край. Знаю, що роками відбувається пошукова робота окремих краєзнавців і підготовка ними до публікації відповідних матеріалів.

Якщо все залишатиметься на рівні сьогоднішніх реалій, тобто не поборюватимуться негативні тенденції відокремленості державних, громадських чи приватних ініціатив, “перетягування ковдри” фінансування з державного та місцевих бюджетів, намагання “привласнення” пам’яток, зокрема архітектурних комплексів чи окремих споруд (наприклад, культових, замкових) приватними підприємцями чи корпоративними організаціями, безпідставного вилучення з місцевих Реєстрів об’єктів культурної спадщини тощо, то всі розмови про охорону культурної спадщини залишаться порожнім стрясанням повітря. (2010 р.)

СЕКЦІЯ 12

SECTION 12

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ
MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY,
STATE BORDER SECURITY

Ворощук О. М.

доктор філософії,

професор кафедри лідерства,

Національний університет оборони України

**ДУШПАСТИРСЬКА ОПІКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ (1991–2017 рр.)**

Одним із завдань побудови демократичного суспільства в Україні є забезпечення конституційних прав і свобод громадян, відповідність європейським стандартам у гуманітарній сфері життєдіяльності суспільства загалом та Збройних Сил України зокрема. Серед важливих складових цього процесу є забезпечення свободи світогляду та віросповідання. Зі здобуттям незалежності України відбувається розвиток співпраці релігійних організацій зі Збройними Силами України.

Дослідження нормативно-правової бази, розкриття особливостей задоволення релігійних потреб військовослужбовців ЗС України, вивчення суспільно-політичних умов та релігійної ситуації, що впливали на розвиток військово-релігійних відносин, дали підстави для виокремлення періодів становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) ЗС України у 1991–2017 роках:

перший (грудень 1991 – квітень 2006 рр.) – період становлення військово-релігійних відносин у ЗС України, який включав два етапи:

зародження та налагодження зв'язків між ЗС України та релігійними організаціями (грудень 1991 – березень 1992 рр.);

становлення військово-релігійних відносин у ЗС України та пошуку їх оптимальної моделі (березень 1992 – квітень 2006 рр.);

другий (квітень 2006 – липень 2014 рр.) – період сталого розвитку військово-релігійних відносин у ЗС України (формування нормативно-правової бази з питань душпастирської опіки військовослужбовців з наданням переваги тій чи іншій конфесії у залежності від спрямованості російсько-українських відносин);

третій (липень 2014 – грудень 2016 рр.) – період трансформації військово-релігійних відносин у ЗС України (перехід від світської до європейської моделі задоволення релігійних потреб військовослужбовців);

четвертий (грудень 2016–2017 рр.) – період інституалізації служби військового духовенства (капеланської служби) ЗС України [1, с. 196–197; 2, с. 64–70].

Запропонована авторська періодизація найбільш точно відображає основні перехідні моменти в процесі становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) ЗС України.

Дослідження становлення та розвитку військово-релігійних відносин у 1991–2017 рр. у визначені періоди дало підстави стверджувати наступне.

Зростання рівня релігійності населення і, пов'язане з цим, поступове збільшення кількості віруючих військовослужбовців (з 4 % у 1991 р. до 75–80 % у 2017 р.) зумовили становлення та розвиток військово-релігійних відносин та початок діяльності щодо задоволення релігійних потреб особового складу ЗС України.

Становлення військово-релігійних відносин відбувалося одночасно зі становленням ЗС України. Становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) та розвиток військово-релігійних відносин у ЗС України здійснювався за напрямками: формування та оновлення нормативно-правової бази з питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців; збільшення кількості спільних заходів з релігійними організаціями з питань душпастирської опіки; впровадження релігійними організаціями власної системи взаємовідносин зі ЗС України та іншими військовими формуваннями; удосконалення форм і методів проведення заходів душпастирської опіки; задоволення релігійних потреб військовослужбовців представниками релігійних організацій, які не входили до структур ЗС України протягом 1991 – 2016 рр.; задоволення релігійних потреб військовослужбовців військовими священниками (капеланами) після впровадження інституту військового духовенства (капеланства) ЗС України.

Впродовж 1991–2006 рр. у ЗС України відбулося становлення військово-релігійних відносин у вигляді “світської” (“етатистської”) моделі, яка утвердилася у збройних силах майже усіх держав пострадянського простору. Упродовж 2006–2014 рр. ця модель продовжила існування, але вектор її трансформації перебував у прямій залежності від політичних позицій вищого військово-політичного керівництва держави.

Протягом зазначеного періоду МО України проводило виважену політику щодо військово-релігійних відносин, проте перебувало у стані невизначеності у питанні впровадження інституту капеланства. Тривалий час продовжувалося вивчення досвіду колишніх країн Східної Європи, зокрема тих, які вже стали членами НАТО і в арміях яких присутні військові капелани. Запровадження у 2017 р. служби військового духовенства (капеланської служби) ЗС України змінило модель душпастирської опіки військовослужбовців зі світської на європейську [3].

На задоволення релігійних потреб особового складу ЗС України впливав розвиток російсько-українських відносин. Зокрема, у періоди загострення російсько-українського політичного протистояння перевага в духовній підтримці військовослужбовців ЗС України надавалася національно орієнтованим релігійним організаціям і, навпаки, у часи потепління двосторонніх відносин з РФ – УПЦ (МП), яка сприяла поширенню російського інформаційно-психологічного впливу як на населення, так і на особовий склад ЗС України. Релігійні потреби військовослужбовців реалізовувалися переважно в системі морально-психологічного забезпечення ЗС України, хоча не були її складовою.

Список літератури

1. Ворощук О. М. Становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) Збройних Сил України (1991–2017 рр.) : дис. ... д-ра філософії / Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ, 2021. 312 с.

2. Ворощук О. М. Періодизація становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) Збройних Сил України у 1991–2017 роках та рекомендації щодо використання досвіду задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України у сучасних умовах. The scientific heritage. Budapest, Hungary, 2021. VOL 2, No 79 (79). P. 64–70.

3. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України” від 14 грудня 2016 р., № 685 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua>.

УДК 911.3:551.4

Мисковець І. Я.

к. г. н., доцент,

доцент кафедри екології

Луцький національний технічний університет

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ОЗЕРНИХ ЕКОСИСТЕМ РАТНІВЩИНИ

Озера Ратнівщини на Волині є важливими природними об'єктами, які виконують екологічні, господарські та рекреаційні функції. Проте в останні десятиліття їх стан погіршується внаслідок антропогенного навантаження, забруднення вод, обміління та зниження біорізноманіття.

Ратнівщина є територією із значним природним потенціалом, який, якщо раціонально використовувати, може задовольняти потреби місцевого населення і приваблювати туристів, сприяючи економічному зростанню. Вплив людини на озерні екосистеми відбувається постійно в різних напрямках. Як складникам природного ландшафту, озерам притаманно стрімко і емоційно сприймати зміни природного середовища.

Актуальність теми зумовлена погіршенням екологічного стану озер Ратнівщини внаслідок інтенсивного антропогенного впливу, зокрема забруднення, меліорації, нераціонального водокористування та кліматичних змін. Озерні екосистеми виконують важливу роль у підтриманні біорізноманіття, регулюванні водного балансу та забезпеченні місцевого населення водними ресурсами. В умовах зростаючих екологічних загроз особливого значення набуває дослідження стану озер, розробка ефективних заходів їх охорони та сталого використання. Це дозволить не лише зберегти унікальні природні комплекси, а й забезпечити екологічну безпеку регіону.

Мета дослідження – проаналізувати екологічний стан озер Ратнівщини, визначити основні проблеми їх використання та обґрунтувати рекомендації щодо раціонального природокористування і охорони озерних екосистем.

Об'єкт дослідження – озерні екосистеми Ратнівщини.

Предмет дослідження - екологічний стан, особливості використання та напрями збереження і відновлення озерних екосистем Ратнівщини.

Матеріали та методи. В роботі використано дані спостережень обласного гідрометеоцентру, управління статистики, матеріали управлінь водних ресурсів, Ратнівської ТГ, картографічні матеріали; паспорти озер. Під час дослідження використано низку загальнонаукових та загальногеографічних методів.

Ратнівщина - це типовий поліський край, з дивовижною привабливою природою. В краї збереглися рідкісні ділянки лісів, рослинності та представників

фауни, розгалужена мережа природоохоронних територій. В економічному плані – це аграрний район, тому тут значна увага приділяється агропромисловому сектору та реформуванню сільського господарства.

Озера Ратнівщини належать до Поліської групи озер і сформувалися переважно в умовах післяльодовикового періоду. Провідну роль у їх формуванні відіграли льодовикові, карстові та заплавні процеси. Основними типами водойм є карстово-суффозійні та заплавні озера, які виникли внаслідок просідання порід та водно-аккумулятивних процесів у річкових долинах [4, с. 220]. Рельєф району представлений низовинними заболоченими рівнинами з незначними висотними коливаннями, що створює сприятливі умови для накопичення поверхневих і ґрунтових вод у природних заглибинах. Близьке залягання ґрунтових вод, торфовища та болотні масиви є типовими супутниками озерних улоговин. Значна площа озер зумовлює мікрокліматичні особливості краю. Клімат досліджуваної території – помірно-континентальний, з відносно теплим літом і м'якою зимою. Атмосферні опади та талі води становлять важливе джерело живлення водойм, однак значну роль відіграють підземні води, що підтримують водний баланс озер навіть у посушливі періоди [2, с. 121]. Ландшафтно-геоморфологічні умови, разом із багатими водно-болотними угіддями, визначають природну унікальність озер Ратнівщини та їх значення як екосистем регіонального масштабу.

На досліджуваній території нараховується 32 природних озера. Основними видами господарського використання озер Ратнівщини є рибогосподарське, природоохоронне, рекреаційне, транспортне, водогосподарське, а також добування сапропелів та іншої сировини з озер. Саме ці види природокористування на озерах Ратнівщини здатні спричинити або вже спричиняють найсуттєвіший екологічний вплив, що може значно погіршити екологічну ситуацію озер.

Переважають невеликі за площею озера (до 100 га). На 4 найбільших озера (Турське, Волянське, Оріхове, Луки) припадає 70% всього озерного фонду Ратнівщини (Рис. 1.). За глибиною переважають мілкі озера із середньою глибиною 1-2 м. За показником максимальних глибин виділяється Дошне (15,5 м), Луки (10 м), Святе (15 м), Святе (с. Залухів – 13 м), Радожичі (16,5 м).

Цікаво виглядає і розподіл озер за коефіцієнтом глибинності який наближено характеризує форму озерної улоговини. Доволі багато на Ратнівщині озер з напівеліптичною формою улоговини (коефіцієнт глибинності 0,5-0,66), їх частка складає 33,3%. Це, в основному, неглибокі, часто маловодні озера з глибинами від 2,0 до 5,0 м (Велика Близна, Мала Близна, Веліхове, Довге, Теробовичі, Любань). Конічна форма улоговин зустрічається найрідше випадків. Це, в основному, карстові озера з глибиною від 5 до 20 м (Вінок, Дошне, Оріхове, Радожичі, Оріховець) [2, с. 118].

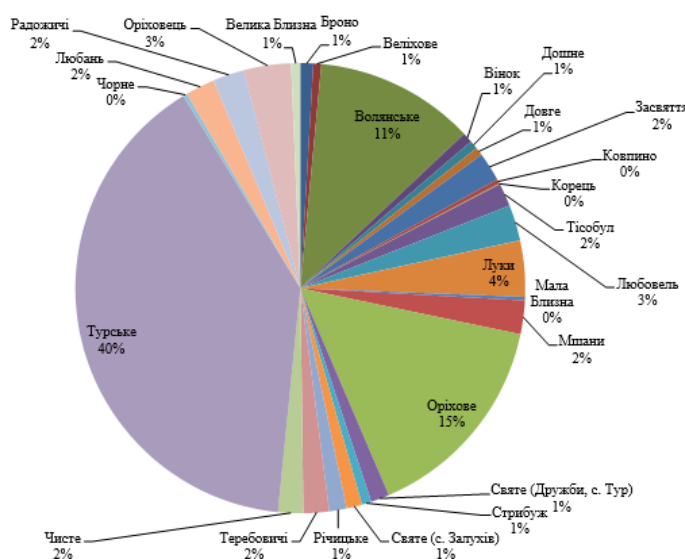

Рис. 1. Розподіл озер Ратнівщини за площею (% від площі всіх озер території) [5]

Отже, вже самі особливості (морфометричні і гідрологічні) сприяють погіршенню екологічної ситуації озер. Наприклад, евтрофікація озер, заростання рослинністю, сформованою болотними угрупованнями, загачування улоговин озерних сапропелем тощо. Лише на 5 озер припадає 72% запасів сапропелю в озерах: Турське – 45%, Волянське – 9%, Оріхове – 8%, Оріховець – 6% і Теребовичі – 4% [1, с. 24] Тому, безперечно, що саме ці озера першочергово потребують заходів природоохоронних, які зводяться у добування сапропелю. Ще одним важливим показником екологічної ситуації озер є хімічне забруднення їх вод. Хімічні дослідження якості вод озер Ратнівщини не проводились, оскільки ці озера віддалені від великих міст, санаторіїв. Але, можливо, саме в силу їх віддаленості, озерам поки що вдається уникнути антропогенного хімічного забруднення. Серед таких озер: Озеро *Засвяття*, карстове походження (Рис.3.). Озеро мальовниче, розташоване на підвищеній ділянці у сосновому лісі. Береги озера досить високі і, переважно, складаються з піщаних відкладів. Рекреаційна цінність озера виявляється в його можливостях для відпочинку, спортивної риболовлі та водних видів спорту. Озеро *Луки*, льодовикове походження, розташоване між селами Самари та Під'ясовні (Рис. 4.). Озеро популярне серед відпочиваючих завдяки значному вмісту у воді срібла і радону, має позитивний вплив на здоров'я людей, в т.ч. на серцево-судинної систему та опорно-руховий апарат. Кремній та сполуки кремнезему надають воді кришталеву прозорість [3, с. 218].

Рис. 3. Озеро Засвяття [5]

Рис. 4. Озеро Луки [5]

Висновки. Підсумовуючи екологічну обстановку озер Ратнівщини, слід зауважити, що більшість озер нині перебувають в природному стані. На їх екологічні характеристики впливають не стільки антропогенне хімічне забруднення, скільки біотичне забруднення, засмічення (в т.ч. внаслідок неорганізованої рекреації та недотримання в населених пунктах санітарних вимог охорони як поверхневих вод, так і підземних), негативні наслідки гідротехнічної меліорації. Тому для комплексної оцінки екологічного стану озер необхідно дослідити специфіку видів використання та негативні їх наслідки.

Головним і найбільш важливим заходом щодо збереження озерних комплексів досліджуваної території є збереження на ній заповідного режиму. Проблемою в рекреаційному освоєнні озер є відсутність рекреаційної інфраструктури. Необхідно активізувати інвестиції у туристичну галузь регіону. Розвивати транспортну, сервісну, інформаційну інфраструктуру (ремонт доріг, будівництво велосипедних доріжок, готелів, кемпінгів, баз відпочинку, закладів харчування і т.д.). Особливо перспективними тут виглядають створення агросадиб. В цьому питанні слід орієнтуватись на залучення приватного капіталу, створення для нього різноманітних можливих пільг та преференцій.

Список літератури

1. Ільїн Л. В., Ільїна О. В. Класифікації природних водойм Українського Полісся // Регіональні геоecологічні проблеми в умовах сталого розвитку : зб. наук. пр. III Міжнарод. наук.-практ. конф. (Рівне, 18–20 жовт. 2018 р.) / редкол. : Д. В. Лико [та ін.]. – Рівне, 2018. – С. 22–26.
2. Мольчак Я. О., Мисковець І. Я., Вох А. М. Поверхневі води Волині : кол. монографія / за ред. Я. О. Мольчака. – Луцьк : Терен, 2019. – 344 с.
3. Лахай Ю. О. Екологічна оцінка природних умов басейну річки Турія // *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія* : наук. зб. Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2016. – Т. 2 (19). – С. 216–223.
4. Ліхо О. А., Веремійчик І. А. Антропогенні зміни якості поверхневих вод в басейні р. Турія // *Вісник Національного ун-ту водного господарства та природокористування*. – Рівне : НУВГП, 2018. – С. 56–62.
5. Управління водних ресурсів у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vodres.gov.ua/> (дата звернення : 29.06.2025).

Остра В. А.

аспірантка

Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м.Одеса, Україна

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ

На тлі глобальної мобільності населення та повномасштабної воєнної агресії, особливої актуальності набуває дослідження впливу міграційних процесів на систему вищої освіти України. Зниження привабливості українських закладів вищої освіти, як для вітчизняних, так і для іноземних здобувачів, масова еміграція молодого покоління та кваліфікованих фахівців значно ускладнюють формування сталого освітнього простору.

Ще до початку повномасштабного вторгнення система вищої освіти України стикалась з низкою проблем, які значною мірою стримували її розвиток і знижували конкурентоспроможність. Серед основних загроз варто виділити: недостатнє фінансування, низький рівень заробітної плати викладачів, застарілу матеріально-технічну базу. Відповідно даних опублікованих Держстатом, кількість закладів вищої освіти (ЗВО) за останні 15 років скоротилась, якщо у 2010/11 н.р. функціонувало 349 ЗВО, то у 2024/25 н.р. вже 320. Ця динаміка свідчить про те, що відбувається реструктуризація системи вищої освіти, яка відповідно європейським стандартам спрямована на оптимізацію ресурсів, підвищення якості освіти та адаптацію до викликів сьогодення [3].

Показники кількості вступників також демонструють тенденцію до скорочення. Якщо у 2010/11 н.р. до ЗВО вступили 381 тис. першокурсників то у 2024/25 н.р. їх кількість сягнула лише 198 тис. Основними причинами такого різкого спаду є: освітня міграція молоді, зниження привабливості вітчизняних ЗВО, демографічний спад та безпековий фактор, пов'язаний з загрозою воєнних дій. Останній істотно вплинув на кількість іноземних здобувачів, якщо у 2021/22 н.р. було зареєстровано понад 73 тис. осіб, то у 2024/25 н.р. їх налічується лише 23 тис. Різке зменшення іноземного контингенту, призвело до значних фінансових втрат та вимушених скорочень освітніх програм [3].

На тлі зменшення іноземних студентів, збільшилась загальна кількість здобувачів з тимчасово окупованих територій (ТОТ), загальна чисельність яких у 2024/25 н.р. склала понад 11 тис. осіб. Ця категорія здобувачів є соціально вразливою, тому потребує особливої уваги з боку держави, зокрема шляхом програм реінтеграції, соціальною, психологічною та фінансовою підтримкою.

Відповідно до досліджень Мінцера, Бейкера та інших науковців, освіта є одним з ключових факторів підвищення продуктивності людини, впливає на рівень її заробітної плати та знижує ризики безробіття [2, с.18-19].

Ситуація в Україні значно відрізняється від досвіду європейських держав. Нині на сучасному етапі трансформації освітньої системи спостерігається стійкий дисбаланс між попитом і пропозицією ринку праці: більшість випускників ЗВО не відповідають потребам роботодавців, а в певних сферах зафіксований кадровий голод. Відповідно звітних даних Work.ua, у 2024 році в гуманітарних сферах, зокрема ЗМІ, культурі та освіті на 1 вакансію припадало понад 90 кандидатів, коли як на вакансії медичної сфери або аграрних спеціальностей менше ніж 40 [1].

Проте, не дивлячись на явний дисбаланс на ринку праці, вступники продовжують обирати спеціальності гуманітарного профілю. У 2024/25 н.р. галузь знань управління та адміністрування обрали понад 33 тис. осіб, інформаційні технології – 20 тис., освіти – 19 тис., соціальні науки – 17 тис.. Дисбаланс вибору освітніх спеціальностей призводить до перенасичення ринку спеціалістами соціально-економічного та гуманітарного спрямування при цьому створюючи дефіцит в технічно-промисловому, аграрному та медичному секторі [3].

Крім того, на вибір професії та майбутню реалізацію фахівців впливає різниця заробітної плати у державному та приватному секторі. У 2024 році найвищу середньомісячну зарплату отримали працівники інформації та телекомунікації – 52 457 грн, авіаційний транспорт – 43 937 грн, фінанси та страхування – 41 383 грн, тоді як зарплата працівників освіти становила лише 14 592 грн. Такий дисбаланс та знецінення праці посилює трудову міграцію освітян, які шукають кращих умов для професійної реалізації за кордоном [3].

Зменшити масштаби трудової міграції можливо за умов створення сприятливого соціального середовища як для працівників державного сектору, так і для бізнесу. Зокрема для того, щоб утримати освітян чи сприяти їх поверненню необхідно не лише підвищити оплату праці, а й удосконалити систему соціального захисту та забезпечити їх професійне зростання.

З 2022 року в країні впроваджена “Стратегія розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки”, яка передбачає реорганізацію мережі ЗВО, модернізацію інфраструктури, оптимізацію роботи та адаптацію військової освіти до стандартів НАТО. Проте реалізація більшості запланованих заходів уповільнюється нестачею фінансових ресурсів та війною [4].

Проведене дослідження демонструє, що система вищої освіти України перебуває у стані глибоких трансформацій. Серед ключових викликів необхідно виділити – стрімке зменшення кількості здобувачів, масовий відтік кадрів, невідповідність структури освітніх програм вимогам сучасного ринку праці. Попри наявні стратегії, та реформаторські ініціативи, більшість з них або відтерміновуються, або зовсім неможливі для реалізації через активні боеві дії. Водночас в умовах сьогодення саме освіта стає не лише запорукою збереження людського капіталу, а й одним з основних інструментів післявоєнного відновлення країни. Тому вже сьогодні необхідно збільшувати фінансову та соціальну підтримку викладачів, оновити освітні програми відповідно потреб ринку праці, сприяти адаптації здобувачів з TOT та розширювати міжнародну співпрацю. Адже інвестуючи в освіту, це означає інвестувати в майбутнє України.

Список літератури

1. Аналітичні дані платформи для пошуку роботи Work.ua. *Офіційний сайт Work.ua*. [сайт]. URL: <https://www.work.ua/stat/count/?time=year>
2. Вахітова Г., Купе Т. Зв'язок між освітою та міграцією в Україні, Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Будапешт. 2013. С. 114.
3. Демографічна та соціальна статистика. *Державна служба статистики України*: [сайт]. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv_.htm
4. Звіт про хід реалізації Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. *Міністерство освіти і науки України*. [сайт]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2024/05/10/Zvit.pro.khid.realizatsiyi.stratehiyi.2022-2023.rr-10.05.2024.pdf>

УДК 613:[658.512.2:640.4(045)

Светлова О. Д.

к.б.н., доцент

доцент кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Коваль В. Р.

здобувач вищої освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН: ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ І ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕРЕДОВИЩА В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ЗАКЛАДАХ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я інвалідність в Україні мають близько 10% від всього її населення, та 80% з цих людей є працездатними й активними. В Україні реаліями сьогодення є те, що кожного дня людина з інвалідністю опиняється перед певним бар'єром у житті: фізичним, архітектурним, інформаційним, комунікаційним [1]. Тому на сьогодні, особливо важливим є облаштування вуличного середовища, прилеглої до будівлі території, самих приміщень громадського призначення, інформаційно-комунікаційних інструментів і засобів таким чином, щоб вони були пристосованими до особливих потреб цієї категорії людей. Вони мають враховувати і функціональні можливості людини, і особливості використання компенсаторних і допоміжних засобів, що застосовують люди з інвалідністю.

Метою даної роботи є теоретичне роз'яснення основних принципів застосування безбар'єрності в закладах готельно-ресторанного господарства для врахування потреб кожної людини, включаючи осіб із обмеженнями функціонування та життєдіяльності.

Відомо, що відповідно до нозологічної форми захворювання чи певної особливості розвитку, окремі люди потребують певних умов, що забезпечують доступність інфраструктури, транспорту, інформації, комунікацій, зокрема:

- для людей із порушеннями опорно-рухового апарату (наприклад, які перебувають у візку чи на милицях), потрібно більше простору для маневрування, врахування певного уклону шляху руху, пристосованого входу/виходу;

- для людей з ураженням зору необхідні певні тактильні та контрастні орієнтири для їх безпечного пересування та кращого запам'ятовування маршрутів, озвучений супровід оголошень, позначення шрифтом Брайля тощо;

- для людей з ураженням слухового апарату важливою є наявність комунікативних технологій, тобто доступної візуальної інформації, або персоналу навченого основам жестової мови та ін.

Проте реалізація більш-менш повноцінного життя людини з інвалідністю є неможливою, доки в Україні не буде створено саме реального безбар'єрного простору. Коли говорять про забезпечення доступності простору для цієї категорії населення йдеться про доступ до об'єктів громадського та цивільного призначення, об'єктів благоустрою, транспортної інфраструктури і транспорту, інформації та зв'язку. Їх забезпечення передбачено стратегією, спрямованою на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації,

інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування, включаючи й осіб з інвалідністю. І допомогою тут є універсальний дизайн [2]. Його також називають Інклюзивним дизайном. Для розуміння його стратегії працівниками готельно-ресторанної галузі необхідно роз'яснити основні принципи універсального дизайну:

Принцип 1. “Рівність та доступність використання” має гарантувати рівність та доступність середовища для кожного, шляхом надання однакових засобів для всіх користувачів з метою уникнення уособлення окремих груп населення. Дизайн має бути легким у сприйнятті для людей з різним рівнем можливостей.

Принцип 2. “Гнучкість використання” має забезпечити наявність широкого переліку індивідуальних налаштувань та відповідати різним потребам, уподобанням та можливостям користувачів.

Принцип 3. “Простота та інтуїтивність використання” – дизайну повинна бути притаманна простота та інтуїтивно зрозуміле використання продукту та послуги. Тобто як використовувати продукт має бути зрозумілим будь-якій особі, незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги на цей момент.

Принцип 4. “Доступно викладена інформація” – дизайн має сприяти ефективному донесенню до користувача необхідної інформації, незалежно від його можливостей сприйняття або зовнішніх умов.

Принцип 5. “Терпимість до помилок”. Дизайн має звести до мінімуму небезпеку для життя, можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів.

Принцип 6. “Малі фізичні зусилля” – дизайн має сприяти дієвому та зручному використанню послуги чи виробу з мінімальним рівнем стомлюваності. Він повинен бути розрахований на незначні фізичні зусилля, яких має докласти користувач.

Принцип 7. “Наявність необхідного розміру, місця простору”. Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді та різноманітних маніпуляціях, з огляду на антропометричні характеристики, стан та мобільність користувача.

Висновок. Універсальний дизайн набуває все більшої актуальності в Україні, особливо в умовах воєнного стану та зростаючого числа людей з інвалідністю, серед яких багато ще молодих людей. Однак в країні впровадження принципів універсального дизайну знаходиться в стадії розробки, адже менше окремі будівлі та споруди відповідають вказаним семи принципам універсальності. Проте дотримання закладами принципів безбар'єрності надасть можливість людям з особливими потребами відчувати себе повноцінними членами суспільства, для готельно-ресторанної галузі та туризму збільшиться прибуток, а для країни – кількість робочих місць.

Список літератури

1. Зінов'єва О. С. Безбар'єрне проектування як елемент екологічного підходу до формування архітектурного середовища. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2020. Вип. 56. С. 203-217.

2. Сазонець О. М., Гессен А. Є., Седлецька О. В., Лучанська Ю. Г. Стандарти формування безбар'єрного простору в готелях України на основі інклюзивних підходів. Інвестиції: практика та досвід. 2025. №7. С. 27-32. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.7.27

Левківська Л. В., Шевчук Л. В.

к. т. н.,

Вишенська О. В.

к. ф.-м. н.,

доценти кафедри вищої математики,
Національний транспортний університет

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ ТА МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ У ТРАНСПОРТНІЙ ГАЛУЗІ

Теорія ймовірностей та математична статистика є потужними інструментами для аналізу, моделювання та оптимізації процесів у транспортній галузі. Вони дозволяють приймати обґрунтовані рішення, підвищувати ефективність та безпеку перевезень, а також прогнозувати розвиток транспортних систем.

Методи теорії ймовірностей та математичної статистики є незамінними для аналізу та управління транспортними потоками. Їх використовують для:

1) Моделювання інтенсивності руху:

Інтенсивність руху часто моделюють за допомогою **розподілу Пуассона**, особливо для випадкових подій, що відбуваються за фіксований проміжок часу або в певному просторі. Якщо λ – середня кількість автомобілів, що прибувають на перехрестя за одиницю часу, то ймовірність прибуття k автомобілів за цей час визначають формулою [1, с. 60]:

$$P(k) \approx \frac{\lambda^k}{k!} e^{-\lambda}. \quad (1)$$

2) Оптимізації роботи світлофорних об'єктів:

Для оптимізації фаз світлофорів використовують **теорію масового обслуговування (ТМО)**, яка дозволяє аналізувати системи, де “клієнти” (автомобілі) прибувають для “обслуговування” (проїзд через перехрестя). Важливими показниками є середня довжина черги L_q та середній час очікування в черзі T_q . Для найпростішої моделі (Пуассонівський потік прибуття, експоненційний час обслуговування, один канал обслуговування), де ρ – завантаження системи ($\rho = \frac{\lambda}{\mu}$, де μ – середня швидкість обслуговування), маємо:

$$L_q = \frac{\rho^2}{1-\rho}; \quad T_q = \frac{\rho}{\mu(1-\rho)}. \quad (2)$$

Аналіз цих показників дозволяє налаштувати тривалість зеленого світла для мінімізації затримок.

3) Прогнозування заторів:

Затори можна прогнозувати за допомогою **регресійного аналізу**, де залежність між часом в дорозі (або швидкістю) та факторами впливу (обсяг руху, погода, час доби) встановлюється математично. Наприклад, проста лінійна регресія :

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \varepsilon. \quad (3)$$

де Y – прогнозований час затримки, X_1 – інтенсивність руху, X_2 – кількість ДТП, β_i – коефіцієнти регресії, ε – випадкова похибка.

Ймовірнісні методи відіграють важливу роль в **оптимізації маршрутів, плануванні перевезень** та управлінні ланцюгами поставок в умовах невизначеності:

а) Задача комівояжера з випадковими компонентами: Визначення оптимального маршруту для доставки товарів, коли час в дорозі, попит або доступність пунктів призначення є випадковими величинами.

б) Управління запасами: Визначення оптимального рівня запасів для мінімізації витрат на зберігання та дефіцит, враховуючи випадкові коливання попиту.

в) Планування розкладів: Розробка розкладів руху громадського транспорту з урахуванням випадкових затримок та пасажиропотоків.

г) Імітаційне моделювання (метод Monte Carlo): Використання генерації випадкових чисел для імітації складних транспортних систем та оцінки їхньої поведінки в різних сценаріях, коли аналітичні рішення неможливі.

Застосування статистичних методів у сфері безпеки руху дозволяє проводити:

а) Аналіз аварійності:

Для порівняння частоти ДТП на різних ділянках або після впровадження певних заходів використовують **статистичні критерії**, такі як **хі-квадрат (χ^2)** критерій. Він дозволяє перевірити гіпотезу про незалежність двох категоріальних змінних (наприклад, тип дороги та кількість ДТП):

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^n \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}. \quad (4)$$

де O_i – спостережувана частота, E_i – очікувана частота.

б) Оцінку ризиків:

Для системного аналізу ризиків використовують **дерева відмов (Fault Tree Analysis - FTA)** та **дерева подій (Event Tree Analysis - ETA)**. Ці методи дозволяють візуалізувати та кількісно оцінити ймовірність виникнення небажаних подій на основі ймовірностей відмов окремих компонентів або подій. Наприклад, якщо події A та B незалежні, то ймовірність їх спільної появи дорівнює добутку їх ймовірностей [1, с. 30; 2, с. 16]:

$$P(A \cap B) = P(A) \cdot P(B).$$

Ймовірність настання хоча б однієї з подій для сумісних подій:

$$P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cdot B).$$

Теорія ймовірностей та математична статистика також відіграють ключову роль у **довгостроковому плануванні пасажиропотоків** та вантажопотоків (моделі часових рядів) та при оцінці ефективності інвестицій (дисконтовані грошові потоки з урахуванням ризику) [3, с. 163].

Таким чином, теорія ймовірностей та математична статистика є фундаментальними дисциплінами, без яких неможливий сучасний розвиток транспортної галузі. Вони забезпечують наукову основу для прийняття рішень, дозволяючи підвищувати ефективність, безпеку та надійність функціонування транспортних систем. Постійне зростання обсягів даних у транспортній сфері лише посилює актуальність застосування цих методів для розв'язання складних задач та створення інтелектуальних транспортних систем майбутнього.

Список літератури

1. Левківська Л.В., Шевчук Л.В. Теорія ймовірностей та математична статистика : навч. посібник. Київ : НТУ, 2025. 128 с.
2. Дюженкова О. Ю., Дудкін М. Є., Степахо І. В. Теорія ймовірностей : навчальний посібник для студентів інженерних спеціальностей. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 103 с.
3. Прокудін Г. С. Моделі і методи оптимізації перевезень у транспортних системах : монографія. – Київ : НТУ, 2016. – 224 с.

УДК 366.637

Косюк. О. М.

к. ф. н., доцент,

доцент кафедри соціальних комунікацій,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЯПОНСЬКИЙ ЩОДЕННИК “ЙОМІУРІ СІМБУН” (讀賣新聞) ЯК ВЗІРЕЦЬ СТАНОВЛЕННЯ ЯКІСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

“Йоміурі Сімбун” (“Оповісник”) заснував відомий дипломат Ітіро Мотоно у 1874 р. виключно для прогресивної інтелігенції. Проект розвивався, наклад видання збільшувався. На межі тисячоліть газета вже виходить двічі на день у бінарних виявах: 讀賣新聞 – японською та The Japan News – англійською мовами. Ймовірно, стрімкий розвиток бренду забезпечили варіації формату: спершу це був, переважно, літературний часопис, згодом – світоглядна платформа, сьогодні – потужний інформаційний конгломерат. Станом на 2025 рік видання визнане найкасовішим та найпопулярнішим щоденником світу.

Газета відчула на собі вплив усіх можливих катастроф. Землетрус 1923 року остаточно зруйнував редакцію – газету продали. Однак зі зміною власника популярність тільки зростала. На шпальтах активно обговорювались донедавна заборонені теми: мілітарна жорстокість, дитяча порнографія, фемінізм та права жінок, релігійні й політичні проблеми тощо. На початку ХХ ст. з'явилася програма радіо (і навіть схеми встановлення новітнього ЗМІ). З 1930 р. розпочалася публікація розважального додатка, що виходив тричі на тиждень. Чималу його частину займали популярні серед молоді комікси та правила гри Го. Редакція охоче бралася за скандальні матеріали про “жінок для утіх” у навчальних посібниках Японії та жахливу Нанкінську різанину у Китаї під час Другої світової війни. Кореспонденти “Йоміурі” працювали в Нью-Йорку, Лондоні, Парижі, Берліні та інших столицях світу. Це дозволило в 1937 р. довести наклад газети до 880 тис. примірників.

1948 року газета заснувала літературну премію Йоміурі, лауреатами якої, зокрема, стали класики японської літератури Місіма Юкіо та Мураками Харукі. І до сьогодні за найкращий роман “Йоміурі Сімбун” щорічно нагороджує митців премією “Japan Fantasy Novel Award”.

Сучасне видання містить наступні рубрики: “Все”, “Найважливіше”, “Суспільство”, “Політика”, “Економіка”, “Спорт”, “Міжнародне”, Наука/ІТ, “Розваги і культура”, “Життя”, “Екзамени та пошук роботи”, “Здоров'я”, “Судоку”. Окремо

виділяються популярні теги: “Ситуація на Близькому Сході”, “Вибори в палату радників”, “Осака Кансай Експо”, “80 років після війни”, “Результати виборів до столичного зібрання” [3].

За ключовим словом “Україна” система видає 10000 результатів [4]. Можливий глибший пошук. Але він – не безкоштовний (990 єн.). Станом на 28.06.25 маємо лідову інформацію наступного змісту: “Президент Путін повідомляє, наче радий готуватися до особистої зустрічі з президентом США Трампом”, “Європейська дипломатія цінностей згасає”, а “ЄС посилює тиск на Росію: приймає спеціальний документ, однак не вводить жодних додаткових санкцій”. В інші дні Україна згадується у контексті “святкування” 80-річчя атомного бомбардування Хіросіми й Нагасакі (дійство, до речі, відбулося за участі російського посла) та доволі напружених стосунків Європи й США. 26. 06.25 акцентується також, що 600 китайських солдатів навчатимуться на російських базах. Мовляв, таким чином Росія й Китай демонструють свою спільну позицію супроти Заходу. 25.06.25 повідомлено: вищі лідери Китаю та Росії пропустять зустріч БРІКС, бо Путін постраждав від ордеру на арешт МКС, а Сі Цзіньпін, “на жаль”, “не зможе приїхати”. Того ж дня Україна згадується у площині китайсько-тайванського конфлікту. Тоді ж розглядається продаж Україні ракет Patriot й принагідно цитується думка Трампа: “Путін – складний супротивник, сильніший за будь-яку іншу війну”. І на завершення дня розглядаються загострення польсько-українських та американо-іранських проблем; акцентується погодження саміту НАТО щодо цільових витрат на оборону України в розмірі “5% ВВП”; і закриває блок повідомлення про російську ракетну атаку, яка забрала життя 17 людей у Дніпрі.

За пошуковим словом “Росія” маємо приблизно ідентичний набір, за винятком двох новин (і обидві стосуються Північної Кореї): про відкриття курорту для туристів з РФ та новий набір солдат з КНДР для російської армії.

В Китаї, як ми уже засвідчили у попередніх публікаціях, [1;2], ситуація набагато виразніша. Можливо, тому, що Піднебесна більш схильна до ідеологізму та підтримки соціалістичних режимів, а в Японії пацифізм прописано навіть на рівні Конституції. Загалом, у цій країні одвічно озвучують існування трьох небезпек: з боку Росії, Китаю та Північної Кореї.

Крім війни, спільною темою для Японії та України слід вважати атомну енергетику. Інтеркурс ядерної катастрофи в острівній державі (на відміну від нашого Чорнобиля) сягає часів Другої світової війни: 6 серпня 1945 р. американські штати скинули першу в історії людства ядерну бомбу на один з найбільших островів архіпелагу Хонсю (місто Хіросіма). Через бомбардування тоді загинули десятки тисяч мирних громадян, стократ більше – від променевої хвороби та раку. 9 серпня трагедія повторилася в Нагасакі.

Однак пересторогою це стало не відразу. Двадцять років (аж до початку 60-их років минулого століття) японці не усвідомлювали причин колосальної смертності,

бо інформацію засекретили й ЗМІ “замовкли”. Як вислід, навіть сьогодні лівова частка громадян Японії не сприймає реальних фактів. Один з найпопулярніших біографічних фільмів всіх часів про творця атомної бомби (“Оппенгеймер”) там (як і в Росії та Білорусі) під час прокату 2023 р. був заборонений. Сьогодні і Японія, й Україна в просторі медіа діляться досвідом щодо ліквідації наслідків ядерних катастроф.

Отже, своєю історією й стратегіями розвитку один з найкасовіших щоденників світу “Йоміурі Сімбун” (読売新聞) стисло моделює універсальну генезу преси: від літературної платформи – до конгломератного продуктора найсвіжіших новин. На сторінках і сайті газети завжди велися актуальні дискусії й оприлюднювалася критична інформація з усіх куточків земної кулі.

Щодо України, то вона теж у зоні зацікавлень острівного народу, передусім як країна, що пережила страшну атомну катастрофу й веде велику кровопролитну війну. Вороги й опоненти обох країн теж збігаються. І тим не менш, міжнародні стандарти й закріплений на рівні конституції пацифізм не дозволяють “Йоміурі Сімбун” виявляти симпатії до України безпосередньо.

Список літератури

1. Косюк О. М. Свобода слова та робота правозахисних медіаорганізацій в інформаційному просторі сучасного Китаю. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Київ : Гельветика, 2025. Том 36(75). № 3. Ч. 2. С. 158-162.

2. Косюк О. Інтермедіальний підхід до спростування стереотипів щодо діяльності китайських ЗМІ в умовах російсько-української війни. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія. Київ, 2025. Вип. 1(15). С. 32-36.

3. 読売新聞。2025. URL: <https://www.yomiuri.co.jp/>

4. キーワード「ウクライナ」の検索結果 読売新聞。2025. URL: <https://www.yomiuri.co.jp/web-search/?st=1&wo=%E3%82%A6%E3%82%AF%E3%83%A9%E3%82%A4%E3%83%8A&ac=srch&ar=1&fy=&fm=&fd=&ty=&tm=&td=>

UDC 659+766

Skorokhod T.

PhD in Journalism,
senior lecturer of the Department of Publishing and Editing
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

STAGES OF DEVELOPING A DESIGN SYSTEM IN SMM

Brands develop a design system for social media accounts to attract the attention of the audience and increase their recognition. With the help of structural elements of the design system, namely color, font, patterns, graphic forms (arrows, buttons), post grids, brands stand out on the network and stand out from competitors. “Design in social media has great potential to create impressions, evoke emotions and maintain interaction with a brand or product. Each brand has its own unique style that reflects its values and characteristics. Design in social networks should correspond to this style and create a single unforgettable image of the brand” [1].

The design system contains a set of components that are important in the visual design of pages in social networks, and the rules for their use. The first stage of developing a design system is creating a moodboard. This is a separate document, a kind of visual board that reproduces the brand style. For the moodboard, corporate colours, fonts, textures, visual formats are selected that will best convey the mood, emotion, and character of the brand. The moodboard allows you to understand how the brand will look on social networks: what will be the aesthetics, the atmosphere on the page, what values can be read from the account, what colour or font can be used to emphasize the design or generally attract the audience’s attention. Certain references are placed on the moodboard, which allow you to see the combination of the selected font and colour, textures, and visuals. References can be book or magazine covers, photos of landscapes and nature, frames from films or commercials, images of works of art and architecture, patterns and textures, examples of logos or other brand elements of the brand, etc.

The second stage of developing a design system is creating a visual. Visuals on social networks include such elements as the page avatar, Instagram highlights covers, stories design, and post grid layout.

The page avatar can contain a photo or drawing, a collage, a brand logo, etc. The main requirement for an avatar is high image resolution, compliance with the size and format of the image with the selected social network, and compliance of the image with the brand positioning. The avatar image should orient the audience about the direction of the page, whether it will be a page for selling brand products or a blog of brand employees, or an official brand account, etc. The avatar image should contain colours

that are branded for the brand. This is done to enhance brand recognition and assign a certain colour scheme to it.

Instagram highlights covers for a brand page should be unified. That is, have the same design. Highlights covers can be photos, drawings, thematic images, developed separate logos, a splash screen in the form of a colour background with a certain inscription, etc. Instagram highlights captions should also be unified. They should be made in the same font and have the same lexical structure, for example, only nouns, such as Reviews, Delivery, Brand History, Brand Team, Brand Assortment. The colours on the covers of highlights should also be within the brand's corporate colours.

Developing a design for stories involves selecting a background for them (a certain colour or background image, texture or pattern, etc.), graphic elements (arrows, numbers, stickers, emojis), font. Recommendations are also added regarding the volume of text (headlines, captions) and photos, images, number of slides, if it is a story in the post-carousel format, or the duration of the video, if it is a story in the video-reel format.

The layout for the post grid in a brand account involves selecting a specific format for alternating close-ups and medium shots of images in posts, alternating video and photo formats for publications, alternating titles that will indicate different types of content (informational, entertaining, expert, sales-oriented, educational, etc.). This can be a checkerboard format for marking the post grid or a frame format, or creating posts in a single colour scheme, etc. The overall appearance of the post grid should be aesthetic, enhance brand recognition and stand out from competitors, reproduce the mood, character of the brand.

The third stage of developing a design system is the formation of a guideline, a document with rules for using colours, fonts, and visuals. The rules may contain prohibitions on the use of non-brand colours and fonts, recommendations on combining different fonts for a brand page on social networks or the sequence of alternating fonts in posts, stories and individual advertising creatives, recommendations on photo resolution, recommendations on the use of artificial intelligence programs to develop brand visuals, etc.

So, brands develop a design system for social media accounts in stages such as creating a brand moodboard (selection of brand colours, fonts, textures, patterns, graphic elements), developing brand visuals (page avatar, Instagram highlights covers, stories design, post grid layout), forming a guideline with rules for using colours, fonts, and brand visuals.

References

1. Lyapina Anastasia. Design in SMM. How to Hook without Words. *Cases.media* : website. URL: https://cases.media/article/dizain-v-smm-yak-zachepiti-bez-sliv?srsId=AfmBOopNRAc_yON6LcoapgZX52ivCJMqOoMHGyMWB4I4pkvg5IBsjFCt (access date: 14.07.2025).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ І
ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Збірник тез доповідей Міжнародної
науково-практичної конференції
м. Полтава,
26 липня 2025 р.

Українською та англійською мовами

Відповідальний за випуск: Загородний І. Д.

Художній редактор: Михайленко К. В.

Коректор: Остаповець Н. М.

Дизайнери й верстальники: Артеменко А. А, Григоренко Л. О.

Формат 60x84/16. Гарнітура Calibri Light. Умовн. друк. арк. 5,6

Всі права захищені.

Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

Редакційна колегія може не поділяти думок авторів.

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

